

ספר

ארחות חיים

להרא"ש

עם פירוש

השם אורחותיו

ממון הגאון

רבינו הגר"ח קניבסקי זללה"ה

ספר ארחות חיים

הנקרא ג"כ הנהגות הרא"ש

לקדוש ה' חד מן קמייא. האדם הגדול בענקים.
חבו ממתקים מדבש ונופת צופים. אחד מן
השרפים. רבינו אשר ב"ר יחיאל זללה"ה. והם
דברי מוסר ויראה בדברים קצרים. הם ארזי
הלבנון הרמים בהררים. אשרי אדם בהם יהנה
וינהיג עצמו ובניו בהם. וחיק אוכל יטעם דברים
קדושים היוצאים מפה קדוש

עם ביאור קצר

השם אורחותיו

ובו מבאר מקורות כל דברי רבנו ז"ל. במקראי
קודש ובדברי חז"ל בגמרא ומדרשים. גם קצת
ביאורים והערות קצרות בדבריו במקומות
הטעונים ביאור. כדי שיהיו כל דברי רבנו ז"ל
פרוסים ומאירים כשמלה לכל באי שער
עירו בשערי הקודש

ממך הנאמן

רבינו הגר"ח קניבסקי זללה"ה

אלול ה'תשפ"ג

גירסה חפץ חיים

ארחות חיים

הנקרא ג"כ הנהגות הרא"ש

לקדושה חד מן קמייא. האדם הגדול בענקים. חבו
מחזיק מדבש ונופת צופים. אחד מן השופים. רבינו אהרן
ד' יחזקאל וזללה. והם דברי מוסר ויראה בדברים קצרים
הם ארצי הלבטן הרמים כהררים. אשרי אדם בהם יהגה ויזהר
לשמו ובניו בהם. וחזק אוכל יטעם דברים קדושים היוצאים מפה קדושה

עם ביאור קצר

שם אורחותיו (א)

במקרא קודש ובדבר
במקרא ומדרשים. גם קצת ביאורים והערות קצרות בה
במקומות הטעונים ביאור כרי שיהו כל דברי רבנו אל תהיה
והאידם כשמלה לכל באי שער עירו בשערי הקדוש

[illegible][illegible]

03-30-777-00

se3077700@gmail.com

כל הזכויות שמורות
אין להדפיס, לצלם או לאכסן ספר זה
או חלק ממנו בכל אמצעי שהוא
ללא רשות מהמוציא לאור

סדר ועימוד:

עיצוב כריכה ושערים:

אדרת

הדפסה וכריכת
י. ו. א.

office@yochai-print.com
0527151736

שער החיבור ופירושו של רבינו, ערוך ומסודר בכתב יד קדשו

ארחות חיים להרא"ש ז"ל

ואלה הדברים שיזהר בהם לסור ממוקשי מות ולאור באור החיים

ליום ראשון

א. (א) להתרחק מן הגאווה בתכלית הרחוק.

השם אורחותיו

ספר אורחות חיים. שם זה אינו מרבנו הרא"ש ז"ל עי' שם הגדולים^א. לסור ממוקשי מות, לישנא דקרא משלי י"ג^ב. ולאור באור החיים, לישנא דקרא איוב ל"ג^ב.
(א) להתרחק מן הגאווה בתכלית הרחוק. סוטה ה' א' א"ר חייא בר אשי א"ר ת"ח צריך שיהא בו א' משמונה בשמינית, א"ר הונא בדרי"י, ומעטרא לי' כי סאסא לשבולתא^ג, אמר רבא בשמתא דאית בי' ובשמתא דלית בי', אר"נ בר יצחק לא מיני' ולא מקצתה, מי זוטר מאי דכתיב בי' תועבת ה' כל גבה לב', ע"כ^ד נומלשון רבנו משמע דפסק כרבנ"י, וכ"פ הרמב"ם פ"ב מה' דעות ה"ג" ע"ש, ומשמע דטעמא משום דקבעו לרנב"י בסוף שמעתא, משמע דהכי הילכתא, אך קצ"ע דהא כל הני אמוראי פליגי עלי', ואפשר דפסקו הכי, משום דסתם מתני' דאבות פ"ד מ"ד, משמע כוותי', דתנן, מאד מאד הוי שפל רוח, וכ"מ לשון הרמב"ם^ה,

א. שקרא לחיבור זה 'הנהגות הרא"ש', וז"ל: 'הנהגות הרא"ש הודפסו בכמה ספרים והם דברי מוסר ויראה, כדברים קצרים והם ארזי הלבנון הרמים, כהררי אל, אשרי אדם בהם יגה וינהיג עצמו ובניו בהם, וח"ך אוכל יטעם דברים קדושים היוצאים מפה קדוש'. ב. י"ד. ג. ל'. ד. ופירש"י: 'אחד משמונה בשמינית. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט גאווה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם, ומעטרא ליה כי סאסא לשיבלתא. גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת'. ה. ופירש"י: 'בשמתא דאית ביה. גסות הרוח, ובשמתא דלית ביה. גסות פורתא לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם'. ו. ופירש"י: לא ממנה ולא ממקצתה. לא יחפון אדם לא בכולה ולא במקצתה דמי זוטר מאי דקרי ליה קרא תועבת ה'. ז. ונמצא דנחלקו, לר"ח בר אשי, ור"ה בריה דר"י, ורבא, ת"ח צריך שיהא בו שמינית שבשמינית, ורנב"י פליג. ח. ז"ל: 'ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפלו מקצתה וכו'. ט. שכתב שם, וז"ל: 'ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן בבינוניות אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גבה לב. שאין דרך הטובה שיהיה אדם ענו בלבד אלא שיהיה שפל רוח

וכתב בערבי-נחל' דאפשר דהני אמוראי, פליגי בפלוגתא דריב"ב ורבנן סנהדרין ע"ח א' אי כי יכה כל נפש כל דהו נפש או כולי נפש^י, וה"נ כתיב כל גבה לב, ורנב"י ס"ל כל דהו ולכן אמר לא מינה ולא מקצתה, אך צ"ע דהתם לא קי"ל כר"י בן בתירא^י ועי' ר"ן נדרים ג' ב' ד"ה ואית תנא, דהיכא דתרווייהו משמעותי דקרא משמע דרשי' תרווייהו, ועי' פסחים ס"א ב' וממאי דהאי וכל ערל כולה ערלה משמע ודלמא כל דהו ערלה, ושם בתד"ה ודלמא^י, ובמנחות י"א ב' כי ואפי' חד קורט ובתד"ה ר"י^י, ובכ"ד, ואכמ"ל. גרסינן בסוטה שם אזהרה לגסי הרוח דכתיב ורם לבבך ושכחת, ושם ד' ב' כל אדם שיש בו גסות הרוח לטוף

נכשל, בא"א וכאלו עובד ע"ז, וכאילו בא על כל העריות, וכאלו כפר בעיקר, וכאילו בנה במה, וראוי לגדעו כאשרה, ואין עפרו ננער, ושכינה מיללת עליו, ולבסוף מתמעט, ואמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור כאחת, ואין תפלתו נשמעת ונפחת ורוח קמעא עוכרתו, וע"ש עוד הרבה, ובפסחים ס"ו ב' כל המתיהר אם חכם חכמתו מסתלקת ואם נביא נבואתו מסתלקת^י, ובסוכה כ"ט ב' על ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון ועל גסות הרוח כנגד כולם^י, ובנדרים נ"ה א' אם הגביה עצמו הקב"ה משפילו^י, ובאבות פ"ה מי"ט רוח גבוהה מתלמידי בלעם הרשע, ובע"ז י"ח ב' כל המתיהר נופל בגיהנם^י, ובב"ב צ"ח א' מאן דיהיר אפי'

ותיהר רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבנו 'ענו מאד' ולא נאמר ענו בלבד. ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח' וכו'. י' דרשה לשבת שובה, דרוש ג'. יא. 'ת"ר הכוזה עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין, רבי יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב מפני שקיב את מיתתו, אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש ור' יהודה בן בתירא סבר כל נפש כל דהוא נפש^י. יב' כמבואר ברמב"ם פ"ד מהלכות רוצח ושמירת נפש, הלכה ו'. יג. שדנו בזה, שדבר זה תלוי בפלוגתא ע"ש מה שתי'. יד. שכתבו לחלק בין הנושאים בזה, דלאו בכל דוכתא שייך הפלוגתא אם כל משמע כל דהו או לאו, ע"ש. טו. 'אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו אם נבואתו מסתלקת ממנו אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מוהלל דאמר ר' מדבורה דכתיב חדלו פרוזן בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל וגו' וכתיב עורי עוד דבורה עורי דברי שיר וגו'. טז. 'אמר רב בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון (שנטמין וכלים מאלוהים, רש"י) וכו' ועל גסות הרוח וגסות הרוח כנגד כולן אבל בענוים כתיב וענוים יירש ארץ והתענו על רוב שלום^י. יז. 'וכו' מאי דכתיב וממדבר מתנה ונחליאל נחליאל ומנחליאל במתנה מתנה וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממדבר מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה שנאמר ומנחליאל במתנה ומנחליאל במתנה ומנחליאל במתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר כל המתיהר נופל בגיהנם שנאמר וז' יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא^י.

אאינשי ביתי לא מתקבל^י, ובערכי ט"ז א' על גסות הרוח נגעים באים^י, ובמגילה כ"ט א' מאן דיהיר בעל מום הוא^י, ובסנהדרין צ"ח א' אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח, ובדרך ארץ רבה פ"ב גסי הרוח כו' עליהם הכתוב אומר הנה יום בא בוער וגו'^י, ובאותיות דר"ע^י אפי' כמשה רבנו וכאברהם אבינו ויש בו

גסות הרוח לא ינקה כו' ונקרא תועבה וכאילו מקללני בב' עולמות כו' ע"ש באורך^י, ובמכילתא יתרו גבה לב גורם לטמא את הארץ ולסלק את השכינה כו'^י, ובתענית ח' א' מגיס דעתו מביא אף לעולם, ובכלה רבתי פ"ג אפי' את משלים בכל המדות אם אין כך ענוה את חסר, דהכי אמרי בני אינשא מה גברא

יט. 'אמר רב מרי האי מאן דיהיר אפילו אאינשי ביתיה (אשתו, רש"י) לא מיקבל (שמבזה אותו, רש"י), שנא' גבר יהיר ולא ינוה מאי ולא ינוה בנוה שלו^י. כ. 'א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן על שבעה דברים נגעים באין וכו' ועל גסות הרוח וכו', ועל גסות הרוח דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול בה' אלהיו והצרעת זרחה במצחו' וכו'. כא. 'דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני כתיב הכא גבנונים וכתיב התם או גבן או דק אמר רב אשי ש"מ האי מאן דיהיר בעל מום הוא^י. כב. 'גסי הרוח, ומספרי לשון הרע, ומדברי נבלה, וחכמים בעיניהם, עליהם הכתוב אומר, כי הנה היום בא בוער כתנור^י. כג. אות ח'. כד. 'אלא מלמד שהקב"ה מרחיק שכינתו מעל גבהי לבב, וכולן נחשבים עליו כתועבה, שנאמר תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה, ואין תועבה אלא ע"ז שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, מכאן מצינו שכל מי שיש לו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז. ולא עוד, אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו בנה במה בלבו ומקטיר עליה קטרת לע"ז, שאין תועבה האמורה כאן אלא ע"ז, שנאמר כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ, לכן נאמר תועבת ה' כל גבה לב. ומהו יד ליד לא ינקה? מלמד שאפילו יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ העוה"ז ועוה"ב, שנאמר ויאמר אברהם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ, ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם. ד"א, יד ליד לא ינקה - מלמד שאפילו יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו ע"ה שקיבל תורה מיד ליד, ויש בו גסות הרוח, לא ינקה מדינה של גיהנם. לכן הוא אומר כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע, וכי שפל יראה וגבוה אינו רואה, אלא מלמד שאין הקב"ה מסתכל במי שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו, שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו גסות הרוח, לכן נאמר כי רם ה' ושפל יראה וגו'. ומהו וגבוה ממרחק יידע - בשני יודין, מלמד שאמר הקב"ה כל מי שיש ביזו גסות הרוח מעלה אני עליו כאילו קללני בשני העולמות, שאין ב' יודין אלא אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב. וכל מי שזוכה את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני עליו כאילו כבדני בשני עולמות שנאמר זוכה תודה יכבדני, שני נונין - אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב. כה. 'ומשה נגש אל הערפל, גרם לו ענותנותו, שנאמר, והאיש משה ענו מאד, מוגיד הכתוב, שכל מי שהוא עניו - סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ, שנאמר, כה אמר ה' רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וגו', ואומר רוח ה' עלי... לבשר ענוים, ואומר, ואת כל אלה ידי עשתה, ואומר, זבחי אלהים רוח נשברה, וכל שהוא גבה לב - גורם ליטמא את הארץ ולסלק את השכינה, שנאמר, גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל, וכל גבהי לבב קרוים תועבה, שנאמר, תועבת ה' כל גבה לב. עבודה זרה קרויה תועבה, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, כשם שעבודה זרה מטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה^י.

ספר
דברי
חיים

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

חנוכה

ספר דברי חיים על חנוכה

מקור מים חיים, בתורת אלקים חיים, ממנו ישקו כל העדרים, מפענח רזים ומגלה מסתרים, פנינים יקרים ואבני נזר מפוארים, וגם עשה ציצים ופרחים, בהלכה ופלפול על מסכת ב"מ ערוכים, עינים מאירים ולב משמחים, כל אלה פעולת קדוש ה' וידיד לאומו, ה"ה אאמ"ו הרב הגאון המובהק הקדוש והטהור שר התורה, מגוריה הטהורה, צפירת תפארה, אספקלריא המאירה, המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים, כחד מן הראשונים, עטרת תפארת ישראל הדרם, א"א קדוש, רשכב"ה

בקש"ת מרן חיים הלבדשטאם זללה"ה

האבד"ק צאנז והגליל יצ"ו

(נוסח שער מהדורת סוואליווע ה'תרע"ג)

ועתה יו"ל מחדש

עם ביאור משולב המבאר דברי רבנו

בלשון צח ושוטף בתוספת מקורות ומילואים

ערוך ומעובד על פי שיעורי מורנו הגרי"מ זילבער שליט"א

עם עוד הוספות חשובות

ע"י

מערכת דברי חיים המבואר

תשרי תשפ"ד

מאמר א

איתא בגמרא (שבת כא, ב), מאי חנוכה, דתנו רבנן, כשנכנסו יוונים להיכל, וטמאו כל השמיים, וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונלחוס, לא מלאו אלא פך אחד של שמן חמוס בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק רק יום אחד. ונעשה נס, והדליקו בו ח' ימים. לשנה אחרת, עשאוהו יום טוב, ע"כ.

וקשה, למה שמחו דוקא בזו המלואה. הלא ראו לבטלן מכל המלואה, וכשהושעין השי"ת ויתעלה, היו קבלת התורה ממש. ולמה בחרו דוקא במלואה של הנס דמנוורה. וגם, מאי חנוכה, שרש"י ו"ל פירש, דמשום הכי קמו חנוכה, שחזו בכ"ה בסליו. ומאי ענין חניה להנס של שמן.

וב"ל, דהנה מבואר בספרי מוסר, דמלואה הדלקת נר חנוכה מרמז, שלעת ערב, שאז אדם בא מפעלו ועבודתו כל היום, ונה צמיח וקמם עם אשמו וצני צימו, לטייל. ואז התגברות המלואות

ביאורים

ח' ימים, עדיין יש להקשות כעין קושיית הגמ', מאי חנוכה, על עצם שם 'חנוכה' שנתנו לימים אלו, מה טעמו. משום שרש"י ו"ל פירש, דמשום הכי ניתן שמו 'חנוכה', כי תיבה זו מורכבת משתי תיבות 'חנו כ"ה', וכוונתו, שחזו ישראל ונחו בכ"ה בכסליו מיגיעת המלחמה ביוונים*. אך מלשון הברייתא משמע, שימים אלו נתקנו על נס פך השמן, ונצחקן המלחמה נזכר רק אגב אורחא, ומאי ענין חניה הנרמז בשם 'חנוכה', להנס של שמן, שהוא עיקר תקנת קביעת הימים להדלקת נרות ולהלל והודאה, בימים שבו נעשה, כמבואר בברייתא.

יביא בשם ספרי המוסר, על הנעשה בכל יום לאחר שקיעת החמה, וסגולת הדלקת נר חנוכה בזמן זה ובמקום הדלקתו.

ונראה לי, דהנה מבואר בספרי מוסר, דמצות הדלקת נר חנוכה, זמן קיומה שהוא משתקע החמה מרמז, שלעת ערב, שאז אדם בא מפעלו ועבודתו שעבד חוץ לביתו כל היום, ונה כביתו וקמם עם אשמו ובני ביתו, לטייל ולהשתעשע עמם כשהייתם יחד תחת קורות ביתו, ואז מתוך כך נפעלת התגברות התאוות החומריות, הבאות

מקורות ומילואים

משני צידי הרי"ף. אך אפשר שמקור הדברים הוא במחזור ויטרן, שנתחבר על ידי תלמיד רש"י. ב. ע"ל פי לשון הכתוב (תהלים קד, כג): "צא אדם לפעלו, ולעבודתו עדי ערב". ג. ראה שלחן ערוך (אורח חיים תרלט, א) שכתב

איתא בגמרא (שבת כא, ב), מאי חנוכה, דתנו רבנן, כשנכנסו יוונים להיכל, וטמאו כל השמיים, וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונלחוס, לא מלאו אלא פך אחד של שמן חמוס בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק רק יום אחד. ונעשה נס, והדליקו בו ח' ימים. לשנה אחרת, עשאוהו יום טוב, ע"כ.

יעורר על עשיית ימי חנוכה לימים טובים בהלל והודאה מתחת נס המנוורה, ועל קריאת השם 'חנוכה'.

וקשה, למה שמחו חכמי ישראל דוקא בזו המצוה של הדלקת המנוורה, שזכו לה על ידי הנס בשמן, לעשות את שמונת ימי הנס לימים טובים בהלל והודאה, הלא היוונים רצו לבטלן לישראל מכל המצוות, וכשהושעין השי"ת ויתעלה ויצאו מתחת ידי היוונים, היו קבלת התורה ממש. כי מעתה יכלו ללמוד תורה ולקיים את כל המצוות, באין מפריע. נמצא, שימי חנוכה הביאו לקיום כל המצוות, ולמה בחרו לתקן מצוה ולשמוח דוקא במצוה של הדלקת המנוורה, שקיימה על ידי הנס דמנוורה שנעשה בפך השמן. וגם לאחר דברי הברייתא, שכל השמינים שבהיכל נטמאו, ומצאו פך טהור והדליקו ממנו בנס

א. כן כתב הר"ן בפירושו לרי"ף (שבת ט, ב מדפי הרי"ף) וז"ל: 'ויש מי שכתב, שלפיתך קראום חנוכה, כלומר, חנו בכ"ה'. ובדברי רבינו שנקט כן בשם רש"י, יחזקן שהוא שגרת לשון, עקב הדפסת פירוש רש"י מנגד לפירוש הר"ן,

והחיות והמאורות, אור הקדוש, לכל הרוצה לדבק בקדושה, ולא יכלו החיות וזר הרע לקום נגד המטהר והמקדש עצמו, גם שהוא שוכן בחוך מקום הזה, וז"ל.

ובאמת, כן היה נמי צמי הנס, שהיונים החשיכו עיניהם של ישראל בגזירותיהם, מה שקראו הגמרא מושך. היינו, לפי שידוע, שאז היוונים היו הפלוסופים המוקרים, ההולכים אחרי הטבע.

ביאורים

שורים הכחות החיצוניות שמצד הקליפה והטומאה, והתאוות החומריות הנמשכות מהם, והוא רשות הרבים, על ידי נר חנוכה מאיר אור הקדוש, לסייע לכל איש ישראל הרוצה לדבק בקדושה, ולא יכלו החיות וזר הרע לקום ולעמוד נגד המטהר והמקדש את עצמו כדי לעבוד את בוראו, גם אם מעשי האדם עד עתה גרמו לו שהוא שוכן בחוך מקום הזה, רשות הרבים התופסת עד עשרה טפחים, והיא מקום משכנם, וז"ל.

יבאר, מה עשו היונים לישראל, שעלו נאמר שיון החשיכה את עיניהם של ישראל.

ובאמת, אותה המשכת אור מלמעלה עד למטה

מקורות ומילואים

ט. **ראה** זה"ק (חלק ג פרשת פינחס רצ"א מהימנא רמ"ב ב רמ"ב, א) שכתב זה"ל: "לעשות את השבת לדרתם, בריח עולם. צריך לנטר לא בדירתם, ולא יפקדו מרשות היחיד לרשות הרבים. והיא איהו דאקומה מארי מחניתי, יציאות השבת, שתיים שהן ארבע, הוצאה מרשות לרשות, והכנסה נמי יציאה קרי לה. ואינון סמא"ל נחש, צריכין ישראל לנטר לון, ולא ייעלון לדירה דשכינתא, דאיהו רשות היחיד. מאן רשות הרבים, חללה, שפחה, זונה, גדה, גויה. רשות דסמא"ל נחש, ושבען ממנן דעמין. וראה גם חיקוני זוהר (חיקון כד ס"א). י. **ראה** פרי עץ חיים (שער חנוכה פרק ד) שכתב זה"ל: "הדלקה ערשה מצוה ולא ההנחה, כי אין אנו מעלין אותה [הינו, את המלכות] ממקומה כלל, אלא שאנו ממשיכין לה אור מלמעלה אל מקומה לבד, היינו, ההדלקה. ולכן אסור להשתמש לאורה. כי כדי להיות אור הקדוש העליון יורד עד למטה, אשר שם מקומה, במקום אשר מצוים שם החיצונים, ואנו חוששין שלא יתאחזו באור העליון, ולכן אין להנות מן האור". ובמאור עינים (פרשת מקץ ד"ה ר"ה מקץ) כתב זה"ל: "ולכן נר חנוכה הוא למעלה מג', שלא תהא כארעא סמיכתא, ולמטה מעשרה. כי (סוכה ה, א) מעולם לא ירדה שכנה למטה מעשרה. רק שהשם חושב מחשבות, לבלתי ירח ממנו נדח, היה על ידי גס, שהשם כביכול מוריד למטה מעשרה ומתקרב אל האדם, להשיבו ולהחזירו אליו. היינו, שהשם מרמוז על חכמה,

בלילית. ומכלם ציילנו ה', בשמו הגדול. ובספר המקץ (שער טז פרק ח) כתב זה"ל: "שראשו של זעיר אנפין ושערו וזוהר הגרון שלו, נבנו מדינים רבים וכו', ואלמלא המוחי גדלות של הו"ה, אי אפשר לעולם להתקיים. וכיון שבאו שלש שמות הו"ה אל השלשה א-להים דאמא וכו', אז זעיר ויסת בשלום ובשלמה. כי מפני רוב הדין תקיפין, כל העולמות ח"ו ביגון ואנחה וכו', והדין אינן נמתקים אלא בשרם. כי כל זמן שהם מתפשטין ח"ו, נאחזים בהם החיצונים וזו רעים וכו'. ובפרט כשמגיע זמן שליטתם, דהיינו, לעת ערב בו תרמוש כל חיות יער, דהיינו, מנחה וערבית, נפלים עד טיפי דינין למטה, המדליקים אש הגיהנם והרשעים נזקין וכו', ואין לו למי הפוגע בהם וכו'. ובזמן שליטת הדין יסתיר כל צדיק את עצמו וידאג על הגלות. עוד כתב זה פרק ט) וז"ל: "זהמזיקין ואומות העולם הם בכלל החיות של המזיקין של מעלה, שנאמר (תהלים קד, כ) 'בו תרמוש כל חיות יער', גימטריא פ"ר, מנצפ"ך, שהם הדינים הקדש של יער דעשיה, שכולו חשך ולילה. ז. **כן** שנינו במד (שבת כא, ב): 'מצוה, משתשקע החמה, עד שתכלה חל מן השוק. מאי לאו, דאי כבתה, הדר מדליק לה. לא, דא לא אדליק, מדליק. ואי נמי, לשיעורה'. וראה דברי חזקוני (שם) שכתבו וז"ל: 'דאי לא אדליק, מדליק. אבל מנצפ"ך ואילך, עבר הזמן. אומר הר"י פורת, דיש לזהר ולהדליק בלילה, שלא יאחר יותר מדאי. ומכל מקום, אם אחר ידליק מספק, דהא משני שינויי אחריו. ולר"י נראה, דהא אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים. ה. **כן** שנינו בגמ' (שבת כא, ב) 'תנו רבנן, נר חנוכה, מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו'. אמר רבינא משמיה (דרכה) [דרבא], זאת אומרת, נר חנוכה, מצוה להניחה בחוך עשרה. וכתבו התוס' (שם) וז"ל: 'פתח ביתו מבחוץ, ומיירי דליכא חצר, אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים. אבל אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח חצר'. ובשלחן ערוך (אורח חיים תתק"ח ה) כתב זה"ל: 'נר חנוכה, מניחו על פתח הסמך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר וכו' מניחו למעלה משלשה טפחים, ומצוה להניחו למטה

ביאורים

הזאת, וגם מדליקין אותם על פתח ביתו מבחוץ, למטה מעשרה טפחים, הכוונה בכל זה היא, להורות שקדושת מצוה זו גדולה כל כך, עד שאורה מאיר ומתפשט עד למטה מטה, מקום שהשכינה לא ירדה לשם מעולם, וגם במקום בו כן, במצוה זו שאנו מדליקין נרות חנוכה בעת

מקורות ומילואים

חז"ל: 'יעד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה וישן ומטייל ודור בסוכה. ובמסכת יעקב (שם ס"ב) כתב זה"ל: 'ומטייל, במהר"ל (הלכות סוכות סעף יט) כתב, שאדם המספר עם חבירו, יספר עמו בסוכה, וכן כתב מהר"י וויל (שער קצא) דהמשק בסוכות, ישק בסוכה. ד. **ראה** חסד לאברהם (אורחא, סעיף ב נה סו) שכתב זה"ל: 'שכל פעולות העולם הנשמי, אם יתגבר בהם התאוה הגשמית, אף אם יהיה לשם שמים או לשם מצוה, רוב חלק הפועל ההוא ניתן אל החיצוני, בעל התאוה ההיא, ולהיות עיקר אחיות אלו החיצונים במעשה הענין הזה. ובבאר מים חיים (שמות כא, ז) כתב זה"ל: 'כל בחינת התאוה, כחות החיצונים והקליפות הם, שמהם נלקח כל בחינת תאוה עולם הזה ובחמיו. וכשהוא נגהה מהן לתאוה, הרי מגביר עליו כוחות ההם, והם סילון ממאיר אל הנשמה, שאינה יכולה לסיכול. וכשהוא מגביר הרבה עליו כוחות ההם, במלוי תאוה וקצת עבירות, הרי הם המושלים על הנשמה הקדושה, והיא נכנעת תחת ידם כבחינת העבד ממש. כי מוכיחה או לשמח אליהם, והמה מקבלים כל בחינת שפע הקדש הנשלח אל הנשמה סמלך הקב"ה, אליהם, ונהנין מזה לתאוה. ובקבלת יעקב (נאליש, מערכת הק"ף ערך קביות התאוה אה ב) כתב זה"ל: 'שהתאוה באה מהחיצונים, סיני הגבורות האחרים בבורות. ה. **על** פי משקל הכתוב (התלים קד, כ): 'תשת חושך ויהי לילה, בו תרמוש כל חיות יער. ו. **ראה** זה"ק (חלק א פרשת בראשית לה, ב) שכתב זה"ל: 'וכי חזקה אמר, 'הרומשת', השורצת מבני ליה. אלא כדאמרין, רמז, לילא וי"ג [לילית]. ועל דא, (התלים קד, כ) 'בו תרמוש כל חיות יער', דכולהו שלטאן כשעתא דאורי שלטא. ובמצוה דוד (לדב"ז, מצוה קו) כתב זה"ל: 'הכחות החיצוניות שלטות בלילה, כמה דאית אמר, (שם קד, כ) 'בו תרמוש כל חיות יער. הכפירים שואגים לטריף'. ובבאר מים חיים (לד"ב חיים עובדיה, חלק ב סימן לט, סליקין טו ע"ג קפ"ו, הובא כבודו שער השמים להשליה שער קריאת שם שם המטה ד"ה חזק וכו') כתב זה"ל: 'זהו (שיר השירים ג, ה) 'איש חרבו על ירכו, ספחד בלילות, הם המזיקים השולטים בלילה, כדכתיב, (תהלים קד, כ) 'תשת חשך ויהי לילה, בו תרמוש כל חיות יער, והם לילית ובחנותות. זהו 'ספחד בלילות, אל הקרי בלילות, אלא

ולאנחנו, עם בני ישראל המה חזק לטבע. ועשרה נסים נעשו לאנחנו צדיק המקדש, וכל מורשתו הקדושה היא נגד הטבע, כדוע. למה, אותם הכופרים אמרו, שישראל טועים, ופימו בלשוניהם להלך את המקדש ופלטופיל אחר הטבע, ולא להאמין, רק מה שעיניהם רואות, כמאמר הכופרים.

ביאורים

השגחתו בעולם, ופיתו בלשוניהם את ישראל להלך את המקדש בשכל ופלטופיל הנמשכת אחר הטבע, לתלות בו את קיום הבריה, וללמד מתהלוכותיו את כללי קיומה, להכריע על פיהם את סדר התהוותה מראשיתה, ולא להאמין עוד במה שקיבלו איש מפי איש עד משה רבינו ובני דורו, שעמדו רגליהם על הר סיני והשיגו בנבואה את מציאות ה' ויחודו והשגחתו. אלא הלכו רק אחרי מה שעיניהם רואות בתהלוכות הבריה, להבין מתוך זה בשכלם את סדרה וכללותה, ולתלות בהם את התהוותה מתחילתה על דרך ההכרח, כמאמר הכופרים, שמתוך כך הגיעו

מקורות ומילואים

הנסים הנסתרים לצדיקים, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב, ולפרותם במלחמה מיד חרב, ככל הנסים הנעשים לאברהם ולאבות, וכלל הבאים בתורה בפרשת אס בחקוק ובפרשת והיה כי תבא, בברכות ובקללות, שכולם נסים הם כי אין מן הטבע, שיבואו הגשמים בעתם בעבדו האלהים ולא שיהיו השמים ככרזל כאשר נורע בשנה השביעית, וכן כל היעודים שכתורה, אבל כולם נסים, ובכולם תהיה מערכת המזלות, אלא שאין בהם שני ממנהגו של עולם כנסים הנעשים על ידי משה רבינו, בעשר המכות ובקריעת הים והמן והבאר וזולתם, שהם מופתים משנים הטבע בפרסום. עוד כתב (שם מ, טו) וז"ל: 'כל יסודות התורה נסים נסתרים הם, ועם התורה, אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג. שהרי יעודי התורה כולם, אותם ומופתים כי לא יכרת יומות בטבע, הבא על אחת מן העריות או האוכל חלב, ולא יהיו השמים ככרזל בטבע, מפני דרכי בשנה השביעית, וכן כל יעודי התורה בטובות ההן. ומל הצלחת הצדיקים בצדקתם, וכל תפלות דוד מלכנו ומל תפלויותו, נסים ונפלאות. אלא שאין בהם שני מופתים בטבעו של עולם. וראה תפארת ישראל (להמריל, פרק ב, שכתב וז"ל: 'כל המצות שנתן השם יתברך, הם ציון לאדם, שיהיה האדם, פעולותיו ומעשיו, הוצאת מן הטבע, ולא יהיו מעשיו של אדם שוים עם הבעלי חיים הטבעיים. עוד כתב (פרק ח, וז"ל: 'כי אין התורה טבעית. שאילו הייתה התורה טבעית, היה זה קשיא, מה ענין הטומאה והטהרה אבל אין זה דבר טבעי כלל, רק הוא סדר שכלי וכו'. והתורה לא ניתנה, רק לצורך הבריות, והציוף הזה הוא לאדם, בן וידע טעם של מצוה או לא ידע. רק כאשר מעשיו הם

והנה בלמח, מורשתו הקדושה מזהירו מהלך אחרי עינים. והטעם פשוט. דהנה בלמח, מזהיר ושלל

ביאורים

לכפור בהשגחת ה' על בראיו, ובחפצו במעשיהם הטובים ובקמנעם מן הרע, עפ"ל.

יבאר את הציוף ולא תתורו אחרי עינים, ואת סיבת טעות היוונים בחקירת הבריה וסיבתה, מתוך ביאור חלקי הנפש ועיניהם.

והנה באמת, תורתנו הקדושה תזהירנו מהלך

מקורות ומילואים

העולם נהנה בהכרח יש מיש, מחומר קדמון ונצחי שנתהוה מן הבורא כמו הרקיע וגלגליו, ובפועלם עליו בטבעם ובשכלם נשלשל ליסודות המורכבים לנבראים. מתוך כך הסיק, שה' לא פעל כל זאת ברצונו בנבראים, ח"ו, ואין לו חפץ בהם, וכי מעשיהם אינם נוגעים לו כלל, ומתוך כך כפר בצורך לבחור בטוב ולמאוס ברע. אכן הרמב"ם דחה את כל דברי אריסטו ודרכי היקשיו, וכתב שהמצויאות ודרכה לאחר קיומה אינה מלמדת על מה שקדם לה, והביא משל מעוקר, שקימו וגידולו ברחם אמו מהופכים מדרך קיומו לאחר שנולד, ונמצא שאין להשוות בין המאוחר לקדם לו. עוד כתב, שיתכן גם אם הרקיע וגלגליו קיימים לעולם, זהו מרצון ה' בקיומם התמיד, ואין מזה הכרח שלא היתה להם התחלה. ראה מורה נבוכים (חלק א פרק עב) בסדר התהוות הנבראים, וראה עוד שם (חלק ב פרקים יג-יז) בדעת אריסטו וביטול דעתו והוכחותיו באריכות. וראה פירוש אוצר נחמד לספר הכוזרי (מאמר א אות א ד"ה שהיה ברור) שכתב וז"ל: 'אריסטו היוני, שעמד בימי אלכסנדר מוקדון שהיה סמוך לבנין בית שני, ואז כל הארץ (מלבד בני ישראל) היו שפה אחת, לקרוא בשם צבא השמים וכו', ולא ידעו מן אור התורה כלל. וכאשר החלו הפילוסופים ובכללם אריסטו הנזכר, התחילו להאמין במחויב המציאות, רצוני לומר, בא-לוה קדם, אך באופנים מגוונים. עוד כתב (שם ד"ה נעלה) וז"ל: 'באו הכותבים בפירוש, להוציא מלבנו הסבא הרעועה הנזכרת, הנמשכת מראש פתנים אכזר, לומר כי רוממות האל-יתברך וגדולתו היא הנותנת סילוק השגחתו וידיעתו מעלינו. זאת היתה נחלת הפילוסופים הקדמונים, הנאחזים בסכך חקירות בני אדם יושבי חושך וצלמות, בטרם נגה אור המזרח. בטרם עלה המאור הגדול, הדת האמתית, תורת ה' ביד משה רבינו ע"ה מלמד אותנו הפך זה הדעת. יען, כי גדולתו יתברך, הבלתי תכליתית, היא טענה וסבה לידיעה כלתי תכלית, ומתפשטת בפרטי הדברים, מה שנלאה שכל האדם להשיג. וידיעתנו בערך ידיעתו יתברך, כערך חכמתנו בערך חכמתו יתברך, ומה שאנו יודעים, אין זו ידיעה כלל, בערך ידיעתו יתברך, שהוא באופן יותר משובח ונשגב, כאותו ענין עצמו.

סתר ופרץ כל הגדרות והמחלוקות וכל החומרות, עדי דבק בשרשו במסירת נפש, כטעם החלק שמשחוקק לשרשו.

ובאשר ראה הנורא ב"ה וב"ש ויתעלה כושר רצון נפש עמו ישראל, לא מנע הטוב להתקשר בחלקו, הוא עמו ונחלתו, ואז האיר לנו משרשו, ונראה ונגלה לנו אור הנערב והמתוק, והצינו מעצמם, (שהדליק) נר ולעורר בחלק השורש. ואין זה בגדר מצוה כלל, והוא עבודתו לעמיד לנא. שנינו מעצמנו האיר וצמח נעבוד ד', וכל אחד, כפי השגתו יעורר. כמו כן, הבינו לו

ביאורים

סתר ופרץ את כל הגדרות והמחלוקות שנתהוו למסך מבדיל בין החלק האלוני לשאר חלקי נפש האדם מישראל, וביטל את כל הוזהמה וב"ה החומרות שדבקה בישראל, כשנמשכו אחר פיתויי היונים ודעותיהם המשובשות. בכך התעורר החלק האלוני שבתוך כל איש ישראל, לאהבה ויראה את ה' עד כלות הנפש, עדי אשר דבק כל איש ישראל בשרשו במסירת נפש, כטבע החלק מן השלם שמשחוקק לשרשו אשר בשלם.

יבאר את הדרך שבני ישראל יעברו בה את בוראם לעתיד לבא, ומדוע נר חנוכה לא נזכר בתורת מצוה וציווי, לא בכתוב ולא במשנה.

ובאשר ראה הבורא ב"ה וב"ש ויתעלה את כושר רצון נפש עמו ישראל להדבק בו, לא מנע מהם את הטוב האמיתי, להתקשר גם הוא מצדו בחלקו שהשתלשל בבריאה, אשר הוא עמו ישראל שהם חלקו ונחלתו בעולם, ואז האיר לנו אורו יתברך משרשו אשר מראשית ההאצלה, ונראה ונגלה לנו אור הנערב והמתוק, המביא לדבקות מוחלטת ברי', והבינו מתוך כך בני ישראל שהיו

מקורות ומילואים

גדול. עד שרחם עליהם א-להי אבותינו, והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם. כו. ראה מצות דוד (אויב כו. ז' דה על בלימה) שכתב וז"ל: 'כי כל חלקי היסוד משחוקק ליסודו. וראה עוד בדבריו (שם לח. ו' דה או מי ירה). ובנזר הקודש (למדרש רבה בראשית כ, טז דה ארבע) כתב וז"ל: 'בכלל המדה שיה. שיש תשוקת החלק אל הכל, וכן תשוקת הכל [אל] החלק, כי הם אגודים וקשורים זה בזה. וראה פירוש האלישי לתורה (בראשית כ, ו) ואור החיים (שם ב, א) שהובאו לעיל בהערות. כו. ראה אור החיים (ויקרא כו, יא) שכתב וז"ל: 'הנפש, כשמרגשת בקרבת אור הנערב אצלה, גדול. תנתק ומקומה להדבק בשכינה. ולעצם התאחדותה הערכות על הרגשת הפרידה ולא תרגיש בו, ולא יתרחב ההרגש אלא מהערב וכו', וכל השגה זו תשוב נצח ישר ההרגש אלא מהערב וכו', וכל השגה זו תשוב נצח התורה והמצות. עוד כתב (דברים ה, כה) וז"ל: 'הכל האהבה, על דרך אומרים ד"ל וז"ל, האהבה היא כלות הנפש ונטותה אל הבורא. וזו היא דביקות הנפש לפני אור הנשבר. וזוהי אל האהבה. עוד כתב (שם כו, י) וז"ל: 'כשנשבר הוא ה' אליקינו'. עוד כתב (שם כו, י) וז"ל: 'כשנשבר המופלג בעדות המופלג אשר יוכו אליו הצדיקים, והוא שתתקרב נפש הצדיק לפני אור הנערב, ותשתחוה לפניו באין מסך מבדיל. אשרי נפש אדם שתגיע לגדר מופלג בה'. וראה שער התפלה (לבעל באר מים חיים, שער ח נישל פרק ח' ו

בגם חנוכה אורו הגדול, והשחוקקו לעשות מצוה למטה מה העולם, לעורר (עולם) [עולם] קדושה עליונה. אך עדיין סחום מצוה זו, ורק כל אחד, לפי גודל קדושתו וטהרתו מין קל מזה. ולכן חז"ל תקנו סתמא לעשות מצוה, כפי מה שהבינו אז בשעת הנס, ולא פירשו טעמיה וסודותיה. רק כל אחד יצין, לפי ערך השגתו וטהרתו.

והנה באמת, כי על ידי מצוה זו, מאיר האור לעילא, אשר גם חושך לא יתשך. ולזה, המצוה נחלתם הלילה וסמוך לרשות הרבים, להראות שאור זה מאיר, באין מונע קדושתו, אפילו בחשך ותוך

ביאורים

בגם חנוכה שנעשה להם את מעלת אורו הגדול של הקב"ה העומד להתגלות לעתיד לבא, כי נמשכה להם הארה ממנו, כשהתעורר לשמר את חלקו אשר בתוכם, כאמור, והשתוקקו לעשות מצוה למטה בזה העולם, לעורר על ידה את [עולם] אותה קדושה עליונה של ראשית ההאצלה. אך בימינו עדיין סחום ענין מצוה זו, כי לא הגיע זמן גילוי האור, ורק כל אחד מישראל, לפי גודל קדושתו וטהרתו, זוכה להיות מבין קצת מזה. ולכן חז"ל ובית דינים בזמן החשמונאים, שהרגישו שאי אפשר להשיג את מעלת האור הגנוז על בוריו, וגם לעתיד הוא יתגלה לכל אחד כפי דרגתו, תקנו כנגדו סתמא לעשות מצוה בהדלקת נר חנוכה, כפי מה שהבינו אז בשעת הנס, ולכך לא נתבארה מצוה זו במשנה ולא נזכרה אלא בדרך אגב, ולא פירשו חכמים את טעמיה וסודותיה של מצוה זו, רק הותירוה סתומה כאשר כל אחד מישראל יבין

והנה באמת, כי על ידי מצוה זו של הדלקת נר חנוכה, מאיר האור דלעילא, הוא האור הגנוז, אשר עליו יאות לומר, גם חושך לא יתשך ממנו, כי הוא בוקע כל מחיצה וכליל. ולזה, זמן המצוה להדליק נר חנוכה הוא בתחלת הלילה, ומקום ההדלקה הוא על פתח ביתו מבחוץ וסמוך לרשות הרבים, כשכל זה בא להראות, שאור זה הנשפע על ידי נר חנוכה מאיר הוא בכל מקום, באין שום דבר שיוכל להיות מונע את קדושתו מלהתפשט בו, אפילו בחשך החומרות ותוך

מקורות ומילואים

וכערות שם, שמדבריו משמע שהאור המתגלה בחנוכה הוא האור העומד להתגלות לעתיד לבא. כט. על משקל הכתוב (תהלים קט, יב), 'גם חשך לא יתשך ממך, כחשכה כאורה'. ל. כן שנינו במדרש רבה (בראשית יא, כ) שכתב וז"ל: 'אמר ר' יהודה בר' סימון, אור שברא הקב"ה ביום הראשון, אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שהסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין, עמד וגונה, והתקנה הצדיקים לעתיד לבא. וראה באר מים חיים (שמות י, כג אה ג). וראה תורה אור (להרב בעל התניא, מגלת אסתר תוספות מאמר על ס' קראו לימים את ג) שכתב וז"ל: 'האור אין סוף נבדל בערך מכל בחינות ההשתלשלות, סובב וממלא, כי וכולא קמיה כלא, כחשיכה כאורה כו'. וגם חשך לא יתשך כו', מפני העדר תפיסת מקום לבני בחינת עצמות אור אין סוף, שיה ומשנה אור וחושך וכו', כי אין כל העולמות תופסים מקום כלל

כו. ראה אדיר במרום (לרמח"ל, ירושלים ע"י קד) שכתב וז"ל: 'כשנפלו הכלים וכו', לא נשאר אצילות ובא אחריו בריאה יצירה עשירה, אלא נחסר בחינת האצילות ולא נשאר אלא מדרגת בריאה יצירה עשירה וכו'. וזה החלק המעולה נתעלם לפנים בא"ק, והבין היטב זה הענין. והנה זה סוד האור שנברא ביום ראשון שגנוז הקב"ה לצדיקים וכו', אחר כך, בזמן התיקון, נעשה מהם אצילות בריאה יצירה עשירה וכו', שחלק אחד מן האור העליון יוכל להשלים בעד הכל, במקום התחתון ממנו. ונמצא, שעתה יש אצילות בריאה עשירה, אבל כולם אינם אלא בריאה יצירה עשירה מן הבחינה הראשונה שקודם השבירה, והאצילות מן הבחינה הזאת נעלם וכו'. אבל לעתיד לבוא יתקנו הדברים, ויחזרו העולמות כקודם השבירה, ואז יחזרו במדרגת ס"ג כבדאשונה, ואז יתגלה זה האור שהיה גנוז. וראה דברי רבינו לעיל (מאמר והלכתא נר חנוכה ד"ה והנה כאשר נזכה)

נמשתא רשמיא

להניז • להרגיש • להתחדש

אש העבודה

למען את מתיקות טעם החמילה
בדרך הבעל שם טוב הק'

הראו בשהרה אלהיכם

אש העבודה

שערים לעבודת ה'
מתוך העמקה בספרי החסידות

תפילה

אש העבודה

שערים לעבודת ה'
מתוך העמקה בספרי החסידות

תפילה

ספר אש העבודה

שערים לעבודת ה'
מתוך העמקה בספרי החסידות

חלק ב

סדר התפילה

מהדורת פרדס אליעזר

אש העבודה

שערים לעבודת ה'
מתוך העמקה בספרי החסידות

פותח שער לחבין המושגים העמוקים שבספרי החסידות, ומעניק מהלך פנימי מלא אור בדרכי עבודת הבורא ית', המרומם את הדעת ומלהיב את הלב, מתוך מטרה לגלות בכל פרט את נקודת הדביקות והחיבור האלוכי כמבואר בספרי תלמידי הבעש"ט ז"ע

מיוסד על אוצר נפלא של אלפי פנינים נבחרים מתוך ספרי החסידות וכתבי הקודש, ומאסף לכל המחנות, מכל ספרי צדיקי החסידות וגדולי הדורות, רבותינו הראשונים גם האחרונים, שהובאו בלשון קדשם, לעורר הלבבות בפנימיות מועדי ה'

יו"ל בעה"י ע"י

כסליו תשפ"ד

סדר התפילה

מאמר א

ברכות השחר

פרק א | העליה החיצונית..... ששן

א. ידוע בהמה היוודת היא למטה * ב. הפרדת הקליפות בראשית היום * ג. סדר העליה בסולם החיצוני

פרק ב | מודה אני לפניך..... שעב

א. לידת המלכות וקדושה * ב. כלביא יקום וכארי יתנשא * ג. לפגוש את הנשמה בתוך ערבוב הארציות * ד. פנישת נקודת העצם בתחילת היום * ה. 'מלך חי וקיים'

פרק ג | ראשית עריסותיכם..... שעח

א. כל היום תלוי ברגע הראשון * ב. הכל נמשך אחר המחשבה הראשונה * ג. נבואה קטנה

פרק ד | נטילת ידים וטהרת המקוה..... שפג

א. נענל וזאסער * ב. 'יתייצב על דרך לא טוב' * ג. טהרת המקוה קודם התפילה * ד. טבילה בתוך עולם התשובה * ה. ביטול בתוך עולם הידיעה * ו. כוונת הטבילה להבעש"ט * ז. כוונת המקוה מעכבת

פרק ה | ברכות השחר..... שצח

א. עובד ומילולא * ב. 'פנה ויטול ידיו' * ג. שפיכת המים על גבי הידים * ד. אשר יצר את האדם בחכמה * ה. 'נשמה שנתת בי' * ו. חיי ברכות השחר * ז. והערב נאתם

פרק ו | עטיפת הטלית..... תיא

א. הסביבה החיצונית משפיעה על האדם * ב. מקיף כללי ומקיף פרטי * ג. טלית - עליה לעולם היצירה * ד. תכלת דומה לים

פרק ז | הנחת תפילין..... תכא

א. עול מלכות באופן 'פנימי' * ב. ארבעה מוחין שבאדם * ג. שני חלקים שבתפילין * ד. ארבע פרשיות - ארבעה מוחין

פרק ח | פרשת העקידה..... תלא

א. עליית המדרגות בסדר 'עובדא' * ב. עליית המדרגות בסדר 'מילולא' * ג. שעת צלותא - שעת קרבא * ד. פרשת העקידה

פרק ט | קר"ש קטנה..... תלו

א. טעם קריאת שמע קודם קרבנות * ב. מנהג ותיקין לקרוא קר"ש קודם אור היום * ג. אתה הוא עד שלא נברא העולם

פרק י | פרשיות הקרבנות..... תמא

א. פרשת הכיור * ב. תרומת הדשן * ג. קרבן התמיד * ד. אשה ריח ניחוח לה' * ה. קליפת ה'תמיד' * ו. העלאת ה'זמן' והתמידות לקדושה * ז. כפרת הרהורי הלב * ח. פרשת הקטורת * ט. 'אנא בכח' * י. 'איזהו מקומן'

פרק יא | קדיש..... תנו

א. עולים ויורדים בו * ב. עמוד שבין עולם לעולם * ג. הקדיש - מקדש את האותיות הנאצלות * ד. הקדיש - התנוצצות אור הגאולה * ה. השם שלם והכסא שלם * ו. ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד * ז. שבע ביום הללתיך * ח. 'בכל כוחו' * ט. אשרי המלך שמקלסין אותו * י. 'יתגדל ויתקדש שמה רבא'

פרק יב | פסוקי 'הודו'..... תסט

א. 'הודו' - פסוקי מעבר בין עשיה ליצירה * ב. פסוקי 'הודו' * ג. כריתת הקליפות על ידי גילוי אור אלוקי * ד. עולם העשיה אין בו עליה בחיצוניות * ה. הארת רגש דיצירה בתוך מעשה דעשיה

פרק יג | נפשינו חכתה לה'..... תעו

א. תחילת העליה מתוך תשוקת הנבראים לבוראם * ב. שירת השמש כשיוצא להאיר על הארץ * ג. 'הודו' - הודאה

פרק יד | מזמור שיר ולמנצח בנגינות..... תפג

א. שירת הניצוצות * ב. ארוממך ה' כי דליתני * ג. ה' מלך * ד. 'למנצח בנגינות'

פרק ט | דרכי החתפעות.....תקנ

א. להגיע לידי התפעות * ב. להגיע בפסוקי דזמרה להרגשת יראה אלוקית * ג. התפעות בדרך הסכמה * ד. התפעות ע"י ריבוי המרחק * ה. התפעות ע"י ריבוי פרטים * ו. שאו מרום עיניכם * ז. הדרכת המחשבה בענין ריבוי הפרטים שבכריאה * ח. "מה קטנו מעשיך ה'" * ט. ריבוי פרטים גורם התפעות מריבוי המרחק

פרק י | כי הוא צוה ונבראו.....תקסב

א. מחשבה לעומת אין סוף * ב. הבדל באין ערוך * ג. הגשמיזם והרוחניות בטלים כלפי האלוקות * ד. כי הוא צוה ונבראו

פרק יא | הללו את ה' מן השמים.....תקסו

א. ירידה לצורך עליה * ב. הללוהו כל מלאכיו * ג. הללוהו שמש וירח * ד. והמים אשר מעל השמים * ה. שירת הכריאה * ו. מלאה הארץ קניינך * ז. אש רוח מים עפר * ח. דומם צומח חי מדבר * ט. עם קרובו

פרק יב | שיר חדש וכל הנשמה.....תקעח

א. שיר חדש על רצון מחודש * ב. הללו אל בקדשו * ג. כל הנשמה תהלל יה * ד. ברוך ה' לעולם

פרק יג | ויברך דוד.....תקפד

א. שלושת החלקים שבפסוקי דזמרה * ב. חלק הביטול שבקומת המידות * ג. ההתפעות מהטבע גדולה יותר מההתפעות שמעל הטבע * ד. ממוצע בין הטבע למעל הטבע * ה. לגלות שיש רק מידות בעולם ולא שום כח אחר

פרק יד | ואתה מחיה את כולם.....תקצא

א. לעיני כל הקהל * ב. המידות מפעילות אותנו וצריך להפכם למידות אלוקיות * ג. והעושר והכבוד מלפניך * ד. 'עתה אלקינו מודים אנחנו לך' * ה. 'אתה הוא ה' לבדך' * ו. 'אתה מחיה את כולם' * ז. אל תקרי 'מחיה' אלא 'מהווה'

פרק טו | אז ישיר.....תקצט

א. זכרות עמו הברית * ב. ארץ שבעת המידות * ג. ביבשה בתוך הים * ד. מעלת שירת הים * ה. מוציא אסירים בכשרות

פרק טז | ישתבח.....תרו

א. הארת כתר עליון בברכת ישתבח * ב. התעוררות הרצון הקדום על ידי ברכת ישראל * ג. על כל נשימה ונשימה

פרק יז | כי טוב זמרה.....תקמב

א. 'כי טוב זמרה אלקינו' * ב. 'הללי אלוקיך ציון' * ג. 'את המייחלים לחסדו' * ד. כפור כאפר יפזר * ה. 'שלח דברו וימסס'

פרק יח | כי טוב זמרה.....תקמב

א. 'כי טוב זמרה אלקינו' * ב. 'הללי אלוקיך ציון' * ג. 'את המייחלים לחסדו' * ד. כפור כאפר יפזר * ה. 'שלח דברו וימסס'

ק א | יוצר אור א. "ברכו" ב. שירת הפרטים הרוחניים ג. עולם כמנהגו נוהג ד. ההסתר בענין ה'זמן' הקשורים לשמש וירח ה. הכרזת מלחמה ו. ובטובו מחדש בכל יום תמיד

ק ב | עליה מיצירה לבריאה א. אור וחושך ב. החושך שבעולם הבריאה ג. עליה מצורה לחומר ד. בין עולם היצירה לעולם הבריאה ה. 'זיונוך לפי מעשיך'

ק ג | המלך המרום לבדו מאז א. 'המשובח והמפואר והמתנשא מימות עולם' ב. ברחמיך הרבים רחם עלינו ג. שלושת חלקי התפילה - אהבה וראי ורחמנות

ק ד | קדושת יוצר א. מצטרפים לשירת המלאכים ב. לעורר הגוף והנשמה ג. ההשראה החיצונית מעוררת את נפש האדם ד. אותך בחרתי להיות לי ה. כניסה לארמון המלוכה ו. שירת המאורות ז. עונים באימה ואומרים ביראה ח. קדוש קדוש קדוש ט. שרפים חיות ואופנים י. השרפים משיגים רוממות קל יא. האופנים וחיות הקודש מרעישים בקול גדול יב. שלושת כתות המלאכים בתוך האדם

ק ה | אהבה רבה א. 'אהבתי אתכם אמר ה' ב. סממני אהבה חיצוניים ג. "באהבה" ד. אהבה רבה! ה. טעם איחור ביאת משיח ו. 'הבחר בעמו ישראל באהבה' ז. הקדמה למצות 'ואהבת'

ו | קריאת שמע א. העבודה המרכזית ביותר של התפילה ב. 'אחד' בגימטריא 'אהבה' ג. יחוד שלמעלה מטעם ודעת ד. ואהבת - מי הוא זה שאוהב? ה. יחוד קריאת שמע

ז | שלושה עומקים במצות אחדות ה' א. הלכות אחדות ה' ב. אין עוד 'מציאות' זולתו ג. ביטול העולמות ד. לחזור ולגלות את האחדות המוחלטת ה. 'ואהבת' - ע"י תורה ומצוות ו. ואהבת - והיה אם שמוע - ויאמר

פרק ח | אמת ויציב א. השכל בטל ומבוטל ב. לא מחשבותי מחשבותיכם ג. ברוך יוצר האדם ד. עליה בסולם ההפלאה ה. תכלית הידיעה שנדע שלא נדעך ו. מציאות הבריאה היא רק לפי השכל המצומצם ז. אמת ויציב ח. שמונה פעמים 'אמת'

פרק ט | שילוב הגאולה עם התפילה א. מיזוג הידיעה והבחירה ב. להשפיע ולקבל ג. ה'ידיעה' מעוררת חירות וגאולה ד. הגאולה שוללת תפילה ובקשה ה. בן העולם הבא ו. הטוב בעיניך עשיתי ז. גאולה לתפילה - יחוד קוב"ה ושכינתיה ח. ברכת הגאולה היא כעין 'ממוצע' ט. אדנ"י שפתי תפתח

פרק י | ועוזר דלים א. עליה לפי שעה ב. היחוד בקר"ש גבוה משמו"ע ג. קומה בעזרת ישראל

מאמר ד

תפילת העמידה

פרק א | אדנ"י שפתי תפתח א. קול דממה דקה ב. מסירות עצם החיים להקב"ה ג. העלאת בירורים ד. יחוד המרכבה ה. בהיכל המלך ו. שלוש פסיעות לפני התפילה ז. אדנ"י שפתי תפתח

פרק ב | כשלהבת הקשורה בגחלת א. משל לכח העלקטרי ב. כנר בפני האבוקה ג. חיי החיים ד. בדביקות בשורש החיים נוסף חיים מחודשים ה. להתדבק במקור החיים ו. נס גדול שאדם חי אחר התפילה ז. חשש מהסתלקות הנפש

פרק ג | דביקות באותיות א. רוח ממללא ב. דביקות בעצם האותיות ג. לו דומיה תהילה ד. תפילת העמידה היא 'תוצאה' של קריאת שמע ה. להציב כלים לשפע האלוקי המופשט ו. דביקות בעצם אור האצילות

פרק ד | יחודא שלים א. אפס מוחלט ב. לפוס מה דמשער בלביה ג. ההבדל בין אצילות לבי"ע ד. האבות הקדושים המשיכו אלוקותו ית' למטה בעוה"ז ה. בנין המידות ובנין המלכות לצורך יחוד שתיהם ו. נסירה ז. כריעה וזקיפה ח. המשכת המוחין והמידות ט. בנין המלכות י. היחוד בתיבת 'באהבה' יא. הארת פנים יב. שלוש ברכות ראשונות יג. ברכות אמצעיות יד. אור חזר טו. שלוש

ק א | נפילת אפים - ביטול במציאות תשכ
א. מה יש מעל עולם האצילות * בהרעיון כמוס טרם התגלותו * ג' הוא ושמו אחד * דמעל הפרסא
המבדלת * הביטול במציאות' נפילת אפים * וגילוי אלוקי גם במקום החושך

ק ב | י"ג מידות של רחמים תשעא
א. מקור הרחמים והרצון * בידיו לאחר התפילה * גפיוס כוחות הדין והגברת הרחמים

ק ג | רצוא ושוב תשעו
א. עבודת רצוא ושוב * בהביטול שבעבודת ה'שוב' * געל ידי 'שוב' מגיע עד להשי"ת עצמו

ק ד | סיום התפילה תשפ
א. סדר ירידת השפע * ב. יחוד מוחלט * ג. פנים בפנים * ד. להעמיד 'כלי' אל השפע האלוקי *
ה. העמדת כלי על ידי בקשות ותחנונים * ו. לעשות עצמו כלי על ידי ביטול * ז. המשכת השפע
לעולמות התחתונים * ח. נפילת אפים * ט. תהלה לדוד * י. למנצח יענך * יא. ובא לציון * יב. שיר
של יום * יג. אין כאלקינו * יד. פטום הקטורת * טו. עלינו לשבח * טז. המשכת האור על ידי תורה
* יז. פת שחרית

מאמר ז קריאת התורה

ק א | שלושת המסכים תתג
א. התורה - גילוי אלוקי בתוך ההעלם * ב. 'אנא נפשי כתבית יהבית' * ג. ההסתכלות הפנימית על
'מתן תורה' * ד. שלושת המסכים שבהם מוסתר עצם אור התורה

ק ב | קדושת האותיות תתח
א. קדושת האותיות * ב. דביקות בגוף האותיות * ג. הגוף גדול מהנשמה * דקדושת תורה שבכתב
* ה. האותיות שעל ידן נבראים שמים וארץ

ק ג | דביקות באותיות תתטז
א. 'עולמות' - נשמות - אלוקות' * ב. נקודות בתוך האותיות - כנשמה
ונשמת האות

פרק ד | פתיחת הארון תתכב
א. הגילוי מתוך שלושת המסכים * ב. הארת כתר עליון - רצון מופשט * ג. הארת חכמה עליונה -
חיות תמידית * ד. הארת בינה - השגחה פרטית * ה. הארת המידות - הנהגת העולם * ו. שלושת
דרכי ההשגה * ז. שלושת המסכים * ח. שלוש בקיעות * ט. סיכום הדברים * י. גילוי עת רצון
בפתיחת הארון * יא. עת רצון * יב. ואני תפילתי לך ה' עת רצון * יג. התעוררות הרצון הפנימי
בלבבות ישראל

פרק ה | קריאת התורה תתלד
א. הקריאה מעוררת הזמן * ב. מעין מתן תורה * ג. קריאת אותיות התורה * ד. עליה לתורה

פרק ו | הגבחת הספר תתמ
א. קדושת ישראל כקדושת ספר תורה * ב. קדושת הגויל והכתב * ג. משה רבינו - כולל את כל
נשמות ישראל * ד. קדושת ישראל יותר מקדושת ס"ת * ה. לכל אחד מישראל יש אות פרטית
בתורה

מאמר ז שלוש תפילות ביום

פרק א | שחרית מנחה וערבית תתנא
א. חסד דין רחמים * ב. להגיד בבוקר חסדך - ואמונתך בלילות * ג. כל פעם מתאווה הקב"ה לתפילה
באופן אחר

פרק ב | ההודאה על הטוב והרע תתנח
א. אנו בונים את רגלי הכסא עבור הקב"ה * ב. ההיכר בין ישראל לעמים היא בעבודת ההודאה *
ג. סוד ההודאה בתוקף החשיכה * ד. עבודת דוד המלך להודות על הצרות * ה. עבודת חצות לא
נקבעה על ידי חכמינו ז"ל * ו. דרכי האבות * ז. דרך האמונה והשפלות * ח. רגל רביעי שבמרכבה

פרק ג | סוגי היהודים בין הקב"ה לישראל תתע
א. ארבעה סוגי יהודים * ב. ההנהגה הגלויה והנעלמת * ג. דרכי העבודה של יעקב ועשו * ד. שתי
דרגות 'יעקב וישראל' * ה. שתי דרגות 'רחל ולאה' * ו. על פי דרכי העבודה * ז. יחוד ישראל ורחל
* ח. יחוד יעקב ורחל * ט. יחוד יעקב ולאה * י. יחוד ישראל ולאה * יא. ההבדל בין שחרית למנחה
וערבית

תחרט על עונותיו... ד עניו החודרות של הצדיק כשהוא טהור מכל פגם.
גה מגיע הרגע המיוחל, הדלת נפתחת והוא פוסע פנימה בחרדת קודש כשהוא ניצב פנים אל פנים מול הצדיק.

דיק מושיט אליו ידו לשלום, מברך אותו, מעניק לו אחד מספריו, וכעבור רגעים אחדים מוצא את עצמו בחוץ.

ב

מה נתן לך הצדיק?

א מרוגש לחלוטין. קשה לו לחזור לעצמו מרוב ההתרגשות, הוא זכה להיות אצל הצדיק אשר שמעו הולך בכל העולם, לשהות במחיצתו, לעמוד בסמיכות אליו, להושיט אליו ידו, ומרוב התלהבות הוא מרגיש שהוא חייב לשתף את חבירו ולספר לו על הרגעים זולים שזכה אליהם.

בר שואל אותו: מה נתן לך הצדיק? האם הבטיח לך משהו, עשירות, אריכות ימים? האם נתן לך את אחד מספריו? עם מה יצאת משם שאתה כ"כ מרוגש? עם מה הולך לחזור לביתך?

זור לא עונה לו כלום, הוא חושב לעצמו: אילו היה החבר שלי נוכח שם ומרגיש את הקדושה ואת האצילות המאירה על פני הצדיק, לא היה שואל את כל השאלות.

יק אכן העניק לו ספר, אך לא בשביל זה הגיע אל הצדיק, הוא יכול לרכוש את הספר בחנויות הספרים, עיקר ההתרגשות הוא לא הספר עצמו אלא מומי קיבל את הספר.

עיים האלו שהבחור עומד במחיצתו של הצדיק, שוים לו יותר מכל העשירות ומוכל הספרים ומוכל ההשפעות שבעולם. הוא עוד יעמוד ויספר לבניו ולנכדיו ברגשי אהבה שזכה לראות את צדיקו של עולם, ויספר להם בפרטי פרטים כל תנועה של ק באותה רגעים נשגבים שזכה להכנס אליו.

נג העצום והנפלא הזה - אי אפשר להחליפו בדברים גשמיים, כי תענוג רוחני הוא נצחי ואמיתי, בעוד תענוג גשמי הוא חולף וחיצוני.

ג

כמורא שמים

בדברי חז"ל ובספרי הקדמונים נקטו תמיד את המשל לעבד העומד לפני המלך, באימה וביראה, אך בימינו אלה, כאשר המושג של מלכות כמעט ונשתכחה מאיתנו, ואיננו מכירים את המושג של יראת המלך ואהבתו, נראה שיכולים להשתמש במשל לאהבה הגדולה וליראת הרוממות שנאחזו אצל כל הקרב ובא אל הצדיק, וכפי שמצינו בספרים הקדושים שהאהבה והיראה שמרגישים אצל הצדיק משמש כמשל ודוגמא לאהבה ויראה עילאה שצריך להרגיש לגבי הקב"ה.

א. ויש לציין שהגם שמצינו חיוב מה"ת לאהוב ולירא תלמידי חכמים ולכבד אותם ולדבקה בהם, אך ענין העבודות שייך רק כלפי הקב"ה בלבד שהוא כח עליון שעובדים אותו כדי לקבל ממנו שפע, וכמו שיתבאר מהות עבודה להלן בפרק 'ולעבדו בכל לבבכם'.

ב. והלא כך אמרו חכמינו ז"ל (פסחים קט.) 'מורא רבך כמורא שמים', וכן דרש רבי עקיבא (שם נב:) "את ה' אלקיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים. וכתב המהרש"א ז"ל (פסחים שס) שכל שכן שיש ללמוד מהפסוק (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה'', לרבות ת"ח.

ב. והלא כך אמרו חכמינו ז"ל (פסחים קט.) 'מורא רבך כמורא שמים', וכן דרש רבי עקיבא (שם נב:) "את ה' אלקיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים. וכתב המהרש"א ז"ל (פסחים שס) שכל שכן שיש ללמוד מהפסוק (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה'', לרבות ת"ח.

ואיתא מהבעש"ט הק' כי האהבה והיראה מהצדיק, מקרב את האדם לעורר לבו לאהבה וליראה את ה', וכדאיתא בצפנת פענח (ריש פר' נחלת): ממורי זללה"ה שמעתי ביאור קושיא זו, דאיתא (נ"ק מא): שמעון העמסוני דרש כל האתין שבתורה, עד שהגיע ל'את ה' אלהיך תירא' פירש, עד שבא רבי עקיבא ולימד 'את

והנה ישראל שבמדבר היה להם יראה מתלמידי חכמים, שנאמר 'וייראו מנשת אליו', אם כן בנקל הוא להם שיזכו הם גם כן ליראת ה' יתברך. ובזה יובן, אין לגבי משה מילתא זוטרתא, רצה לומר מאחר שהיה להם יראה לגבי משה וזכו ליראת התלמידי חכמים, אם כן זוטרתא הוא שיזכו גם כן ליראת ה'.

וראה בספה"ק מאור ושמש (פר' נחלת) וז"ל: ומה גם בראותו להצדיק

המושל של הבעש"ט על התפילה.
הסתכלות הבעש"ט על התפילה.

הבעש"ט פונה אותו חכם ואומר למלך: אני רוצה לבקש כלום, אני צריך ממך כלום, אני רוצה אותך לדבר! אני רוצה להתענג על קירבתך, ואני מבקש שתדבר לי לדבר שלוש פעמים ביום!

מפרש הבעש"ט את הפסוק 'תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו', שהאדם החכם רוצה לדבר עם המלך עצמו שהוא בחינת 'עני' כביכול, כי כל השרים מחלקים לו, שר האוצר מחלק ממון, שר הבריאות מחלק רפואות, וכל שר מחלק את השפע שקד אצלו, אבל המלך הוא בחינת 'עני' שאינו מחלק כלום, וכל מה שהחכם רוצה הוא להתענג על קירבת המלך.

אה תולדות יעקב יוסף (פר' ואממן):
'מעתי ממורי פירוש הכתוב (מהלל קב)
נפילה לעני כי יעטוף', והוא לו לומר
'ה' מעני גור', והמשיל למלך אחד גדול
נ, שהכריז שכל מי שצריך לשאול דבר
וישאל מאת המלך שיתן לו. והנה יש
בשביל כסף וזהב, ויש עבור שררה,
איש אחד משביל נמצא שביקש
לך שימצא חן בעיניו לדבר עמו
בכל יום ג' פעמים, והוטב בעיניו
זהו משביל ונבחר לו דיבורי המלך
מוחב ומפו, וגזר אומר, שכאשר
זה האיש משכיל, לילך אל חדרי
פנימה, לדבר עמו, שילך דרך כל
ית בית המלך, ויטול מה שירצה באין
והנה המלך בעצם נקרא עני שאין
דבר, רק הכל ביד הממונים שלו
וצורות המלך, והוא שאמר 'תפילה
רצה לומר שזה ביקש והתפלל
רצה לומר שידבר עם המלך שנקרא
ובאמת 'כי יעטוף', רצה לומר
יף בשאלה זו כל חמדה ואוצר

המלך, ומפרש ואומר שהתפלל ואמר כי
'לפני ה'' בעצמו 'ישפוך שיחו', שידבר עם
המלך בעצמו, ובו נתעטף הכל.
ה. ראה מאור עינים (פר' משל) וזה לשונו:
והנה אמר מורי הבעש"ט נבג"מ,
'תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך
שיחו', על דרך משל שהמלך ביום שמחתו
הכריז, שכל מי שצריך דבר אל המלך כל
מה שחסר לו איזה דבר ינתן לו מגנזי
המלך, והנה נקבצו ובאו כל איש ואיש, זה
שואל מחסורו, וזה שואל מתנות אבנים
טובות וכדומה, לכולם צוה על ידי שלוחיו
להנתן מבית גנזי המלך, והיה איש אחד
חכם ועני ולא שאל שום דבר רק שיניחו
אותו לדבר בכל יום ויום עם המלך
בעצמו וכו'.

ובן האדם העובד בבחינה זו דהיינו שכל
בקשתו וחפצו רק שיניחו אותו לדבר
עם המלך, אז כל טוב אדוניו בידו, וזהו
'תפילה לעני'. בצד לימוד המלך, וזהו

אינו רוצה את הישועה כי חפץ לדבר עם המלך

באופן חד יותר מפרש ה'דגל מחנה אפרים' (הפסטר תצא) את מאמר הבעש"ט, שהאיש החכם הוא בחינת 'תפילה לעני' היינו שהוא רוצה להשאר עני, כי באם ימלא המלך את משאלותיו כבר לא ירגיש צורך לדבר עם המלך, ולכן רוצה להשאר תמיד עם חסרון כדי להתענג על קירבת ה' בשעת תפילתו העמוקה היוצאת מקרב לבו.

כיוצא בזה איתא מהבעש"ט הק' שהצדיקים אינם רוצים לבקש על צרכים גשמיים בתפילה, כי אינם רוצים להתנתק ולהתפרד מעצם הדביקות באור האין סוף, והם ניזונים בזכות המון העם המוריד את השפע לתוך כלים גשמיים.

לדבר תמיד עם המלך, כשכא לדבר
מבוקשתו לפני המלך, מתיירא פן יתן
לו המלך וימלא חסרונו ומה לו עוד
לדבר עם המלך, לכן הוא רוצה יותר
שלא ימלאו לו מבוקשו, כדי שיהיה לו
איזה דבר לבא עוד לפני המלך באיזה פעם
ולדבר עמו, וזהו 'תפילה לעני כי יעטוף
ולפני ה' ישפוך שיחו' (מהלל קב, 6) פירוש
כל התפילות של עני הוא שלפני ה' ישפוך
שיחו.

כל התפילות, ומפרש הוא שמתפלל
שלפני ה' ישפוך שיחו, שידבר עם המלך
בעצמו זו כל מגמתו.

עוד איתא בליקוטים יקרים (אות כג) וזה
לשונו: מי שהוא חכם אינו מבקש
שאלות מאת המלך כמו שאחרים מבקשין
שיתן להם המלך צרכי בקשתם, רק החכם
מבקש מהמלך שיאמר לעבדיו שיפתחו לו
השערים ויכנס לדבר עם המלך דבר אחד,
כי אומר בלבו שזה שיזכה לדבר עם
המלך הוא חשוב וטוב לפניו מכל טוב
שבעולם, וכיון שרואה המלך כך שהוא
חשוב כל כך בעיניו מכל המוכנות
והתענוגים שבעולם, אז גם המלך אוהבו
מאד.

ז. זה לשון קדשו: יש עוד בחינה נשגבה,
על דרך משל, למי שחפץ ורוצה מאוד
ולבו בוער לדבר עם המלך, והמלך גזר
ואמר שכל מי שישאל איזה שאלה ימלא
בהשגתו ויבייאנה הנה אומר חפצו ורצונו

י. ראה צפנת פענח (פר' ואממן) וזל"ק:
שמעתי מן המנוח החסיד מוהר"ן
זלה"ה כי בהתפלל איש המוני על לחם או
בגד שהוא מתפלל בגשמי, מזה נמשך
שפע לחם ובגד בגשמי ממש גם לאנשי
הצורה, שאינם מתפללים על לחם ובגד
הגשמי כלל, רק ברוחני.

ואיתא בספר תולדות יעקב יוסף (פר' נהר)
וזה לשונו: דשמעתי על ידי תפילת
אנשי החומר בגשמי נמשך גם לאנשי

קשר אמיתי ופנימי לא יוכל לבוא לידי צעקת
שבאלו הכי איננו מכוונים בתפילה.

אמנם אם משער בדעתו שע"י ההכנה קודם התפילה וההתבוננות יוכל לבוא לידי צעקת
הלב בתפילה, ולהרגיש כאב, ולהתפלל מתוך חיבור פנימי, אזי תפילתו נעשית
מדאורייתא.

ולפי זה, אם ע"י התבוננות מעמיקה יוכל האדם להרגיש שחסר לו משהו, ענין רוחני או
צרכים גשמיים, שע"י התבוננות רגיש שהם חסרים לו והוא צריך לבקש עליהם
מאת השי"ת, ודאי חובה עליו להתבונן היטב ועל ידי זה תהא תפילתו מדאורייתא ולא
מדרבנן.

צעקת הדל בענייני רוחניות

כאשר האדם מסודר לגמרי בענייני גשמיים, אין לו כאב וצער ודוחק ב'בני חיי ומונני',
הוא יכול לפשפש בענייני הרוחניים, להתעמק במטרתו ותכליתו בעולם, ואז -
מסתבר שיגיע לכאב עמוק על שפל מצבו בעבודת הבורא ית'. וכמו שכתב הרמ"א שצריך
להתבונן קודם התפילה בשפלות האדם, ועי"ז יגיע גם כן להכרה שהוא נמצא בעת צרה
וצריך לבקש את עזרת הבורא ית"ש.

י. הלכה זו שהבא מן הדרך אין לו
להתפלל ג' ימים, הובא ג"כ בטור
בשם ר"מ מרוטנבורג וכן הובא בהגה"מ
(פ"ד מה' תפילה).

אך להלכה לא נקטינן כן מטעם המובא
בשו"ע (פ"י ט"ט סעיף ב') "ועכשיו אין
אנו נוהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים
כל כך בתפילה".

בלומר, אם בכל יום הוא מכוין בתפילתו
ועכשיו שהוא בא מן הדרך אינו
יכול לכוין, באופן זה.

אינו יכול להתפלל בדרך של בקשה
ותחינה אלא בדרך של משא דהיינו מחמת
חובת התפילה שבכל יום. אבל עכשיו
שבכל יום אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה,
אם כן אין לנו היתר זה כשבא מן הדרך.

יא. במיוחד לאור הנזכר לעיל בהערות
שגם כשאין צרה, יש חובה מה"ת
להתפלל כדי לעבוד את ה' יתברך בכל
לבבינו באהבה ודביקות, וככל שמעמיק

ה'צעקה' הפנימית בתפילה יכולה להגיע גם מתוך רחמנות על המצב השפל שיהודי פוגש
את עצמו בעבודת בוראו.

וכתב הרה"ק מפיאסעצנא זי"ע בספה"ק **אש קודש** (חנוכה), כי לפעמים מרגיש איש ישראל
שהקב"ה עזב אותו לנפשו, הוא השליך אותו במחשכי התאוות ובמצולות הממון,
הוא לא מסוגל לשלוט על חושיו ואבריו, להתגבר על תאוות האכילה ולהתאפק מלדבר
דברים בטלים. מרוב כאב וצער מתחיל לצעוק "הסתרת פניך הייתי נבהל", "עד מתי ה'
אלקי תסתיר פניך ממני".

והנה, אם דיבורים אלו יוצאים ממונו באמצע היום, יש בזה משום תרעומת וטרוניה כלפי
הבורא ית' ח"ו וזהו היפך האמונה. אבל אם זה בוקע מהלב באמצע התפילה, אין
לך חייך מתוך מזה, זהו קשר ויחוד שאין כמוהו, ממקום ח', מעומק הלב.²

להסיר את המחיצה המבדלת

לאחר שידענו את יסוד התפילה - שהיא ענף האמונה, להתפלל אל ה' בעת צרה, ובכלל
זה הוא החסרונות הרוחניים שבקרבנו, צריך כל אחד לפתוח עצמו בשעת התפילה
אל כל החסרונות שבקרבנו, בלי להסתיר מאומה.

לפעמים מרגיש האדם שאינו מצליח לתפוס קשר עם ה' אלקיו. יש מחיצה של ברזל
המעכבת בינו לבין קונו. אלא שאינו יודע שהוא עצמו העמיד את המחיצה הזאת
במו ידיו.

הטעם שהאדם אינו מחובר לעצמו, הוא משום שסובר שאסור לו להיות בעל חסרון.
אסור לו להכשל, אסור לו להרגיש תאוה, אסור לו לדאוג, אסור לו להתבייש. אין
לו גוף, כולו נשמה.

וכאשר אירע שהוא נכשל או נתאוה תאוה, ירע לבבו בקרבנו, והרגשה זו של עצבות
ותרעומת על עצמו, מנחמת אותו ומרגעת אותו, לאמור: אינך חלילה בעל תאוה,
אין לך תאוות, אין לך נפילות, אינך דואג כלל על יום המחרת, אלא שנכשלת ונפלת

ועבודה מיסרים אותנו, הא אדרבה התורה
וכל קודש נהרס וכו'.

והנה אם מדבר איש הישראלי זאת כלשון
תפילה ותחנונים, בשפיכת לבו לפני

יב. זה לשון קדשו: לדאבוננו רואים כעת
גם בין אלו שהיו תמיד מאמינים
שלמים, אחדים פרטים מהם נפגמה
האמונה אצלם, ומקשים לאמור, למה

ולכן כשהאדם שואל: מה זה שפע? איזה שפע אני מקבל על ידי התפילה? אני מתפלל ולא רואה שום שפע? כנראה הוא מתכוין אל השפע ההוא, של הקישוטים החיצוניים, המיועדים עבור התיבה העוטפת אותו מכל צדדיו.

אבל יש שרוצים את השפע עבור עצמם, עבור האדם עצמו, שזה הנשמה הפנימית המסתתרת בתוכו. והנשמה רוצה דבר אחד: קירבת אלקים!

התפשטות הגשמיות

ונמצא שלפני התפילה אנו חייבים ליתן אל ליבנו שה'אני' שלנו איננו הגוף, כמו שאנו חושבים במשך היום, אלא הנשמה שבקרבינו, ואילו הגוף הוא רק מעיל חומרי ובשרי המתלבש מעלינו. וזה נקרא שאנו 'מפשיטים' מעלינו את הגוף ומוצאים את עצמינו רק עם הנשמה.

כאן יש לנגוע בסוגיית ההפשטה שצריך בשעת התפילה והדביקות.

ההנה לפני שמעלים את הקרבן על גבי המזבח צריך להפשיט ולהוריד את העור החיצוני - 'הפשיט את העולה'. ובאופן זה מתגלים החלקים הפנימיים שבקרבנו ואפשר לנתח אותם ולהקריבם לריח ניחוח אשה לה'.

כמו כן בשעת התפילה שהיא במקום קרבן, נפסק להלכה בשולחן ערוך שצריך להגיע לידי 'התפשטות הגשמיות', להפשיט את עור הבשר הגשמי שאנו עטופים ומלוושים בו, ולחדור כליות ולב, אל הנשמה האלוקית הבוררת בנו.

אלמלי הלכה פסוקה היא בשו"ע, לא היינו ניגשים להתעסק בעבודה נעלית זו, אך כבר פסק המחבר (או"ח סי' צח סעי' א): **וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה.**

ומובא בשם צדיקים, כי כל הלכה שראה המחבר שאינה שייכת למעשה אלא היא בבחינת 'הלכתא למשיחא' - לא ערכה על גבי שולחנו, ומכאן שהלכה פסוקה זו נוגעת לכל אחד², ולכל הפחות צריך לשאוף להגיע לדרגה זו.

ב. יש לציין מה שכתב בספה"ק פנים יפות (מדרג טו, כג) וז"ל: **וענין התפשטות הגשמיות** כמוהו כמו שהעידה עליו התורה, וז"ש

וכן פסק בשולחן ערוך הרב' להלכה (הל' תלמוד תורה פ"ד סעי' ה): חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת שלימה בכל תפלת י"ח משלש תפילות שבכל יום ושעה אחת שלימה קודם כל תפילה ושעה אחת שלימה אחר כל תפילה ונמצא שוהין ט' שעות ביום ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתלמוד תורה כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ומצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות תלמוד תורה וקודמת אליה¹ כמ"ש 'ראשית חכמה יראת ה'".

דרכי ההפשטה

כאשר חושבים ושומעים על המושג של 'הפשטה' מיד עולה בקרבינו המושג של 'התפשטות הגשמיות' כמו שהיה להבעש"ט הק', שהיה ראשו נופל לאחוריו, ועולה עליית נשמה עד להיכלי מרומים.

ודבר זה הוא מעכב גדול בכל ענייני עבודת ה', שמרוממים ומגביהים את מושגי עבודת ה' עד לשמי השמים וחושבים שאי אפשר ולא שייך להגיע לזה. אלא צריך לדעת שיש סולם גבוה מאוד של הפשטה, ואם איני יכול להגיע לרום המעלות, לפחות יש לי את הדרגה שלי שאני מסוגל להגיע אליה.

יש כמה עצות ודרכים איך להפשיט עצמו, ואחד מהם הוא על ידי שמסתכל על העולם ואז 'מבטל' את העולם במחשבתו, כאילו אינו נמצא, כאילו הוא אויר, ומחליט בנפשו שהבריאה הגשמית אינה קיימת אלא כולה אור אלוקי טהור³.

שחסידים הם היתה תורתם משתמרת ומתקיימת בידם ולא משתכח מהם. רק שמצות תלמוד תורה היא והנית בו יומם ולילה וכנגד מצוה זו שקולה מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה אמיתית ליפטר ממצוה זו כדון כל העוסק במצוה פטור מהמצוה אבל לא כנגד מצות ידיעת התורה וליפטר ממנה ח"ו.

ה. כמו שכתב בסידור בתר נהורא

השגת שורש נשמתו, וכן בכל דור ודור כל אחד מחויב להתפשטות הגשמיות כפי שורש נשמתו.

ג. וראה עוד לשון המחרש"א (מ"א ע"ז ג.) **'כי יראת חמא קודם לחכמה במעלה ובזמן'.**

ד. ומוסיף שם עוד בזה"ל: אך מכל מקום גם חסידים הראשונים לא היו רשאים להשהות כל כך בתפילה אלא מפני שלמדו כבר תחילה כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה.

מנחת חינוך של סדרה
דנה בני לבד

הגיענו לזמן הזה

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

בהוצאת המועדים
בתורת הנגלה והחסידות

תעניות

פודים

חנוכה

מבית היוצר של סדרת
'תנה בני לבך לך'

הגיענו לזמן הזה

שערים לימים המיוחדים
במעגל השנה היהודי
כתיבה בהירה למהותם של הימים
ומצוותיהם הייחודיות
שיביאו את הקודא ל'נגיעת - הלב'
בקדושתם של ימים

יסודות נאמנים מדבותינו הקדושים
מעתיקי השמועה ומנחילי המורשה
נכתבו בס"ד בשפה ברורה
ובסגנון שווה לכל נפש

יוצא לאור
בסלו תשפ"ד

ז שמורות

הארות

ל האמת

רושק

זי 7

ב

03-6

053-3

יעקב וינגרטן
מראשי ישיבת מאור עינים
ראחמיסטריווקא
בעל מחבר מחזור המפורש

ר"ח שבט כיום בו הואיל משה באר את התורה ה'תשפ"ו

החיים והשלום אל מעלת כבוד רב האי נאון והסיד
איש חי רב פעלים
מ"ה אברהם מדכי רושצקי שליט"א
אדר הרישת שלומי הטוב באהבה רבה כמשפט

הנה ידוע שתכלית עיקר השבתות והמועדים היא התבוננות בחובת האדם בעולמו, וכנאמר
בפרק מומור שיר ליום השבת "טוב להורות לה' ולזמר לשמך עליון", והלא אין כל רמז בפרק
הלמנות השבת, וכיארז הראשונים הר"ק והמאירי שבזמן שאדם פגוי מעסקיו הוא הזמן
התבונן ולא להיות איש בער לא ידע.

הדאי שעיקר העיקרים הוא לקיים בפועל את כל חובות היום ומצוות היום, וזה בבחינת
ילין של יד-שדם בלי המעשה, ויחד עם זאת תפילין של ראש - שהיא כנגד המוח, ובזמן
הראשך יהיו שמים, שלא להיות חכמתו מרובה ממעשיו.

כן הוא נחזיק טובה מרובה להרה"ג הנ"ל אשר זכה לעשות שולחן ערוך בחלק המעשה
ועשן, ויחדיו יהיו תמים גם "תנה בני לבך לי" - שלא לעשותם כמצות אנשים מלומדה
מתוך כוונה ברורה והעמקה.

צרכה אלא לברכה, שתזכר עוד להרבות תנובה ברוב תבונה, ולזכות את הרבים בחיבורים
להעביר תורה ולהאדירה.

הדורש שלומי הטוב כל הימים

יעקב וינגרטן

תוכן הענינים

מבוא ופתיחה לספר זה..... יט

שער התעניות

מצות התעניות...כה

פרק א - תעניות חובה ורשות..... כז

סדר הפרקים במסכת תענית • תענית בעת צרה...כט • המקורות לכך • משמעות
התענית • כשלא אוכלים - נכנעים • הצרה אינה ממקרי הטבע חלילה • תעניות
הרשות...לג • ביטול גזירות • פתיחת שערי שמים לתפילה ועבודה • להינצל
מעונש בידי שמים • ריצוי - כעולת נדבה • תענית למטרת סיגוף • תענית הראב"ד
• דברי המשנה ברורה • סיגופים בזמן הזה • תעניות החובה בזמננו...מ • תענית
גשמים בדורנו ובמקומנו • השגת מטרת התענית בדורות אלו

פרק ב - תעניות מדברי קבלה.....מה

דברי הימים...מה • תקופת כיבוש וישיבת ארץ ישראל • בנין שלמה • גלות סנחריב
מלך אשור • גלות נבוכדנצר מלך בבל • לאחר החורבן • העלייה המחודשת לארץ
ישראל • מקראות ארבע התעניות...נ • תשובת השי"ת לשאלתם • הבנת חז"ל
את תשובת ה' • התעניות - טעמים ודינים...נד • הצומות - מצוה מדברי נביאים
• מה הם ארבעת הצומות • טעמי המצוה...נו • לשוב ולהתקרב אליו יתברך •
טעם התעניות - משום אבל • דינים ומנהגים...נט • תפילת עננו • קריאת התורה
• סליחות וי"ג מידות • י"ג מדות - מיסודות התענית • אבינו מלכנו

פרק ג - צום תשעה באב.....סח

דיני הצום והענויים • מנהגי ת"ב והימים שלפניו...סט • ישיבה על הקרקע • הנחת
תפילין ועטיפת טלית • מיעוט נרות ותאורה • שאילת שלום • ברכת כהנים •
איסור מלאכה • קרא עלי מועד • הדינים סביב תשעה באב...עג • סעודה מפסקת
• שבוע שחל בו • משנכנס אב ממעטין בשמחה • שלשת השבועות - בין המצרים
• טעם להוספת המנהגים • סיכום הדינים וההלכות

פרק ד - חורבן המצוות... פא • כמות המצוות הפנימי • ייחודיות המקום המקודש • בהר ה' חסרון הקדושה... פד • מקור השפע הגשמי... פט • משחרב בית המקדש... • השכינה עדיין כאן יראה • מקור השפע הגשמי... פט • משחרב בית המקדש... • השכינה עדיין כאן • השראת השכינה לדורותיה • ראוי לכל ירא שמים לבכות על החורבן • ומבור גלות העלנו... צה • השתלשלות הדורות והמאורעות • כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם • ניתוק וריחוק מהארץ המובטחת • זמן ופעולת העקירה מארצה"ק • ועבדום ועינו אותם • קשיי הגלות בפזרות ישראל • מגלגלין חובה ליום חייב • לא מאסתים • אוהבי ה' המשתתפים בצער השכינה... קו • רצון השי"ת להשכין שכינתו בתוכנו • להצטער בצער אהובו

פרק ה - מזכר לחורבן - לזכר לגאולה קיא • מזמור לאסף... קיא • שפך חמתו - ונתפייס • לימוד לדורות - לקבלינהו בשמחה • קביעות זמן לאמונת הגאולה... קטו • ביום זה נולד משיח צדקנו • החורבן מצמיח את התקומה • נולד משיח! אך עליו לגדול ולהתפתח! • קביעת זמן לאמונה זו • כאב ותקוה • שב דנחמתא • יהיו לששון ולשמחה... קכ • החורבן הגדול מביא לתקומה • ויגע בכף ירכו

קו - שלבים בגאולת ישראל קכה • אמונת שכר ועונש... קכה • שכר ועונש בעולם הזה • עולם הבא לסוגיו • גודל שכרה של מצוה אחת • האמונה בביאת המשיח... קכח • ביטול יצר הרע • עדות שירת האזינו • לעשות רצונך • בימות המשיח • גוונים בתענוגים • צפית לישועה? • אמונת תחיית המתים... קלד • התיקון השלם... קלה • ימות המשיח - ועולם הבא • עולם מתוקן • צפייה מתוך עיון והתבוננות • סיכום: הציפיה של עם ישראל • צפייה לגאולה - לשחרור בעבודת ה'

שער הפורים

"ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים" • פורים - עיקרו מדאורייתא

פרק א - משמעות הגזירה והנס קמח • להשמיד את כל היהודים... קמח • ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו • אין תורה • תיאור הגזירה - בעליונים • עומק הגזירה • משבר באמונה בנבואה • 'להיות או לחדול' • משמעות הנס במצוות היום... קנה • תענית אסתר • מצוות הפורים - יחד

פרק ב - מצוות היום קס • פסוקי ג' המצוות... קסא • הפיכת המנהג למצוה • מצות קריאת המגילה... קסג • דף ב, א: תקנת אנשי כנסת הגדולה • דף ב, ב: נזכרים ונעשים • דף ד, א: מקור בספר תהלים • דף ז, א: בקשת אסתר על כתיבת המגילה • דף יד, א: לימוד לחובת קריאת המגילה • לסיכום: דברי הירושלמי • הכתיבות - במגילת אסתר • כלל מצוות היום... קע • קריאת המגילה בלילה • עיקר הקריאה - ביום • סעודה בליל פורים • מצוות צריכות כוונה • הברכות... קעו • שהחיינו על היום • הזכרת 'על הניסים' • טעמי מצות משלוח מנות • לבסומי בפוריא • צורת היום ומצוותיו • איסור מלאכה • הספד ותענית

פרק ג - עמו אנכי בצרה קפו • גלות רומי - המוכרת לנו • 'אהיה אשר אהיה' • החידוש שנתגלה בנס פורים... קפט • גלות מצרים • גלות בבל • גלות פרס ומדי • ותאמר ציון עזבני ה' • החשש מהנהגה בכח שרי מעלה • חולשתה של ממשלה גולה... קצג • 'שכינתא בגלותא' • חומרת המצב הרוחני בזמן הגזירה • על אף הכל - עמו אנכי בצרה • 'עילם שת כסאו' • קרבת ה' אף ללא הגיון • 'אלקים קרובים אליו'... קצח • ממצרים ועד הנה • להחזיר עטרה ליושנה • עד דלא ידע, כפשוטו • אל יאוש - עבודת איש ישראל

פרק ד - ארבע פרשיות רז • פרשת שקלים... רז • מצות מחצית השקל • מועד הגביה - בחודש אדר • מקור המצוה • מקורות נוספים • תקנת הקריאה • חשק והשתוקקות לתת נדבת ה' • לעשות רצונך אלקי חפצתי • פרשת זכור • מעשה עמלק • המצוות המנויות אודות עמלק • הזכרה בפה, בציבור ובספר התורה • זמן החיוב • עת לשנוא • משתה ושמחה • פרשת פרה • היטהרות לפסח • זכר לפרה הראשונה • בקשה לגאולה השלימה • הקריאה - מדאורייתא או מדרבנן • אסמכתאות לחובת הקריאה מדאורייתא • לאמר - מצות הקריאה • לימוד משבעת ימי המילואים • שתהא נוהגת לדורות • זכירת מעשה העגל ברמיזה • קריאה בס"ת, בציבור ובכל שנה • טהרתם של ישראל • פרשת החודש • טעמי הקריאה • התחדשות פנימיות ענין ההתחדשות • גילוי ענין ההתחדשות - בחודש ניסן

שער החנוכה

פרק ב
מצות נר חנוכה

פרק א
גלות יון

פרק ד
מצות הוראה

פרק ג
מצות הלל

פרק ז
גלות יון-עד עצם היום הזה

פרק ה
הספד, תענית וסעודה

מצוה ה
במנין המצוות דרבנן בסמ"ג

אמירת על הניסים

אמירת הלל

הדלקת נר חנוכה

היא על מנוח לחנוכה...
כותב שמטרת הקריאה היא הפסוק הראשון 'החודש הזה לכם ראש חדשים', הידיעה החשובה של המושג 'ראש חודש' שנאמר אז למשה רבינו כמצוה ראשונה.

המסר המרכזי שכתבו ספרי החסידות הוא החשבת מידת ההתחדשות, הן בכוחות הנפש, שהיא מידה ותכונה היכולה לסייע הרבה בחיי האדם. וליהודים ניתן כח זה באופן מיוחד על ידי אמירה זו 'החודש הזה לכם נמסר יכולת ההתחדשות.

ועומק ההתחדשות בא מכח האמונה המובאת בספרי החסידות על פי תורת הקבלה, כי העולם באמת מתחדש ומתהווה בכל רגע ע"י חידוש השפע האלקי - מאז מעשה בראשית.

נושא זה מדובר הרבה סביב חודש ניסן ושבט החודש [ואברכים חסידים משתדלים ללמוד את ה'מכתב' לחודש ניסן, המודפס בספר שפת אמת-ליקוטים, וכל שנה מבינים עוד קצת...].

פרק א

גלות יון

ארבע גלויות

חכמינו ז"ל לימדו אותנו, כי כחלק משליחותם של עם ישראל בזה העולם, בנוסף לתפקידים העיקרי בשמירת חיי תורה ומצוות - עליהם לעבור ארבע גלויות תחת מלכויות שונות (עי' בראשית רבה מד, כא; שמות רבה טו, ו; פסיקתא זוטרית בראשית טו, יב ועוד).

הקב"ה הציג לאברהם אבינו בברית בין הבתרים את הגלויות שעתידיים בניו לעבור, והבהיר לו כי זאת בכדי שנזכה בעבורם לחיי נצח בעת התיקון השלם של כל העולמות. אברהם אבינו הסכים לכך, וכלשון המדרש (שמות רבה נא, ז): "אברהם בירר לו הגלויות".

ארבע גלויות אלו, בהם עתידיים ישראל להתיישר, הם - גלות מצרים, גלות בבל, גלות יון וגלות אדום [יש מקומות בחז"ל בהם הובאו ד' מלכויות אלו, ויש מקומות בהם נאמר מדי במקום מצרים, עי' רמב"ן בראשית טו, יב, ואכמ"ל].

ענין זה נגזר על כלל ישראל כבר בראשית הבריאה, כחלק בלתי נפרד מתיקונם בעולם. וזו לשון המדרש (בראשית רבה ב, ד): "ר' שמעון בן לקיש פתר קריא [- פירש את הפסוק] בגלויות - 'וְהָאָרֶץ הִיְתָה תִהְיֶה' זה גלות בבל... 'וְבָהוּ' זה גלות מדי... 'וְחֶשֶׁךְ' זה גלות יון... 'עַל פְּנֵי תְהוֹם' זה גלות ממלכת הרשעה".

משמעות הדבר - שכבר מראשית ימות עולם עלתה במחשבה לפניו יתברך, שיבוא העולם לתיקונו השלם על ידי זיכור זה של ישראל בגלות. התכנית מלכתחילה היתה - שיבוא עם ישראל לעולם, יקבל את התורה והמצוות ויקיים אותם, יצא לגלות בארבע מלכויות שונות ובכך יתקן את העולם ויקנה אותו. כמובן שאין לנו שמץ של השגה בענינים אלו, אשר הינם מכבשונו של עולם, אך אנו אין לנו אלא מה שאמרו חז"ל, והבנתנו על פי פשוטם של דברים.

השי"ת ציוה את אברהם אבינו ע"ה (בראשית יב, א): "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". באותו זמן החל אברהם להתגורר בארץ כנען, ואחרי התגוררו שם גם יצחק ויעקב. לאחר שנים רבות, אחרי המעשה ביוסף הצדיק ואחיו, נאמר (בראשית מו, ו): "ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו".

בשלב מאוחר יותר החל שעבוד מצרים (ראה בשער חג המצות סוף פרק ב שלבי השעבוד). ולאחר תקופה ארוכה של גלות וגזירות מצד המצרים - יצא עם ישראל ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה. לאחר צאתם ממצרים, זכו בני ישראל לקבל את התורה ולהיכנס לארץ הקודש, כששנים ארוכות לאחר מכן אף זכו לבנין בית המקדש הראשון על ידי שלמה המלך.

חלפו קרוב לאלף שנה מיציאת מצרים, ולאחר זמן ממושך בו ישבו ישראל על אדמתם וזכו לכל המעלות והמדרגות השייכות בזמן שביהמ"ק היה קיים - הגיעה ומנה של הגלות השניה.

נבוכדנצר מלך בבל צר על ירושלים, פרץ אליה והחריב אותה ואת בית המקדש. לא די בכך שנבוכדנצר החריב את בית המקדש ואת ירושלים עיר הקודש, אלא שהוא הגלה את כל ישראל היושבים בארץ - רובם לבבל [ממזרח ארץ ישראל, אזור עיראק של ימינו], וחלקם הקטן נמלט למצרים ולשאר ארצות (כפי יבא באריכות בשער ג' רגלים פרק ב).

זלפה תקופה בת כשבעים שנה, במהלכם הצליחו מלכי פרס ומדי להתגבר על לכות בבל ולכבוש אותה, יחד עם כל ממלכתה העצומה ששלטה על עמים ים. בשלב זה היו היהודים נתונים תחת שליטת מלכי פרס ומדי, הגם שנותו י"ר באותו אזור [מלכות פרס היא היכן שכיום נמצאת איראן, שכנתה של עיראק].

זה הזמן, לאחר שכבשה מלכות פרס את בבל, נתן כורש המלך רשות לבני יאל לעלות לארץ הקודש, במטרה לבנות את בית המקדש השני. אמנם, זה ההיא עדיין נותרו רוב מנין ובנין של עם ישראל בגולה, אך חלק קטן מ ישראל עלו - בהנהגת עזרא ונחמיה, ובנו את בית המקדש. טיפין טיפין ה והתבססה מחדש הקהילה היהודית בארץ ישראל, אך ללא בית מלוכה להם כבזמן בית ראשון, זאת בשל העובדה שהם היו כפופים עדיין לשלטון פרס ומדי.

מלכות יון

חלפו כשלשים שנה מאז בנין בית המקדש השני, והנה התחזקה ביותר מלכות יון, אשר שכנה מעבר לים - ממערב לארץ ישראל. אלכסנדר מוקדון התמנה למלך, ובהיותו איש חיל החל לכבוש עמים ומדינות תחתיו בזה אחר זה.

לאחר תקופת - מה מתחילת שלטונו, כבש אלכסנדר את ארץ ישראל, יחד עם שכנותיה שלחוף הים התיכון. אלכסנדר לא הסתפק בכך, אלא המשיך הלאה למזרח וכבש את כל מדינות העולם [עיי' תוס' מגילה יא, א ד"ה שלשה ששלטה יון על העולם כולו], כמו גם את המעצמות - פרס, מדי ובבל. אכן, כך חזה זאת נבוכדנצר בחלומו, כי מלכותו תסתיים על ידי מלכות המשולה לחיה אימתנית (עיי' דניאל ז, ו, ושם ח, ח).

במהלך כיבוש אלכסנדר מוקדון את ארץ ישראל, פגש בשמעון הצדיק - הכהן הגדול, משיירי הכנסת הגדולה, אשר היה ראשון התנאים. אודות כך מספרים חז"ל (יומא סט, א): "ביקשו כותיים את בית אלקינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו, ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק, מה עשה, לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה, עד שעלה עמוד השחר.

"כיון שעלה עמוד השחר, אמר להם, מי הללו. אמרו לו, יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרוס זרחה חמה ופגעו זה בזה, כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו, מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה. אמר להם, דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי!

"אמר להם, למה באתם. אמרו, אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יתעוך עובדי כוכבים להחריבו. אמר להם, מי הללו. אמרו לו, כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם, הרי הם מסורין בידיכם".

שלטון היוונים במדינות השונות

גלויות מצרים, בבל, מדי ופרס, רומי, נקראות 'גלויות'. זאת משום שעם ישראל, ככל העמים הכבושים, הוגלו ממקומם ונלקחו לגור במדינות שתחתם נכבשו. התקופה בה חיו ישראל תחת שלטון יון, לעומת זאת, נקראת בשם 'מלכות יון', ולא 'גלות יון'. זאת כיון שהיוונים לא הגלו את העמים אותם כבשו למדינתם, אלא הותירו אותם לחיות במדינה בה הם חיו עד הכיבוש.

כיצד, אם כן, שלטו היוונים בעמים שנכבשו תחתם, ללא שהגלו אותם ממקומם?

שנאמר 'ויתן איש בתרו לקראת רעהו' וגזול בן יונה הניח בחיים שנאמר 'ואת הצפור לא בתר'...

"ירד עליהם העיט לפזרן ולאבדן, ואין העיט זה אלא בן דוד בן ישי שנמשל כעיט, שנאמר (ירמיה יב, ט) 'העיט צבוע נחלתי לי' [נחלה זו ירושלים, לכן דרשו שהעיט הוא דוד - בונה ירושלים]. כצאת השמש מן המזרח היה אברהם יושב ומניף עליהם בסודרו כדי שלא ימשול בהם העיט...

עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה כדי שלא ישתעבדו בניו בארבע מלכיות הללו [יותר מדי, ויכלו אותם], ונפלה עליו שנת תרדמה וישן לו שנאמר 'ותרדמה נפלה על אברם', וכי יש לך אדם שהוא יושב וישן ויוכל להתפלל, אלא ללמדך שהיה אברם שוכב וישן מכח תפלה כדי שישתעבדו ארבעה מלכיות הללו [באופן שיוכלו שאתם] שנאמר 'והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליך'.

"אימה - זו מלכות אדום שנאמר 'דחילא ואימתני ותקיפא'. חשכה - זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצות התורה. גדולה - זו מלכות פרס ומדי שגדלה למכור את ישראל חנם. נופלת - זו מלכות בבל שנפלה בידם ישראל. עליו - אלו ישמעאלים, שעליהם בן דוד יצמח שנאמר 'אויביו אלביש בושות ועליו יציץ נזרו'.

אלו דברי פרקי רבי אליעזר. ומוסיף רש"י עליהם "רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח".

'הנסיון השביעי'

מבארים זאת גדולי ישראל (ר"י אברבנאל בספר מצמית ישועה חלק א פרק כט. והאלישיך הקדוש בפרשת לך לך כאן, ובמקומות רבים בספריו על תהלים ועוד), שזה היה הנסיון הגדול לאברהם אבי האומה, בידו ניתנה ההחלטה האם יזכו בניו בחיים 'נחמדים' בעולם הזה, ככל גויי הארצות החיים בעולם ללא רדיפות תדירות, אבל כאשר הם מתים - נגמר להם נחמדות חיי עולם הזה, ואינם ממשיכים חיים נעלים אחרים.

ואפשרות שונה, שיהיה לבניו רדיפות כל זמן היותם בעולם הזה - הנוכחי, 'שנאת עולם לעם עולם' אלא שיזכו בשלב מאוחר לחיי נצח. וכפי שהארכנו (בסוף שער התעניות) כי לבני ישראל יש צפיה והמשך חיים - אם לאחר מיתתם בעולם הנשמות. אם בימות בא משיח צדקנו. ואם במה שמבאר הרמב"ן וכן נקטו המקובלים - שעתידה לבוא עלינו תקופת 'עולם הבא' שהוא 'נשמות בגופים', אשר בה יהיה תענוג עצום בהשגת אלקות אשר אין לו כל תיאור ומשל בעולם הזה.

היוונים פעלו בחכמה. בכל מקום אותו הם כבשו, הם הכניסו אנשים משלהם, שישלטו שלטון אזרחי באותה מדינה ויכניסו לתודעה את תפיסת העולם היוונית. כך, במקום להתעסק עם הגליית עמים שלמים ממקומם, הם פשוט הפכו את כל העולם ל'מלכות יון' אחת גדולה.

גם בארץ ישראל, כמו בכל מקום, פעלו היוונים להכניס את התרבות ודרך החיים שלהם. ואכן, מי שלא נזהר מספיק מללמוד מהם ומדרכיהם, איבד עד מהרה את יסודות היהדות. אלו שנפלו בכך והתדרדרו לתרבות היוונית השפלה, נקראו [ונקראים עד היום, כפי שיתבאר בסוף השער] - 'מתיונים'.

אמנם, יש להדגיש - אכן, מבחינה גופנית לא היתה זו גלות, אלא שמבחינה רוחנית היתה גלות זו חמורה אף יותר מגלות הגוף. שהרי בעצם זה שהכניסו היוונים את תרבותם המגושמת לחיי היהודים - בכך הגלו את הנפשות וגרמו להם לריחוק מהשי"ת ומהתורה. וזאת ברור לכל בר דעת - כי גלות הנפש גרועה לאין ערוך מגלות הגוף.

אברהם אבינו בחר לנו גלויות

כפי שיבואר בהרחבה בסוף השער, יתכן ובימינו נחשבים אנחנו עדיין בגלות יון-בדעות והשקפות, ובשילוב קושי ושעבוד של הישמעאלים. נרחיב קצת בדברי חכמים "אברהם בירר את הגלויות".

בברית בין הבתרים נאמר (בראשית טו, ט) "וַיֹּאמֶר אֵלָיו קָחָה לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ וְחֵר וְגֹזָל: וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בִּתְּוֹךְ וַיֵּתֶן אִישׁ בְּתֻרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת הַצֶּפֶר לֹא בָתֵּר: וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם: וַיְהִי הַשָּׁמֶשׁ לְבֹא וַתִּרְדְּמָה נָפְלָה עַל אֲבָרָם וַהֲנִיחָה אֵימָה חֲשֻׁכָה גְדֹלָה נָפְלָה עָלָיו: וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם מִרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה."

בקריאה שטחית נראה שהעיט היה כח שלילי אשר בא להציק, ועל כן הפריחו
ברהם אבינו ושלחו. אבל רש"י מביא מפרקי דרבי אליעזר שהעיט הוא דוד
מלך ע"ה אשר בא לגאול את עם ישראל בימיו מהאומות המרומזות בסוגי
בהמות, ואברהם אבינו השיבו אחור, לא לגאול!

זה לשון הפרקי רבי אליעזר (פרק כז, ובמקצת מהדורות פרק כח) "הנסיון השביעי... יהושע אומר לקח אברהם חרבו וכתר אותם אחד לשנים, שנאמר 'ויקח לו ככל אלה ויבתר אותם בתוך', ואלו לא בתר אותם, לא היה העולם יכול למוד, אלא הואיל וכתר אותם..."

זה אכן נסיון קשה לאבא! כל אחד היה רוצה לומר לה' 'גם-וגם', אבל ה' הראה לו במחזה 'או-או'.

אם אברהם היה רוצה לתת ליעיט' לגאול אותם, היה לנו גלות מצרים המפורשת בתורה [אותה היו חייבים לעבור כדאיתא בחז"ל נדרים לב, א. ובמדרשים], יוצאים משם ברכוש גדול, זוכים למתן תורה, להיכנס לארץ ישראל ולאחר מאות שנים דוד מלך עליהם, וזהו! לא גולים לבבל, פרס, אין יון, רומי, אף לא ישמעאל...

אך גם אין מספיק זיכוך לכלל נפשות ישראל... ולא יהיו זכאים לשכר המיוחד שייעד להם השי"ת מראשית הבריאה - גן עדן, עולם הבא, לו יזכו רק אם יעמדו בנסיון הגלויות השונים לאורך כל שנות הימצאותם בעולם הזה, שעדיין אינו מתוקן.

ואבינו המסור, הרוצה בטובתנו הרוחנית - הנצחית, עומד בנסיון ומשיב את העיט, ואומר לדוד המלך, נראה שרצון ה' שִׁבְנִי חֲבִיבִי יסבלו חיים קשים בעולם הזה, כדי שיזכו בעתיד למשהו אחר לגמרי, עין לא ראתה. הבה נתבטל לדעתו של השי"ת היודע כי החיים הרוחניים העתידיים עדיפים, ושיום הרבה יותר מאלפי שנות קושי ושעבוד, גלויות ומצוקות בעולם הזה, הבה ניכנע לרצונו ונהיה נאמנים אליו.

והאמין בה' ויחשבה לו צדקה!

אמנם ממשיך לעשות מה שבידו, להתפלל עליהם שלא יהיה הקושי גדול מדי, שהשעבוד יהיה 'סביר', שיחזיקו מעמד, שיאמינו, שיהיה אפשרות 'לנשום' בין צרה לחברתה כדברי הרמב"ן בפסוק 'ורוח תשימו בין עדר ובין עדר' (בראשית לב, יז ע"ש). ובוודאי שרידתנו את כל הגלויות - הרבה ממנה בזכות התפילות של אברהם אבינו וכל האבות הקדושים, אבל את הגלות צריך וכדאי לעבור, יש בשביל מה!

גזירות יון על המצוות

כמאה וחמישים שנה חיו היוונים בארץ ישראל, חיים 'ידידותיים' ולא גזרו רות על קיום תורה ומצוות, אלא שהתרבות חלחלה והתרחבה. לאחר מות לכסנדר מוקדון, נחלקה מלכות יון. אחד משושלת מלכי יון, אשר שלט בסוריה ארץ ישראל כמה דורות לאחר אלכסנדר, היה אנטיוכוס הרשע, אשר החליט יוץ את היהודים לבטל מצוותיהם.

אודות גזירותיו של אנטיוכוס יש כמה וכמה מדרשים ומעשיות בחז"ל, וכן הרחיבו בכך הראשונים והאחרונים. להלן נביא את העיקריים שבהם, על מנת להבין במה דברים אמורים ועל מה הישועה הגדולה עליה אנו מודים עד היום.

כך מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כח): "חשכה - זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצוות התורה". נראה שהגזירות היו על כלל התורה והמצוות.

הרמב"ם גם הוא כותב מעין זה, וז"ל (הלכות חנוכה ג, א): "בבית שני, כשמלכו יון, גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול".

שבת חודש ומילה

בספרי רבותינו מובא, כי עיקר הגזירות שגזרו היוונים היו - על השבת, חודש ומילה (עיי' שפת אמת חנוכה תרמ"א ועוד, וכן במעשה רוקח בשם מדרש). ביאורים רבים נכתבו אודות ענין זה, ומדוע נטפלו הרשעים דווקא למצוות אלו [כידוע בספה"ק בני יששכר לחנוכה יש אריכות מופלגת בכל עניני החנוכה, ואף בענין הגזירה על שלוש מצוות אלו].

להשכיחם תורתך

בתוספות יום טוב (מגילה ג, ד) מביא אודות יסוד מנהג ההפטרה שאחר קריאת התורה, כי מקורו בימי החשמונאים, וז"ל: "שאנטיוכוס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה בריבים. מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של שבת ההיא. ועתה, אף שבטלה הגזירה, המנהג הזה אינו בטל", עכ"ל.

כך הובא במקומות רבים נוספים, כלשון הרמב"ם: "לא הניחו אותם לעסוק בתורה". ובזה ביארו את פשר נוסח 'על הניסים': "להשכיחם תורתך" [וברש"י שבת כא, ב ד"ה קבעום, נראה שתפילת 'על הניסים' נתקנה על ידי בית חשמונאי].

כפירה באמונת ישראל

במדרש רבה (בראשית ב, ד) נאמר: "וחושך - זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם - כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל". וזהו המדרש הנחומא (תזריע יא): "בהרת - זו מלכות

לערים בודדות ונטלו את השלטון על ארץ ישראל. וכתב הרמב"ן
"ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל".

זאת על אף ששנים ספורות אחר כך כבר החלה רומי להשתלט על ארץ
ישראל - שנים אלו של שלטון מלכי החשמונאים החסידים שהרימו את
קרן הפרושים נגד הצדוקים נתנו למנחילי התורה - התנאים הק' מרחב
נשימה להחדיר את חשיבות ערכי התורה והמצוות וכלל ההשקפה של
סולם הערכים היהודי, ואף החלו בסידור המשניות עד שסיימה רבינו
הקדוש לאחר כארבע מאות שנים.

ד. חכמי ישראל שבאותו הדור עם החשמונאים תקנו שמונת ימים אלו
לימים טובים בגלל שני ניסים, א. הנס בנצחון המלחמה - הם ידעו
שהנצחון לא הושג בגבורתם ובדרך הטבע. ב. כאשר רצו להתחיל בעבודת
בית המקדש ובהדלקת הנרות במנורה מצאו פך שמן טהור שהספיק
להדלקת פעם אחת בלבד, ונעשה נס והספיק אותו פך לשמונה ימים, עד
שהלכו, מסקו ויצרו שמן טהור חדש וחזרו, כל זאת ארך שמונה ימים [וי"א
שעשו הכל בירושלים, אלא כיון שהיו טמאי מת מהמלחמה, נצרכו לטהר את עצמם שבעה ימים
כנדרש, וביום השמיני עשו שמן טהור חדש].

ה. סיבת התקנה כי על נס חייבים להודות! רבינו החתם סופר לומד
מהגמרא מגילה יד, ב שלמדים זאת מקל וחומר מהתקנות שנעשו זכר
ליציאת מצרים. וכך כתב הרמב"ם "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד
מאד, וצריך אדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה
לו על הנסים שעשה לנו".

ו. בספרינו אלו אנחנו כותבים על כך שמלבד המצוות שנקבעו ונתייחדו
לכל חג ומועד שבתורה, עוד זאת יש מעלה וקדושה בעצם היום. ואילו
בחגים שנתקנו ע"י חכמי ישראל ואינם מדאורייתא - המקובלים תלמידי
האר"י האריכו וכתבו שקיימת קדושה בגוף היום אם כי אינה כקדושת
שבת ויו"ט. ובדברי הפוסקים נידון הדבר.

קיימים לכך שתי השלכות מרכזיות, מי שאינו מדליק נרות האם יבין
ברכת שהחיינו על היום כבשאר המועדים. אָבֵל שמן הדין אין לו להיות
שליח ציבור בתפילת הלל, האם יכול לשמש שליח הציבור בתפילות היום
האחרות. [וראה בסוף פרק ה לענין סעודות ואיסור מלאכה בחנוכה].

חסידים ההולכים בשיטת בעלי הקבלה ודאי נוהגים מעלה וקדושה בעצם
היום, ועל כך חיבר רבה"ק מבארדיטשוב את ה'קדושות' שענינם לחדד
את פירוש הברכה "שעשה ניסים... בזמן הזה", ללמד שהארת ניסי הימים
ההם הייחודיים.

פרק ב

מצות נר חנוכה

הסוגיא הדנה בהלכות חנוכה (שבת כא-כד) פותחת בדינים הנוגעים למצות
הדלקת הנר: "תנו רבנן, מצות חנוכה נר איש וביתו" וכו'. עוד שם: "תנו רבנן,
נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ". וכן מביאה הגמרא ברייתא:
"מצותה משתשקע החמה, עד שתכלה רגל מן השוק".

בהמשך מביאה הגמרא דינים נוספים, כגון - אם הניחה למעלה מעשרים
אמה פסולה; אסור להרצות מעות כנגדה; מחלוקת אם מדליקין מנר לנר;
הדלקת הנר בשמן זית מן המובחר; נשים חייבות שאף הם היו באותו הנס,
ועוד פרטי דינים שונים.

התקנה והמתקנים

באמצע דיון הגמרא בהלכות נר החנוכה, שואלת הגמרא "מאי חנוכה",
וכתובה מביאה ברייתא שמקורה במגילת תענית [בה מפורטים ימים בהם נעשו ניסים
לישראל, וקבעו חכמים כי אין להתענות בהם, ובחלקם אף אין להספיד]: "בכ"ה בכסליו יומי
דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון [- בשמונה ימים אלו אין
להספיד ואין להתענות]. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה
מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח
בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס, והדליקו
ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה".

אכן, בברייתא זו לא מוזכר במפורש כלל ענין הדלקת נר חנוכה, אלא רק
החלקים האחרים השייכים לחנוכה - איסור הספד ותענית, הלל והודאה [אמירת
על הניסים והלל]. וכבר האריכו בספרי הפוסקים והחסידות לדון בהערה זו
[ככלל - בימים אלו של חנוכה מאריכים בספה"ק באופן מיוחד לעסוק ולהתרחב בכל חלקי פרד"ס התורה,
ואמרו הצדיקים שהוא כנגד גזירת היוונים - להשכיחם תורתך ראה לעיל פרק א].

כדרכנו להביא את הביאורים הקרובים יותר לדרך הפשט, נזכיר את ביאורו של
הב"ח (אר"ח סי' תרע בשם הרב אליהו מזרחי), שכתב בפשיטות לחלק בין
'קבעום - ועשאוּם' המובאים בברייתא. 'קבעום' - היינו שקבעו ותיקנו את מצות
הדלקת נר חנוכה. 'ועשאוּם' - היינו שהלל והודאה.

היא מעיקר הדין, שהרי לא יצא ידי חובתו מהראשון שהדליק [ויש בשאלה זו גם השלכות מעשיות, האם מותר לברך על הידור ועוד].

מדוע תקנו 'מהדרי'?

בטעם הדבר שתיקנו חכמים דווקא במצוה זו ענין של הידור מיוחד, כתבו הספה"ק - שהרי מצות נר חנוכה נתקנה זכר לנס שנעשה להם, שמצאו פך שמן טהור והדליקו בו בדרך נס במשך שמונה ימים.

אמנם, לכאורה הלא מעיקר הדין "אונס רחמנא פטריה" (ע"ז נד, א), והיו יכולים להימנע מלהדליק את המנורה בשאר הימים, היות ולא מצאו מספיק שמן. ועוד - שהיו יכולים החשמונאים לסמוך על ההלכה הידועה ש"טומאה הותרה בציבור" (פסחים עז, א), והיו יכולים מעיקר הדין להדליק את המנורה - שהיא מצות הציבור, בשמן טמא שהיה בעזרה בשפע.

אכן, החשמונאים לא חיפשו לפעול רק כפי דרישות ההלכה המחויבות, אלא התאמצו להדר ולחפש שמן טהור דווקא, כדי להדליק את המנורה ולקיים מצותה בשלימות. משום כך ראו חכמים שבאותו הדור לתקן מצוה זו עם אופני הידור נוספים.

ספר קדושת לוי, קדושה חמישית - חנוכה

יש ליתן טעם לשבח למה קבעו חכמינו ז"ל להדליק נר חנוכה בשמונת ימי חנוכה, הואיל ונעשה בו נס בנרות דמנורה, ולמה לא עשאו כן בשאר נסים ונפלאות דפסח ודפורים, ולא צוה השם יתברך לעשות איזה מצוה ביום השביעי של פסח במים הואיל ונעשה נס במים בקריעת ים סוף, וכן בעץ בפורים, הואיל ונעשה בו נס בתליית המן על העץ... הגם שאין לנו שכל במצותיו כי מאוד עמקו מחשבותיו. אפס רשות ניתן לנו לתת טעם לשבח על כל דבר ודבר...

והנה בפסח היה הנס בדצ"ך עד"ש באח"ב וקריעת ים סוף, שלא היה באפשר להציל ולהוציא את ישראל ממצרים זולת אלו הנסים. וכן בפורים, מה שהפך דעת אחשוורוש לא היה באפשר להציל את ישראל זולת זה. אבל בחנוכה, הלא כלל מונח כל מצות עשה אם יש ביד אדם לעשותו מחויב הוא לעשות ואם אי אפשר לעשות פטור הוא מלעשות, כי אונס רחמנא פטריה ואם חשב לעשות ונאנס הוא כאלו עשאו כמאמר חכמינו ז"ל... ואם כן מה שעשה הבורא ברוך הוא נס במנורה בנרות שלא היה

להדליק אלא יום אחד והדליקו שמונה ימים הוא חיבה יתירה מהמקום ברוך הוא לישראל, כי לא היו צריכין לזה כיון שלא היה באפשר... רק השם יתברך עשה נס כדי שיקיימו עמו בני ישראל מצוה, שעלתה חיבתו ואהבתו של קיום מצוות בני ישראל והמצוות המה חיות לכל העולמות כולם. לכן עשה נס בשביל קיום המצות...

ונמצא בחנוכה הראה הקדוש ברוך הוא חיבה יתירה לישראל במצוותינו, האין שהוא אוהב קיום מצוות בני ישראל מה שלא היה בשום זמן.

ונראה ליתן טעם לשבח למה באמת כן, שבחנוכה הראה הבורא ברוך הוא חיבה יתירה לישראל במצוותיו האין שקיום מצוותינו חיות לכל העולמות וכל הנשמות וכל המלאכים מה שלא היה בשום זמן.

כיון שלא עמדה מלכות הרשעה רק על קיום התורה והמצוות כמו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה כשעמדה עליהם להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וישראל שבאותו הדור מסרו נפשם על קדושת שמו יתברך ועל קיום מצוותיו שכמה נהרגו על קדושת שמו הגדול ברוך הוא. שבאותו הדור היה חנה ושבעת בניה ויתר מעשים המבוארים בספר יוסיפון, והם לא רצו רק להשבית התורה הקדושה כמאמר חכמינו ז"ל (ירושלמי חגיגה ב, ב) כתבו לכם על קרן שור שאין לכם חלק באלקי ישראל...

רק בעבור שמסרו נפשם על קיום מצוותיו, א-ל נקמות ה', הראה גם לאומות העולם שקיום מצוותיו המה החיות של כל העולמות שאלולי לא היה חיות לכל העולמות לא נעשה נס בשביל קיום המצוות... ולכן הנס זה דחנוכה נעשה בשביל קיום המצוות שלא היה בשום זמן. לכן מדליקין נר חנוכה ועושין מצוה בדבר זה שנעשה בו נס בנר חנוכה...

ובימי חנוכה אמרתי שבחנוכה מוציאין שני ספרי תורה בחול כגון בראש חודש... הואיל ומלכות הרשעה רצו לעקור את התורה הקדושה וישראל באותו הדור מסרו נפשם על התורה והמצוה. והראה הקדוש ברוך הוא אהבה וחיבה לישראל... ולפעמים בשבת חנוכה שלושה ספרי תורה להראות שהחיבה של חנוכה היה בתורה וכו' האין שחפץ בעבודתנו ויש לו שמחה מעבודתנו ואהבתנו לפני המקום ברוך הוא שעשה הנס בנרות.

מקום ההדלקה

בסוגיית הגמרא (שבת כא, ב) קובעים חז"ל את המקום הראוי להדלקת נר חנוכה: "תנו רבנן, נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה, מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה, מניחה על שלחנו ודיו".

בהמשך הסוגיא (שם כב, א) דנה הגמרא בנוגע למיקום המדויק בו יש להניח את נר חנוכה בחוץ: "אמר רבה, נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח [והייש מחוץ לפתח, אבל סמוך לו, שידעו למי שייך הנר]. והיכא מנח ליה [- ובאיזה צד מניחים אותו], רב אחא בריה דרבא אמר, מימין. רב שמואל מדפתי אמר, משמאל. והילכתא משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין". ואכן כך נפסק בשו"ע (סי' תרעא, ז) ובנושאי כליו שם.

מסורת אבותינו בידנו

כפי שכתבנו בספר 'אנכי מצוך היום' - המטרה העיקרית של ספרים אלו היא להביא שמחה ורוממות בעבודת השי"ת ובקיום מצוותיו. הן משום שבאופן זה עולה המצוה לנחת רוח מיוחדת לפני הקב"ה, והן כיון שעל ידי זה מתמלאת הנפש בהרגשה טובה, וכתוצאה מכך - היא נעשית רוחנית, נקיה וטהורה יותר, ויש לאדם פחות משיכה לקנאה, תאוות העוה"ז וכבוד ושאר הרגשי תענוגי עולם הזה.

על מנת להגיע להרגשת הרוממות ואהבת ה' בכל מצוה ומצוה, יש להקדים שני תנאים, מהלכים הכרחיים המאפשרים להגיע למעלה זו -

א. על האדם לדעת בדיוק מהם גדרי החיוב בקיום המצוה, מה ה' שואל מעמו, למען יוכל להרגיש כלפי שמיא כלשון הכתוב (דברים כו, יד): "שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי, עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי". כשאדם מקיים את המצוה כהלכתה, תוך ידיעת פרטיה ודקדוקיה, הוא אינו מתפתה אחר עצת היצר - המנסה להציק לו ולגרום לו לבלבול. כך האדם יודע שהוא קיים רצון ה', וזוכה לקרבת אלקים מתוך בהירות המחשבה.

ב. יש לאדם להתבונן במעלת המצוה אשר הוא מקיים - ראשית, במחשבה כללית אודות חשיבות קיום המצוות, אשר כל ענינם אלקי ואין לענינים גשמיים כל ערך מול ענין אלקי. שנית, להעמיק ברעיונות שנאמרו על ידי גדולי התורה והחסידות, בחשיבות ומעלת מצוה פרטית זו. על ידי התבוננות זו יזכה האדם לקיים את המצוה מתוך שמחה, במחשבה, ולא כמצות אנשים מלומדה.

מצות הדלקת נר חנוכה

אף במצוה זו, שנתקנה על ידי החשמונאים וראשוני התנאים, כאמור, יש להתבונן באופן קיום המצוה ובפרטיה [על חשיבותם של המצוות באופן כללי, הארכנו שם]. והנה כשמתבוננים בהדלקת נר חנוכה בקרב שומרי מצוות ה', ניכר חילוק גדול בין המנהגים -

יש המדליקים כתקנת חז"ל: "על פתח ביתו מבחוץ", ולעומתם כאלו המדליקים בביתם, באופן הנראה לצד רשות הרבים, כלשון הגמרא: "מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים". אכן, רוב ככל ההולכים בדרך הבעש"ט ותלמידיו, מקהלות החסידים באשר הם - מדליקים את המנורה בתוך הבית, סמוך למפתן דלת בה נקבעה המזוזה בימין, בצד שמאל, "כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין". מה שמביא לאבד במעט את תחושת היחס להדלקה כ'מצוה' שהיא עיקר חיינו בעולם הזה, ולקבל הרגשה שכל ההדלקה 'זה משהו שקשור למנהגים'.

ואכן, לכאורה הנהגה זו אינה עולה בקנה אחד עם דברי הגמרא, שהרי על פניו נראה כי דברי הגמ' שיש להדליק את המנורה משמאל לפתח - הינם המשך לדברי הברייתא שהובאה לעיל, לפיה יש להדליק "על פתח ביתו מבחוץ". אמנם אם מדליק בתוך ביתו בשעת הסכנה - "מניחו על שלחנו ודיו".

לפי זה יש להבין שני ענינים -

א. על סמך מה נהגו בקרב החסידים להדליק בתוך הבית, הגם שאין בזמננו סכנה [לכה"פ לאלו הדברים בארה"ק] להדליקו בחוץ?

ב. מנין לנו שיש להדליק את הנרות בצד שמאל, מול המזוזה? הלא לכאורה כל זה נאמר רק על מי שמדליק על פתח ביתו מבחוץ, ולא על מי שמדליק בתוך ביתו? אדרבה, על המדליק בתוך ביתו אומרת הגמרא שידליק על שלחנו ודיו בכך.

גדר ההיתר להדליק בתוך ביתו

כאשר נדע את ההלכה על בוריה, נבין שכולנו מקיימים מצוה, מצות ה', אלא שבפרטיה יש מקום לסדרי עדיפויות, ואת מצות התנאים והחשמונאים להדליק נר בלילות חנוכה, מקיים כל עם ישראל בשוה.

הדבר נידון בפוסקים - האם עיקר התקנה היתה להדליק על פתח ביתו מבחוץ, ורק בשעת הסכנה התירו להדליק בתוך הבית, או שמא התקנה

מעיקרה נתקנה להדליק נר' אף בתוך הבית, ורק תוספת הידור היא להדליק מבחוץ, משום מעלה יתירה שיש בפרסום הנס.

נפק"מ הלכתית לשאלה זו היא - האם מי שהדליק בתוך ביתו שלא בשעת הסכנה יצא ידי חובתו, אך שלא בהידור, או שכלל לא יצא ידי חובתו בהדלקה זו שבתוך ביתו.

רבינו השפת אמת בתחילת הסוגיא (כא, ב תוד"ה דאי לא, באמצע דבריו) מביא בשם המהר"ל, שנראה מדבריו שאין פרסום הנס מעכב מעיקר הדין, והשפ"א חולק על דבריו. אכן, מכל מקום בסוף הסוגיא (כב, א בגמ' ת"ש) כותב כי למסקנת הגמרא - בהדלקה בתוך הבית יוצא ידי מצות הדלקת נר חנוכה, אף שלא בשעת הסכנה. הוא אף מדייק זאת בלשון הברייטא: "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ", ומשמע מלשון הברייטא שזהו רק בגדר מצוה לכתחילה, אך אינו מעכב לדינא.

כשיטת השפת אמת כתב גם רבנו המהרש"ם (דעת תורה תרעה, א), שאין זו תקנה מיוחדת שנתקנה לשעת הסכנה בלבד, אלא מעיקר הדין אפשר להדליק בתוך ביתו, זו מצות הדלקת נר חנוכה, שתקנוה חכמי ישראל הראשונים. וכשאפשר, מקיימים אותה בתוספת של 'פרסומי ניסא' וכן הסכימו עוד אחרונים.

אמנם, מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל הבין מתוך דברי הסוגיא שהמצוה מעיקרה היא להדליק על פתח ביתו מבחוץ, אלא שבשעת הסכנה התירו באופן מיוחד להדליק בתוך הבית. לפי זה, המדליק בתוך ביתו בזמן שאין סכנה - לא יצא ידי חובתו. עם בוא הרב מבריסק לירושלים, קיבלו תלמידיו ורבים מבני ירושלים את פסקיו והנהגותיו. כיון שכך, בירושלים רווח המנהג להדליק מחוץ לבית ולחצר, במקום הילוך הרבים.

אכן, בבני ברק נטו יותר לפסקי החזון איש זצ"ל, אשר העדיף את ה"חלון הסמוכה לרשות הרבים" - הן מצד גדרי 'פתח ביתו' שאין צורת הבניה כיום כפי שהיתה בעבר, וממילא לא ברור כיום מה הוא 'פתח ביתו'. והן כיון שכך מתרבה פרסום הנס [היותו ושיטתו שעיקר המצוה - פרסום הנס, ואין עיקרה 'בחור'] על כן מצוי יותר לראות בבני ברק חנוכיות המודלקות ומונחות בחלונות ובמרפסות הבתים, כשיטת החזון איש.

[יסוד שיטות אלו - מתוך הערות של הוצאת 'דרשו' סי' תרעא ס"ק כא, כב, תרעב ס"ק ה, תרעה ס"ק ה. וראה שם מחלוקות נוספות בפרטי הדינים הנובעים מההבנות השונות בסוגיית הנמ, בין

הגרש"ז אויערבאך והגר"ש אלישיב זצ"ל. כל זאת משום שבמהלך הדורות - בגלות הדליקו בפנים, לכן אין בזה מסורת של דורות קודמים].

מנהג ההולכים בדרך הבעש"ט

למעשה, נהגו אדמו"רים רבים, כמו גם חסידיהם הנוטים ללמוד מהם ארחות חיים, להדליק בתוך הבית - אף בארץ ישראל, בזמן ובמקום שאין כלל סכנה. וזאת כבר ראינו שיש מקום לומר שמצות הדלקת נר חנוכה נתקנה בכל אופן, והפרסומי ניסא שבחוץ הוא פרט נוסף בה.

ובענין ההדלקה לשמאל הפתח כנגד המזוזה, כאשר מדליקים בפנים, כתב רבנו השפת אמת (סוגיית הגמ' שם כא, ב - ד"ה 'ובשעת הסכנה מניחה על שלחני'): "משמע קצת דבפנים אין מעלה על הפתח [מדלא אמרו 'בשעת הסכנה מדליק כנגד המזוזה בפנים'], אך אנו נוהגין להדליק על הפתח כמ"ש בדרכי משה (סי' תרעא) כדי שיהי' מזוזה בימין ונר חנוכה כו' (יעוין במאמר מרדכי שם דבר נאה ומדויק בדרכי משה). ואפשר לומר דהסכנה היה אז גם בכהאי גוונא [שכנגד המזוזה ניכר שהוא מצוה, והם נכנסו גם לפנים], רק על השלחן היו מניחין להדליק", עכ"ד.

וכבר העיר על מנהגנו זה בליקוטי מהרי"ח. ואף הפוסקים החסידיים האריכו להוכיח שיש להמשיך ולהדליק בפנים (עיי' שו"ת דברי יהושע להגר"מ ארנברג חלק א' וב' בויכוחים תורניים עם חכמי ירושלים. ובשו"ת דברי מנחם להגר"מ כשר חלק ד' מביא כמה צדדים בסוג ה'סכנה' שהיתה בזמן הקדמונים. ובשו"ת מנחת יצחק להגר"י וייס חלק ו' הביא שכן הוא מנהג ההולכים בדרך החסידות).

כך מקובלנו מרבתינו

למעשה, העולה מדברי רבותינו הוא שאין ההדלקה בחוץ מעכבת את עיקר המצוה, ואף בין הרוצים להחמיר, רבני ארץ ישראל, רבו הדעות עד מאד. בהעדר מסורת פסיקה ברורה בענין זה, שהרי ברוב הגלויות היו מדליקים בתוך הבית, וכמו כן צורת הבתים שונה לחלוטין מכפי שהיה בימי קדם - על כן אנו ממשיכים לנהוג כמנהג רבותינו, ולהדליק בתוך הבית. עם זאת, אנו מקפידים להדליק דווקא בצד שמאל - כנגד המזוזה, כיון שנאמרו בזה רעיונות ורמזים גבוהים ונעלים.

יש בכך משום שמירה על העיקרון הקדוש עליו הקפידו חסידים בכל הדורות - ההליכה בדרכי אבות, תוך שמירה על כל קוצו של מנהג, מתוך הבנה שהדבר ישמור עלינו מלסטות מדרך הישר. התנהגות חששנית ושמרנית זו

של החסידים במשך הדורות, הוכיחה את עצמה כמועילה ביותר לעמוד בפרץ נגד המודרניזציה המתפתחת בדורות האחרונים [אף בנושא זה של חנוכה, כמה סוג היה לו השכילו צאצאיהם של החשמונאים 'חסידי עליון', ללכת בדרכי אבותיהם וזקניהם, ולא ללכת אחרי תרבויות חדשות...].

כמובן שבמידה ויש ח"ו חשש הלכתי של ממש, יש להיוועץ במורה הוראה מוסמך מתוך הקהילה, והוא זה שיפסוק על פי מסורת ההוראה שנמסרה לו בעל פה. אמנם, כידוע כמעט ולא שייך למצוא דברים שנהגו בהם אבותינו והם נוגדים הלכות מפורשות להדיא. דברים רבים שהיה נראה שיש בהם משום שינוי מההלכה, אלא שכך נהגו מדורות, מצאו הפוסקים המקובלים יישוב למנהג והורו כי יש לנהוג הלאה כפי שנמסר מדורות. [ובאגרות הרה"ק ר' אלעזר בן הר"א שבסקי הסה"ק נועם אלימלך מהדורות פאר מקדושים יש כעין סתירה האם דרך החסידים להתנהג במנהגי רבותיהם היא דרך נכונה או לא. והמעין היטב ימצא את דרך האמת בתוך דבריו].

ההבנה והאמונה כי איננו חכמים יותר מאבותינו וזקנינו, רבותינו ומורי דרכינו, יש בה כח עצום להבטיח את עתיד הדורות ביהדות. כך יידעו גם הדורות הבאים, כי אין להתחכם חלילה ולחשוב שהם יותר חכמים מאבותיהם, וידיעה זו תשמור עליהם שיישארו יראים ושלמים. מסיבה זאת הערך העליון של שמירת המסורת מבית האב או החסידות, גובר על ערך ההחמרה המסוימת. זה רצוננו ורצון השי"ת, והרי למען המשך דורות ישרים אנו משקיעים כוחות מרובים בחי" היום-יום שלנו [וכפי שנכתוב בע"ה באריכות בשער הנישואין].

מעלת ההבטה בנרות חנוכה

סיבה נוספת בהסבר מנהג החסידים להדליק בתוך הבית, ולא על פתח הבית מבחוץ.

הנה לימד אותנו רבנו הרי"ף (יובא להלן) שזמן המצוה של נר חנוכה היא חצי שעה. בזמן זה, מקובל מרבותינו הקדושים מאורי החסידות שהוא זמן נשגב וגדול עד מאד, ולכך נהגו חסידים ואנשי מעשה לשהות בזה הזמן על יד הנרות מתוך דביקות באור הרוחני של נרות החנוכה - הלא הוא אור האמונה, כלשון הכתוב: "נֶר ה' נְשָׁמַת אָדָם חֵפֶשׁ כָּל חֲדָרֵי בֵּטָן" (משלי כ, כז). וכדברי הרה"ק מברדיטשוב (יובא להלן) - שנס חנוכה נועד לחזק את האמונה במציאות השי"ת בכל דבר וענין בבריאה.

אנו יושבים בזמן זה על יד הנרות, בשירות ותשבחות, באמירת פיוטים והודאה לה'. כמו כן, עוסקים בדברי תורה ויראת שמים מעניני היום, בפנימיות

הימים הקדושים והניסים הגדולים, ומעוררים את הלב להתחבר לאורו של הזמן הקדוש. זאת מאחר שאנו יודעים שאין כאן רק 'מעשה מצוה', אלא חלק מימים ומעשים קדושים [מנהג זה כבר הובא בספר 'מקור חיים' על שרע אורח לבעל החוות יאיר, שנדפס בשנים האחרונות].

אף המליצו על כך את נוסח 'הנרות הללו': "ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול". התיבות 'כדי להודות' - כך מדויק - לא נועדו רק על מנת להסביר את האיסור להשתמש בנרות, הן באו בנוסף להסביר את הצורך בראייתם - לראותם, כדי להודות ולהלל! אין לנו רשות להשתמש בהם כל שימוש אחר, מלבד ההבטה - אותה מצוה עלינו לעשות, והיא המביאה אותנו לידי שבח והודאה להשי"ת.

מובן אפוא שהנהגה זו כמעט בלתי אפשרית, במידה ומדליקים את הנרות על פתח הבית מבחוץ, ברשות הרבים. אדרבה, אם ברצוננו לקרב הנהגה זו גם לבני הבית, כדי שיתעוררו אף הם ביראת השמים המושפעת מהנרות - יהיה בכך משום חוסר צניעות אם נעשה זאת ברשות הרבים.

ענין זה של ההדלקה על פתח הבית מבחוץ, יחד עם הישיבה מול הנרות וההבטה בהם יחד עם בני הבית, היה שייך יותר בדורות עברו. בזמן חכמינו ז"ל היו רוב הבתים פרטיים, כעין אלו שאנו רואים כיום במושבים ובפרוורים, וממילא לא היתה כלל בעיה להדליק בחוץ ואף לשבת ולהביט בנרות יחד, כל בני הבית [וכן מובן בזה ענין ב' פתחים בסוגיית הגמ' שם כג, א]. אמנם בזמננו שאין הבתים בנויים כפעם, וצורת המגורים שונה - כשבדרך כלל גרים בני אדם בבנין משותף, אין הדבר שייך כל כך.

היות ואין מסורת פסיקה ברורה בנושא זה, כנ"ל. וכיון שמעיקר הדין יוצאים ידי חובה אף בהדלקה בתוך הבית - העדיפו לשמור על מנהג אבותינו ורבותינו ולהדליק בתוך הבית. והרוויחו את האפשרות לשבת מול הנרות, להרחיב ולהעמיק את החיבור שלנו לנס חנוכה, ולקלוט לפנימיות הלב והמח את אורם של הנרות.

חסידים ואנשי מעשה השתדלו להיות 'סוחרים ממולחים', בכל הנוגע לעבודת ה' ויראת שמים. עניינו של סוחר מוצלח הוא - להיות עירני למתרחש סביבו, לקלוט הזדמנויות רווחיות ולעשות כל מה שביכולתו על מנת להשיג עוד רווח, בכל מצב ובכל רגע נתון.

כך גם החסידים ההולכים בדרך הבעש"ט הק' - חיפשו תדיר אחר כל רווח רוחני אפשרי, כשעיקר הרווח לידם הוא תוספת יראת שמים וקשר להשי"ת,

וניסו ככל האפשר להשיג עוד מעלה ועוד רווח, כמובן כשהדבר לא נגד את עיקרי ההלכה. אף כאן, חשו החסידים את המעלה הגדולה שיש בישיבה על יד הנרות ובהבטה בהם, חינוך הדור הבא לאהבת ה' ומצוותיו, וחטפו הזדמנות רוחנית זו בשתי ידיים.

'שעת הסכנה' - במבט גדולי ישראל

הוראת הגמרא כי "בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", נתפסת על פניה כהוראה הלכתית ותו לא. אלא שבספרי גדולי הדורות לימדו אותנו ארחות חיים הרמוזים בהוראה זו של הגמרא.

כך כותב בעל הכלי יקר, בספרו 'עוללות אפרים' (חלק ב מאמר רצה), וז"ל: "הנה אמרו רז"ל (ברכות סג, א): 'אם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר, שנאמר (משלי יא, כד): יש מִפָּזַר וכו'. ואם ראית דור וכו' כנס, שנאמר (תהלים קיט, קכו): עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ הִפְרוּ תוֹרָתָךְ. לפיכך, הדורות הראשונים שהיתה התורה חביבה בעיניהם היו מניחין נר חנוכה - הרומז לאור תורה, מבחוץ, על דרך יְפוצֵצוּ מַעֲיָנֶיךָ חוּצָה (משלי ה, טז), אבל הדורות הללו שנתמעטה התורה ולומדיה וכו' וחכמי הדור אין להם כח להשיב לאיש מדרכו הרעה, ואדרבא אם לא יחניף לו וכו' אין לו תקומה מפני הקמים עליו, ויקימו עליו עדי שקר וכו' ויבזוהו בעיני ההמון עד שכל דבריו הנכוחים אינם נשמעים לזולתם וכו', המושכלים בעת ההוא ימשכו ידיהם מלהאיר בתורתם בראש כל חוצות, מניח נר מצוותו בביתו ודיו להשיב מעוון אנשי ביתו לבד", עכ"ל (הביאו בבני יששכר - מאמרי חסי כסליו טבת - מאמר ג, והוסיף עליו כדרכו בקודש).

אף רבנו המגיד הק' מקאז'ניץ התייחס לכך בספרו (עבודת ישראל - לחנוכה), וכתב וז"ל: "ואמרו שם 'ובשעת הסכנה', פירש רש"י שגזרו על המצוות, 'מניחו על שלחנו ודיו'. ביאור הענין, כי בשעת הסכנה מאחר שגזרו על המצוות, והדינים שלטין חלילה, אין בקדושה בהירות כל כך להמשיך האור מבחוץ פן יתאחזו החיצונים, לכן אמרו מניחו על שלחנו הוא עולם הבינה" וכו', עכ"ל ועיי"ש.

קרוב לדברים אלו מביא רבנו השפת אמת (תרל"ד ליל ב, בשם ספר נר ישראל להר"ק מקאז'ניץ) וז"ל: "מה שמדליקין עתה בפנים, שמחזיקים עצמנו שפלים מאוד בגלות, וגם בפנים נמצא חיצוניות ומתקיים פתח ביתו מבחוץ כגל והכלל - לבקש רחמים מהשי"ת שע"י הדלקת הנרות נוכל לגרש מחשבות הרעות לפרוש מחיצוניות כנ"ל. וצריך האדם להאמין לחכמים שסמכו הרבה על נס הזה וקבעוהו לימים טובים לדורות", עכ"ל.

מצות הדלקת נר חנוכה

הרה"ק ר' אברהם דב מאווריטש זי"ע מבאר הענין בדרך מוסר, ואלו דבריו (בית עין - דרושים לחנוכה): "פירוש, עיקר המצוה להניחו על פתח מבחוץ כדי להאיר לכל בחינות חיצונים, ר"ל מי שיכולת בידו לעסוק בענינים גשמיים בשוק, בכוונה טובה כדי להעלותם לקדושה כנ"ל, זהו בודאי טוב, וזהו עיקר מצות נר חנוכה להיות מבחוץ, בבחינת חוץ כנ"ל.

"אבל בשעת הסכנה, היינו שמתירא להכניס את עצמו לבחינת חיצוניות, לדברים גשמיים, כדי להעלותם, כי שמא אין יכולת בידו כל כך להתגבר על היצר הרע. אזי מניחו על שולחנו ודיו, ר"ל יזהר מאד עכ"פ בעניני שולחנו, היינו בעניני אכילה ושתייה, שתהיה בבחינת ודיו, היינו בחינת הסתפקות, שיהיה די סיפוקו בלבד כדי לעבוד הבורא ב"ה בכח האכילה ההוא ולא למלאות תאוות, חום תאוות האכילה שיש לו. וכן ירגיל את עצמו בכל המידות, בתחילה לקרר חום הטבעי שיש בו לתאוות הגשמיים ולכבוד ולגסות הרוח, ואח"כ אולי ירחם ה' ויזכה לבחינת שפלות ולמצות נר חנוכה מבחוץ כנ"ל, שתאיר בו אור ה'", עכ"ד.

בכל הדורות, נהגו החסידים באשר הם - לבצר את חומותיהם יותר ויותר, בגדרים וסייגים פנימיים וחיצוניים. הגם שיצר הדבר מחיצה כלשהי ביניהם לבין הסביבה, בדלנות מסוימת, עם כל זאת העדיפו ליצור את החץ הזה בין העולם שבחוץ - לעולם הפנימי הטהור.

רבתינו הקדושים מאורי החסידות לימדו אותנו, שיש להיזהר עד מאד ולהתרחק כמטחוי קשת מכל השפעה של הרחוב. שעת הסכנה הרוחנית לא חלפה - הבהירו לנו רבותינו, אלא אדרבה, היא - סכנת הרחוב הופכת להיות יותר ויותר מסוכנת. כיון שכך, יש לחשוש מכל שינוי בדרך המסורה, אף כזה הנראה כחומרא. בענוותנותם הגדולה, היטיבו החסידים להכיר בחולשתם כנגד השפעת הרחוב ההומה, והבינו כי עלינו להתכנס בתוך הבית הפרטי, בית המדרש, בית הכנסת, ושם להיות חזקים אל מול היצר. משכך - הם השקיעו כוחותיהם בתוך הבית פנימה - להאיר את פנימיות ליבם באור הקדושה וחיי הרוממות, ולהישמר מחיי חיצוניות - הם חיי העולם הזה.

[וכתבו בספה"ק שעל עם ישראל נאמר 'לא ידח ממנו נידח', וכולם יזכו בסופו של דין הגיהנום להגיע לגן העדן שהוא התענוג העצום על השגת ה', וכל הצער בעולם הזה ובגיהנום כדאי הוא בכדי להגיע בסוף התהליך לגן עדן].

אמונת שכר ועונש היא מיסודות אמונת ישראל, ועלינו להאמין שהוא יגיע אלינו בעולם הנשמות, אבל אין לומר שיש מצוה לצפות אליו. מותר לאדם לרצות שכר זה, ואף להתחזק בנסיונות החיים ולומר: אני מתאמץ כעת אבל אקבל שכר על כך מאת ה', גם בעולם הזה אך בעיקר אחרי שאמונת, נשמתית תקבל שכר שהוא תענוג עצום, בעולם הנשמות. זה אכן 'שלא לשמה' אבל הוא רצוי ואף ראוי יותר מעשייה בשביל שכר ומעמד אצל בני אדם (ראה בכל דרכי דעה עמ' קמג), ועדיין אין מצוה לצפות אל השכר.

ספר ערבי נחל פרשת בהעלותך דרוש ב

גודל שכרה של מצוה אחת

כי אילו יאמרו לאדם בעולם הבא בחר לך אחד משתים, או שתקבל עונש המגיע לכל שס"ה לא תעשה בכלל, ואח"כ תקבל שכר מצות עשה אחת, או שלא תקבלו עונש שלו ולא השכר. ומראין לו שכר של מצות עשה אחת, והעונש של כל הלא תעשה, יקבל על עצמו עונש כולם כדי שיהיה לו שכר מצות עשה אחת, כי גודל התענוג והמתיקות של מצות עשה יהיה טוב בעיניו כל כך הרבה יותר מצער של העונש של כל הלא תעשה, ולכן אין כתיב עונש במצות עשה כי די לו העונש שמפסיד שכר אותה מצוה, ולכן מצות עשה חמורה מאד עד שדוחה לא תעשה.

האמונה בביאת המשיח

התקופה העתידית לה אנו מצפים במשך כל הדורות, נקראת באופן כללי 'ימות המשיח'. רבנו הרמב"ם, במנותו את עיקרי הדת היהודית, מונה ביניהם ענין זה כאחד מעיקרי הדת, וזו לשונו (פירוש המשניות לרמב"ם סנהדרין - הקדמה לפרק חלק): "היסוד השנים עשר: ימות המשיח, והוא להאמין וּלְאַמֵּת שיבא ולא יחשוב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו. ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, וחכמים אומרים (סנהדרין צו, א) 'תיפח רוחן של מחשבי קיצין'."

האמונה בביאת המשיח

ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם, כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממושה רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה.

"ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו, כפר בתורה, שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים. ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד, וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם השי"ת ובדברי נביאיו.

ובסוף הלכות מלכים (יא, א) האריך בענין זה וכתב: "שהרי התורה העידה עליו שנאמר (דברים ל, ג - ה): 'וְיָשֹׁבֵהוּ אֶת שְׁבוּתָהּ וְרִחְמָהּ וְשָׁב וְקִבְּצָהּ... אִם יִהְיֶה בְּדָחַק בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם... וְהִבִּיֶאֱהָב'. ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים.

"אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל באחרונה. ושם הוא אומר (במדבר כד, יז - יח): 'אַרְאֶנּוּ וְלֹא עֲתָה' - זה דוד, 'אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב' - זה מלך המשיח. 'בְּרַחֲמֶיךָ כֹכָב מִיַּעֲקֹב' - זה דוד, 'וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל' - זה מלך המשיח. 'וּמַחֲצִי פִאֲתֵי מוֹאָב' - זה דוד וכו', 'וְקִקְרָךְ כָּל בְּנֵי שֵׁת' - זה המלך המשיח שנאמר וכו'. 'וְהָיָה אָדָם יִרְשָׁה' - זה דוד שנאמר וכו', 'וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר' וגו' - זה המלך המשיח שנאמר (עובדיה א, כא): 'וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר צִיּוֹן'."

ממשיך הרמב"ם (שם הלכה ב): "אף בערי מקלט הוא אומר (דברים יט, ח - ט): 'וְאִם יִרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ וגו' וְיִסְפָּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים' וגו', ומעולם לא היה דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו.

"אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה, שכל הספרים מלאים בדבר זה.

ומסיים (שם הלכה ד): "וכל הדברים האלו [כוונתו לאמונתם הכוזבת של הנוצרים והמוסלמים, כפי שכותב שם]... אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר (צפניה ג, ט): 'כִּי אֶזְאָה אֶהֱפֹךְ אֶל עַמִּים שֹׁפֵה בְרוּרָה, לִקְרֹא כָל־ם בְּשֵׁם ה' לְעִבְדוֹ שְׂכָם אֶחָד'."

וכן כתב בסיום ספרו "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמה ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא כמו שביארנו בהלכות תשובה.

ברכת מזדקני

חנוכה
ט"ז בשבט

מהדורת גמול

מהדורת גנות

ברכת מרדכי

הידושי תודה ומאמדי מוסר על עניני
חנוכה זמ"ז בשבט

מאת רבינו מרן הגאון הגדול
רבי ברוך מרדכי אזרחי זצוקל"ה
ראש ישיבת עטרת ישראל
גלב"ע ביום המד והנמחר יא במד חשוון התשפ"ד

ירושלים התשפ"ד

גירסה חפץ חיים

אקדמות מילין

יום שמחה ונחמה גדולה היא לנו בהפציע אור יקרות, אור התורה ואור החנוכה עם צאתו לאור עולם של כרך זה "ברכת מרדכי - חנוכה וענייני ט"ו בשבט", שהוא כאבן פינת יקרת בסדרת ספרי "ברכת מרדכי" - מועדים.

עדיין לא תמו להם ימי השלושים לפטירת אאמו"ר מרן ראש הישיבה, עטרת תפארת ישראל, זצוקללה"ה, הכ"מ, אשר נתבקש לשיבה של מעלה ביום המר י"א במר חשוון התשפ"ד.

אך כמאמר הגמרא (ברכות סד ע"א) "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: ולנו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון", כך גם אאמו"ר מרן ראש הישיבה, זצוקללה"ה, הכ"מ, אשר בחייו לא ידע כלל מנוחה מה היא, אלא היה הולך כל ימיו ולילותיו מחיל אל חיל בלימוד התורה בעומק עיונה, בנתיבת חידושי תורתו המאירים את עולם התורה, ובהעמדת תלמידים בכל קצוות תבל - הרי שגם לאחר מותו בוודאי שאין הוא נח ולא שוקט לרגע, אלא פועל בשמים רבות כדי שנוכל אנחנו להמשיך ולהוציא לאור את כתביו המרובים שהשאיר ברכה אחריו, ושנכתבו יומם ולילה ביגיעה, בהתמדה, בעיון, בשקיעות ובאהבת התורה, ובקולמוסו החד העלה את חידושי הנפלאים, פרי עמלו, על גבי הכתב, בדקדוק, בחדות ובבהירות, ובנוסח כתיבתו המיוחד שאין שני לו, שאפיינו אותו בחייו.

אשר על כן, אודה ה' מאוד בפי בתוך רבים אהללנו, ברוך הוא וברוך שמו, שהחיינו וקיימנו והגיענו ליום צאת ספרו זה של אדוני אבי מורי ורבי, מרן ראש הישיבה הגאון הגדול זצוק"ל, הכ"מ - לאור עולם, לשמחת ליבם, של המוני שומעי לקחו, חפצי תלמודו וחידושי תורתו, במלא עוצמתם ותפארתם.

בכרך זה "ברכת מרדכי - חנוכה וענייני ט"ו בשבט" היוצא עתה לאור, זוכים אנו אף לקיים את מאמרו של רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: "כל תלמיד חכם

שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר", וראה כן בפירוש רש"י בקהלת (פרק ה' פסוק י"א): "מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון, ופירש"י: "והשבע לעשיר - בעל שמועות, איננו מניח לו לישון - בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר".

ואכן, בעל שמועות גדול עד למאד היה אאמו"ר מרן ראש הישיבה, זצוקללה"ה, הכ"מ, והותיר ברכה אחריו כתבים רבים מספור, אשר אנו תפילה ובקשה מאת אדון כל שיזכנו להמשיך עוד ועוד לפרסם את חידושי תורתו המאירים, אשר רבבות בני תורה בכל רחבי תבל משתוקקים להם, צמאים לדבריו הערבים, ועטים בהתלהבות על כל מהלך, שמועה או פשט ממנו, כמוצאי שלל רב.

שבר על שבר הושברנו בשנה זו, בהלקח מעמנו אמנו מורתנו, עטרת ראשנו, אם הישיבה הקדושה, הרבנית הצדקנית מרת שולמית מחלה ע"ה, הכ"מ, בת מרן המשגיח הגה"צ רבי מאיר הלוי חדש זצוקללה"ה, שעמדה לימינו של אאמו"ר מרן ראש הישיבה, זצוקללה"ה, הכ"מ, במסירות נפש של ממש בכל מפעלותיו הכבירים לאורך כל השנים, אשת חיל עטרת בעלה.

דמוע תדמע עיני מאין הפוגות בעלותי על לב את זכרם הטהור, אך זאת נחמתי בעיני, בהוצאת ספריו הגדולים של אאמו"ר מרן ראש הישיבה, זצוקללה"ה, הכ"מ, כי ידעתי שבמעשה זה מקיים אני בהם גם יחד "מכבדם בחייהם, מכבדם במותם", וכשם שבחייהם לא היה להם בעולמם מאומה לבר מהרבצת התורה, כך גם עתה בישיבה של מעלה בוודאי ששים ושמחים הם בצאתו לאור של כרך נוסף מכרכי ה"ברכת מרדכי".

עבודה רבה הושקעה בהוצאת כרך זה של "ברכת מרדכי" לאור עולם. ואמנם, חובה נעימה לי היא הכרת הטוב המרובה לכל השותפים במלאכה העצומה, ובראשם להרה"ג רבי ישראל חודר שליט"א, ר"מ בישיבתנו הקדושה, אשר עמל רבות וניצח על המלאכה ברוב למדנותו, עד גמרה. כה יתן לו ה' וכה יוסיף להתברך מן השמים בכל מילי דמיטב.

ברכה מיוחדת היא למיודענו הרה"ג המחונן הרב יעקב שיינברגר שליט"א אשר

ענינים רבות מסייע בשיעוריו הנפלאים ובאצילות רוחו בהוצאת כתבי מרן אמו"ר
זצוק"ל הכ"מ, וכמעשהו בראשונה, סייע אף בהוצאת ספר זה.
בן נעלה שלמי תודה והכרת הטוב להרב יעקב גרוסברד שליט"א אשר היה מסור
למרן ראש הישיבה זצוק"ל, הכ"מ בכל לבו ומאודו, והוא לי לאחיעזר ואחיסמן בכל
עניני הישיבה הקדושה.

בא המקום איתי להעלות שלמי תודה מרובה והערצה אין קץ, לזעזעתי, עזתי
בקדוש, רבנית מרת רות תליט"א, העומדת לימיני כל השנים במסירות מופלאה.
שלי ושלכם - שלה הוא.

אשא כפי למרום בתפילה, אנא ריבוני, חוקני ואמנני בעל הברכה שדוק על
תפי לעמוד בראשות הישיבה הקדושה והמעשירה "עטרת ישראל", לזמנה
ולהמשיך את שגשוגה ופריחתה בהעמדת תלמידים, כפי שורה בידי הדי אמו"ר
זצוק"ל הכ"מ. מי יתן, וישיבתנו ישיבת "עטרת ישראל" תמשיך להמשיך עד ועד
גדולי דור, גדולי תורה ויראה, למען ירבו התורה והדעת, להגדיל תורה ולהאדירה.

ביקרא דאורייתא

בן ציון בלאאמו"ר מרן ראש הישיבה זצוק"ל אורחי

פה קרית הישיבה

קרית ספר

תוכן ענינים מפורט הלכה

עניני חנוכה

סימן א + דין שמן זית במנורה שבמקדש.....ג

בקושיית הגרעק"א אמאי נקט "שמנים" - דין שמן זית במנורה - האם הוא דין בשמן מצד עצמו
או דין שיהא האור "של שמן זית" - עירב בשמן זית דבר שאינו דליק כלל - ישוב קושיית הגרעק"א

סימן ב + שמן של שביעית לנרות חנוכה.....ד

עצים שאינן מוקצים להסקה, האם מוקצים הם להשתמשות אחרת - כיסוי הדם עם אפר
שהוסק ביו"ט - השתמשות וטלטול - לצורך "אוכל נפש" - "איסור השתמשות" - האם הכוונה
היא ל"הנאה" מן ההשתמשות או להשתמשות עצמה - ישוב קושיית הגרעק"א הנ"ל באות א -
יצירת שימושים שהם מדרכו של החפץ - אינם בכלל מוקצה ד"נולד" - הדלקת נר חנוכה בשמן
של שביעית ובספיחין

סימן ג + "כבתה" זקוק לה, או אין זקוק לה [כבתה" לפני קבלת שבת].....ט

כבתה בשוגג או במזיד - האם ראוי לחזור ולהדליק - בדברי התרומת הדשן - דין "כבתה אינו
זקוק לה" נאמר גם בערב שבת - "אשו משום חיציו" - לענין הדלקת נר שבת - דין מעשה
הגברא לחיובא ולפטורא. ודין מעשה הגברא הנוגע לחפצא דהמעשה עצמו - ראה ליסוד
הנ"ל מקושיית הגרש"ק - בטעמא דמ"ד "כבתה" אין זקוק לה אעפ"כ ראוי להחמיר - ביאור
שיטת "תרומת הדשן" - אם "כבתה" לפני קבלת שבת הו"ל ככבתה לפני זמנה - ביאור פלוגתא
התרומת הדשן והט"ז - שיהיו בהדלקת נר חנוכה - לענין מטבע הברכה

"מפני החשד" ב"כבתה" [הערה].....טז

סימן ד + כיבה במזיד, שיעור שמן שבנר.....יז

"כבתה אין זקוק לה" - כבתה במזיד חוזר ומדליק - לענין ברכה - החילוק בין שוגג למזיד שייך
רק למסקנא - בקושיית הראשונים מנ"ל לרבא דסבירא ליה לרב הונא דמותר להשתמש לאורה
- תירוצ' הרמב"ן - אף בסלקא דעתין ידעינן את עצם הדבר שיש משך זמן הדלקה, שהוא עד
שתכלה רגל מן השוק - הוסיף שמן להיות כשיעור אחר ההדלקה - למ"ד "זקוק לה" - האם
סגי בהוספת שמן לאחר מיכן - בדברי ה"בית אפרים" למ"ד זקוק לה - אף אם לא חזר והדליק
הברכה שפיר חלה - מאי טעמא אין מדליקין בפתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת -

במחנה בדרום המדבר - גדול - אמר הגבאי תורג'ומ"ר ראיה דאוקרא מהבית לאחור קבלת שבת - אף
במחנה בדרום המדבר - גדול - אמר הגבאי תורג'ומ"ר ראיה דאוקרא מהבית לאחור קבלת שבת - אף
במחנה בדרום המדבר - גדול - אמר הגבאי תורג'ומ"ר ראיה דאוקרא מהבית לאחור קבלת שבת - אף

ה'תשנ"ה • הוצאה משמך שבגר הנכבד.....

קשיית ה"י על דברי הטור - מחד גיסא הוא פסק דמותר שמן שברר טעון שריפה כי הוא אסור בהנאה, ומאידך הוא פסק דלאחר גמר חצי שעה מותר להשתמש לאורה - תירוצ' ה"י - יש לחלק בין היכא שהקצתו במפורש רק לשעור הדלקה, לבין היכא שנתן שמן סתם - קושית הט"ז - מאי שנא איסור הנאה דמת, מאיסור הנאה משמן של נר חנוכה - מותר השמן - האם הוא מותר בהנאה - קשיית ה"ן - מאי שנא שמן שנשאר דאסור ליהנות ממנו, מעצי סוכה וגויה דמותר לאחר הנת - סיכום השיטות - בדברי תו"ס בסנהדרין - איסור הנאה דמת נאמר רק הכא דהוא נהנה שלא לצרכי המת עצמו - ביאור ת' תו"ס השני - שאני בגדים עצמם דגם בהו שייך האיסור דשיטתו אסורא, משום זילותא - שאני מעות מבגדים - רק בבגדים ה"הזמנה" הלה בחפצא שלהם - ביאור דברי הגמרא - ד"מאי דלא חזי ליה לא מיתפס" - קושית המהריץ חיות - אך שייך לומר דמאי דלא חזי לא מיתפס והלא בדאורייתא קיילין ד"אין ברירה" - ישוב לחסידת המהריץ חיות - ביסוד הגאון מרונאצ'וב - כל שאינו "גוף המצוה", לא שייך בו "הקצת למצוה" - דומיא דנרות שבמקדש - האם נכלל בזה גם הא דהו להו כקדושה עצמה יסוד האחרונים - הזמנה מילתא שייכת רק כשההזמנה היא עפ"י ד"ת - נידון דידן - לא גרע מ"אמנו וצ"י" - ביאור דברי השאלות הנ"ל - ביאור שיטת הר"ף - דאף בכבבתה תוך זמנה מותר בהנאה

סימן: _____ • טיפוח בשמן של איסורי הגאון

אם מוליק נרות וזכוכת בשמן של איסור הגאה - מאי שנא עד חטובה דמחנה למהליק בשמן
שיריה וזלז ארזות של תרומה טמאה פסול למצוה - בדינא ד"קוק לזה מדרבה - אב הוא שיער
בזרקת או שיער בזמא של השמן - "מחתי מכתת שיעוריה" לא שייך אב השיעור באב
מחנה מוליק - שוב הקושיא מארזות של תרומה טמאה - בדינא - ד"שיעורא לקיטובה -
בסור הארזים - "מחתי מכתת שיעורא" אינו דין של "במאן דלימא" - "שיעורא דמכבה"
אין שיער ב"מטא" או ב"מקבל טמאה" אלא הוא שיעור ב"אובליק" - כל העומר להישרף -
- "מחתי מכתת שיעוריה" - "מחתי מכתת שיעורא" - לא רק שהוא כאילו מחלק את החפצא
והקליק אלא שהוא יצר בהם "פירוד" - שוב לקושיית השער והמלך - בהאי חידושיא "שלא
נמנו מלשון את התרומה הטמאה והטהורה בערב פסח" - בדינא ד"לשיעורא" שנאמר בו
חטבה - הכמות אינה השיעור אלא משך זמן ההדלקה

סימן ז' זמנה משתשקע.....

פלונית הפוסקים - גבי זמן הדלקת נרות חנוכה - בשיטת הגר"א - ד"בין השמשות מתחיל מיד בחילול השקיעה" - ביאור דעת הגר"א - לשיטות ש"זמן" הדלקת נר חנוכה תלוי בשקיעה -

האם הוא מתורת זמן של שקיעה לכל התורה, או שהוא זמן השקיעה מסוים בהלכות חנוכה
- אם זמן ההדלקה של "משתשקע", הוא מדיני יום ולילה שוב לא הוה שייך לתקן הדלקה שלא
בזמנה, גם לא בערב שבת - ביאור דברי הרשב"א - הדלקה סמוך לשקיעה היכירא איכא עלה
דשל שבת היא

סימן ח + "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין".....ט

האם ש"יך קיום "מהדרין מן המהדרין", ב"נר איש וביתו" - בדברי הבה"ל - טעמא ד"כנגד פרי החג" או "מעלין בקודש", אינו טעם העומד בפני'ע. כשאין לו נרות כמספר הימים - כשאין לו כמנין ה"מוסיף והולך", אבל יש בידו נרות למנין ה"פוחת והולך". "חזר והדליק" - האם צריך לחזור ולברך - ביאור לישנא ד"פעם אחר פעם" - טעמא ד"כנגד פרי החג" ו"מעלין בקודש" - אינם סיבה להדלקתו אלא לעיקר התקנה. "דינא דהיכרא" - האם הוא מכלל עצם המצווה או רק כסיבה לעצם המצווה ותקנתה. הרמב"ם לית ליה כלל דינא ד"היכרא" - נפ"מ לענין מי שאין לו נרות כימי החנוכה - בדברי רש"י שכתב - "שיצאו כבר זה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין". ביאור דברי רש"י במה שכתב - "אף היום הראשון הוא בכלל כנגד ה"מים היוצאין" - אף ביום הראשון איכא קיום דין של - "מהדרין מן המהדרין". "מהדרין מן המהדרין" אין זאת רק מצוות "הוספה" בעלמא - ואילו ההידור ד"מהדרין" אינו אלא הוספה בעלמא - בטעמא דאיכא עדיפות לקיום "מהדרין מן המהדרין" טפי מ"מהדרין" - בחידושו של הבה"ל בדעת ת"ס - נפ"מ נוספת מחידושו של רש"י - בדברי הרמב"ם שכתב - ו"המהדר יותר על זה ועושה מצווה מן המובחר" - ה"מהדרין", אינו אלא קיום דין של הידור - ו"מהדרין מן המהדרין", הוא דין שנאמר בעצם המצוה - בדברי הרמב"ם שכתב - "ולו הוסיף בשבח הקל והודיה לו על הניסים שעשה לנו" - בטעמא דלא הוכיר השו"ע "נרות" - "מוכר כסותו" לא נאמר אלא על גוף המצווה ולא על "הידורים". "דין היכרא" - אינו רק ליומו, אלא היכרא לכל מה שכבר עבר בנס חנוכה, עד לאותו יום שהוא עומד בו.

סימן ט + "מהדרך מן המהדרך" ע.....

בדברי הרמ"א שכתב בשם הרמב"ם - "ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק" . בדברי הרמב"ם שכתב - "כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה" וכו' . פלוגתת ב"ש וב"ה - האם היא רק גבי "נר איש וביתו" . "מהדרין מן המהדרין" - אינו הידור נוסף, אלא הידור מעולה . החפצא של ההידור אינו בהוספה על הנרות כולם, אלא בהוספה על כל "נר" בפני עצמו . מדוע קבע הרמב"ם בהלכה מיוחדת - "להודיע את מספר הנרות של כל יום, ושל הימים כולם" . ביאור "המנהג הפשוט" שכתב הרמב"ם . גם כשהוא מדליק לכל בני הבית - חלות שם הוספה חלה רק על נר אחד בכל יום . ההידור של "מהדרין", אינו רק ענין של ריבוי נרות, אלא ענין של ריבוי הדלקות של מצוות חנוכה . ישוב דברי הרמ"א . ביאור הגר"א בדברי הרמב"ם . אמאי דייק הרמב"ם לכתוב, שמקיימין את "המהדרין מן המהדרין" רק בהוספת נר בכל יום . ישוב הקושיא ע"פ הנ"ל . מעלין בקודש" - לא שייך אלא בנרות שמקיימין עמם נר חנוכה

סיקרי. ט' עיקר המצוה ונרות ה"מהדרין" [עוד על קשיית הב"י] ע

בדברי השולח שכתב - "ונמצא שמבדק על הנוסף". דין "סמוך לפתח" - לא חייל רק על הגר
הסמוך לפתח, אלא על הנרות כולם. ביאור דברי השו"ע הנ"ל. ישוב לקושית הב"י הידועה

סמן יא • אסוד להשתמש לאודרה

יסוד האיסור להרצות מעות ושאר השתמשויות, הוא מדין "ביזוי מצוות" . ההלכה ד"בזוי מצוה" לא שייכא אלא כשהבזיון הוא בעשייתו של הגברא ולא היכא שהבזיון הוא בחפצא של המצוה . יסוד האיסור בהדס הורחה ובאתרוג לאכילה - מדין "הוקצה למצות" או ש"לא יהיו מצוות בויות עליי" . תנאי מהני רק בדברים שאינם מהחפצא של הסוכה . בטעמא דפירוש רש"י שבכלי בודל, מצד סתירת אוהלים . המקור לעיקר היסוד ד"הוקצה למצות" . ביאור תירוץ התי" - דינא ד"בזוי מצוות" גורם את הדין ד"איתקצאי" . ראייה ליסוד הנ"ל מדברי הרמב"ן .

ישוב קושית תלם דברי השאלות שבטור

סימן ב. דין מלכות דהשמונאים [מלכי בית דוד ומלכי ישראל]..... פה

במא הממשלתי העשירי "סלך" מן הכהנים : מינוי "מלך" על מי שאינו מזרע שלמה בן דוד
באר שישת הרמב"ם : מלכות "בית דוד" ומלכות "בית ישראל" - תרי מלכויות המה . מלכות
"בית דוד" ומלכות "בית ישראל" : לענין ירושת המלכות לו לבניו . נפ"מ בין מלכות בית דוד
למלכות בית ישראל : כשתקח שולשת המלכות . במה שכתב הרמב"ם - "כיון שנמשח דוד
זה בבית מלכות" : בשיטת הרמב"ן "מלך שאינו ממלכי בית דוד אין דינו אלא כשופטים
ושוטרים" : "מלכי ישראל" : לענין משיחה בשמן . ישוב קושיית הרמב"ן - "מה טעם להזהיר לא
תוכל לתת עליו איש נכרי והטעם לא יבחר בנכרי" . קרא ד"לא תוכל" וקרא ד"שום תשים" תרי
דיוני נהנו . מורד במלכות : דין מלך לענין "מורד במלכות" - ודין מלך לענין "קרבתו תי"ר" : חלות
שם "מלך" וחלות שם "נשיא" : כשאנו מחזיק במלכותו מתכפר בשעירה : משום שאינו "נשיא"
בדא דר'אסי גלוית טבגבל" במקום מלך הם עומדים - שנאמר "לא יסור שבט מיהודה"
באר ה"ח דובי שניאטור תחייבו בשעיר : דין "מלך" לענין שעיר - האם בעי "מיט" של
מלך או "חלול" שם מלך : המקור לכל מי שאינו מבית דוד ומזרע שלמה, הרי הוא כדור לכהונה
: קיום דין של מלכות בית דוד - מתקיים רק ע"י ארץ שלמה .

סימן י. "והיה האלוהים לישועה"

הדגשות הרמב"ם - "העמידו מלך מן הכהנים וזוהר מלכות לישראל" יתור על מאותים שנים עד
היום השני, "רשעים בד' צדיקים", האץ עברו בית חשמונאי על ה"לא יסור שבט מיהודה"
ישוה הדגשות הרמב"ם.

מקור י. וצעה - בה במסמך [מסמך ע' בוקר, חזית המעדה, בנרות שבמקדש]..... קד

"באותו יום שמצאו את הפך הטהור הדליקו את השמן במנורה הישנה". דין "בוקר" - נאמר רק על הטבת הנרות

סימן טו + גם חנוכה [קושיית הבית-יוסף וקושיית טומאה דחזיה בציבור].....קח

הדלקה - לאו עבודה היא • סידור בזיכין ונתינת פתילה ונתינת שמן - נמי לא חשיבי עבודה • פלוגת הרמב"ם והראב"ד - אם לכתחילה נאמרה מצוות הדלקה ב"הנה" • ביאור הגר"ח בשיטת הרמב"ם - אמאי אין זר חייב על נתינת השמן והפתילה • ביאור הכס"מ - הדלקה לאו עבודה היא, דומיא דשחיטה לאו עבודה היא • דברי המדרש בשם המגילת סתרים לרבינו ניסים • תירוץ החזו"א - הדלקת בני חשמונאי הדלקה ראשונה היא • בקושיית המפרשים - לשם מה הוזקקו לנס הלא קי"ל ד"טומאה נדחת בציבור" • הדלקה כזאת דלא תחול עליה חלות שם "תמיד", אין זאת המצוה שנצטוו עליה הכהנים • אילו לא היה השמן מספיק לכל שמונת הימים • לא היתה בו שום תועלת אף לא ליומו • "הדלקה עושה מצווה - דומיא ד"נרות שבמקדש" • ביאור החילוק בין נרות שבמקדש לנרות חנוכה - לענין "ככתה אין זקוק לה"

סימן טז + תירוץ הפרי חדש על קושיית הב"י..... קטז

סימן יז + "שהיה מונח בחותמו של כהן גדול"..... קיח

בדברי תו"ס בשבת - "אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי". אם אין היכי תימצוי של טומאת מגע - שוב לא נאמר ביה דין "טומאת היסט". כל שאינו "ודאי" - אינו בכלל "משמרת" - בטעמא דבסביר הר"ן - "שלא ראו את הפך הזה". סגירה של צמיד פתיל - לא מוונעת "בא לכלל מגע". "בא לכלל מגע" - לא חשיב אלא אם כן החפצא כפי שהיא תהא בה האפשרות של "מגע". אמאי הוזקק הפיטן להעמיד ב"כלי אבנים". פך שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול - אינו נחשב כדבר ש"סתמא עומד לפתיחה". אמאי בעינן לתרווייהו - חתום בחותמו של כה"ג וכלי אבנים - בדברי הי"א שבב"ח - ראה ליסוד הנ"ל. אמאי תו"ס לא העמידו כשפיו צר - בכוננת הגרעק"א בגליון הש"ס

גם פך השמן + [הערה] קבה

”טמאו כל השמנים שבהיכל”. היונים באמת טמאו את ”כל” השמנים. ”לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים”

סימן יח + טומאה הותרה בציבור, בנרות החשמונאים.....קבו

אמאי הוזקקו לנס הא הטומאה הותרה בציבור. לאחר שחללוהו הפריצים שוב לא הוּו כל הקרבנות בכלל "קרבנות הקבוע להם זמן". בטעמא דלא שייך ב"נרות המנורה" דינא דטומאה הותרה בציבור. האם ע"י הא דבאו פריצים ו"חללוהו" - חייל חילול בגוף בית המקדש. אף לשיטת רש"י - כיוון שהכלים יצאו לחולין שוב המנורה כ"מי שאינה". הקרבת קרבנות כשאין בית בנוי. דין פתיחת דלתות - לענין הקרבת קרבנות. מקריבין אע"פ שאין בית - רק בזמן שאין בית. ביאור הרשב"א. בדברי החינוך שכתב: "שארין עלינו חיוב קרבן בבית המקדש

לענין שטן המנוחה - השמן שנטמא ע"י היונים היה כשהבית
הוא יסוד הכ"ל מנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מדברי הרמב"ם
במנוחה

לענין שטן המנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מדברי הרמב"ם
במנוחה

סימן כ. דין קדושת דגן ופסול טומאה בשמן של מנוחה

בשמן של מנוחה - מאחר שהשמן אינו קרבן, למה לו לקדש את השמן בכלי שרת - נוסח
קדושת דגן במנוחה - מאי שנא דקרבנות בהמה שגי בקדושת פה - ובקרבנות של מנוחה
בשמן של מנוחה - דלא מצינו קדושת כלי אלא בקדשי מזבח - דינא
דחוק לה כמותר - דין בהדלקה או דין בשמן בפ"ע - מהא דנתינת השמן מיקרי עבודה - ע"כ
ההפך הוא בשמן בפ"ע - השמן למנוחה - דין "עולין" עלה - ראה ליסוד הנ"ל - בחידוש
המב"ל - דיש למנוחה דין של "מזבח" - קיום דין של "עולין" בשמן של מנוחה - מתהווה
השמן "הדלקה" - כיון שנתנת השמן אינה תחילת ההדלקה - תו לא שייך גבה הך דינא
השמן "הדלקה" - דינא דמטמא ישראל מן המותר לישראל - לענין שמן של "מנוחה"
בשמן של מנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מדברי הרמב"ם
במנוחה

קמא.....
קמא.....

לענין שטן המנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מנוחה - ראה ליסוד הכ"ל מדברי הרמב"ם
במנוחה

סימן כב. נרות חנוכה ונרות שבמקדש [מדליקין מנר לנר, כבתה, אסור להשתמש לאורה, והדלקה
עושה מצה]

הדלקה מנר לנר - ע"י קינסא - בטעמא דמעש"ש אין שוקלין כנגדו אפילו דינרי זהב - בדברי
רש"י שכתב: "דלאו מצוה היא כולי האי" - לטעמא ד"אכחושי מצוה" - אי שייך להבדיל בין
הדלקה עושה מצוה להנחה עושה מצוה - אף מה שאינו כיוון אצל "מצוות", הרי הוא "כיוון"
אצל "קדושה" - בטעמא דשמואל דהתיר ע"י קינסא - בטעמא דאסור להשתמש לאורה -
הדלקת קינסא לא גרעא מהשתמשות לקדושה - בדברי הרמב"ם שפסק "אסור להשתמש
לאורה" - ישוב דברי הרמב"ם הנ"ל - בטעמא דאסור לשקול כנגדן - אם לא נתן לפני"כ כשיעור -
האם שגי להוסיף אח"כ - אי נמי לשיעורא - האם הוא שיעור בחפצא של השמן, או שיעור בכוח
ההדלקה - בנרות חנוכה המצוה מתקיימת ע"י "מעשה הדלקה" - וברות שבמקדש המצוה
מתקיימת בהא ש"הנרות דולקים" - בקושיית הגראמ"ל הורביץ - אמאי לא תועיל הוספתו לאחר
מיכן, הא ק"ל ד"המוסיף שמן בקערה חייב משום מבעיר - בקושיית המנח"ח מאי שנא נר
חנוכה מנרות שבמקדש - לענין זר שהדליק בחוץ - ביסוד מרן הגרא"ק אף ד"הדלקה לאו
עבודה היא", מ"מ הא שהנרות יהיו דולקין "עבודה" היא - בדינא ד"שחיטה לאו עבודה היא"
- במש"כ הכס"מ להשוות - "הדלקה" ל"שחיטה" - בשיטת הראב"ד - ד"אין לזר להדליק
לכתחילה" - ישוב הקושיות הנ"ל

סימן כג. "מדליקין מנר לנר" ו"אסור להשתמש לאורה"

בדברי הרמב"ם שפסק להתיר הדלקה מנר לנר ולא ע"י קינסא - למ"ד משום "כיוון מצוה" -
האם מותר שאר תשמישי קדושה - בדין האיסור להשתמש לאורה - האם הוא דין בנרות חנוכה
דווקא, או דין כללי שנאמר במצוות - בדינא "דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו וצריך נר
אחרת להשתמש לאורה" - מאן דמתיר תשמישים של קדושה ומצוה - לית ליה להך טעמא
ד"היכירא" - בנר לנר - לא שייכא הך איסורא להשתמש לאורה - שמואל אזיל לשיטתו - דמותר
להדליק אפילו ע"י קינסא, מאחר שאין כלל דינא דהיכירא - בנרות שבמקדש - אמאי התירו רק
"מנר לנר" ולא ע"י קינסא - ישוב דברי הרמב"ם הנ"ל

סימן כד. "הדלקה" במנוחה ובנרות החשמונאים

בקושיית האדמו"ר מגור - לר' חנינא סגן הכהנים מה הרבותא בנס חנוכה, הלא מאז ומעולם
היה נס זה מתרחש במשך כל השנה בנרות המנוחה - בדברי הרמב"ם שכתב - ו"מדליק נר
שכבה והדלקת הנרות הוא הטבתם" - ביסוד הגר"ח - דאין המצוה בעצם המעשה ההדלקה,
כי אם שיהיו הנרות דולקין תמיד - ביסוד הגר"ז - דשתי מצוות איכא במצוות ההדלקה של
המנוחה - בדברי הביה"ל - דכל הנרות מעכבין זה את זה - מצוות נר מערבי - האם המצוה
מתקיימת בזה שהנר דולק או במעשה ההדלקה - הדלקת נר מערב בעיא כהונה - ישוב קושיית
האדמו"ר מגור הנ"ל - נר מערבי - לענין הדלקה ע"י זר - בשאר ימות השנה הנס נעשה בשמן
שבמנוחה - בחנוכה הנס נעשה בשמן שבפך

קפ.....

הוא קל יותר בדברי המעשים שכתב דאף המנהגות בכלל לא הסוד ידע שני של גלות
לענין ברכת נישואין ברכה על מצוה לענין "ערבה" ו"הלל" ב"סוגי מנהגים" יש מעשה
שנעשה עמו אין בו חוק מל מצוה לל' המנהג" ויש מעשה שמצד עצמו יש בו "חוק" של
מצוה" ישנו דבר הרמב"ם הל' הדלקת נרות בבית ובביתא" - מצוה אחת איך מצוה
ראיה מדברי הרב"ש ודאף מצוה וזהו מדברי "הכלבו" משמע דב מצוה ניהו - שנים הנה
לדעת "הל' ט"ו" המקדש היום לפני בא הציבור לביהמ"ס - האם ביד - שיהיה שם
הדלקת נר ושם משאר מנהגים - ישנו קושיות החכם צבי - ישנו מקור קושיות החכם צבי

ואם כי "בית דאף" ו"שני פחדים" לר' דב
הוא קל יותר בדברי המעשים שכתב דאף המנהגות בכלל לא הסוד ידע שני של גלות
לענין ברכת נישואין ברכה על מצוה לענין "ערבה" ו"הלל" ב"סוגי מנהגים" יש מעשה
שנעשה עמו אין בו חוק מל מצוה לל' המנהג" ויש מעשה שמצד עצמו יש בו "חוק" של
מצוה" ישנו דבר הרמב"ם הל' הדלקת נרות בבית ובביתא" - מצוה אחת איך מצוה
ראיה מדברי הרב"ש ודאף מצוה וזהו מדברי "הכלבו" משמע דב מצוה ניהו - שנים הנה
לדעת "הל' ט"ו" המקדש היום לפני בא הציבור לביהמ"ס - האם ביד - שיהיה שם
הדלקת נר ושם משאר מנהגים - ישנו קושיות החכם צבי - ישנו מקור קושיות החכם צבי

הוא קל יותר בדברי המעשים שכתב דאף המנהגות בכלל לא הסוד ידע שני של גלות
לענין ברכת נישואין ברכה על מצוה לענין "ערבה" ו"הלל" ב"סוגי מנהגים" יש מעשה
שנעשה עמו אין בו חוק מל מצוה לל' המנהג" ויש מעשה שמצד עצמו יש בו "חוק" של
מצוה" ישנו דבר הרמב"ם הל' הדלקת נרות בבית ובביתא" - מצוה אחת איך מצוה
ראיה מדברי הרב"ש ודאף מצוה וזהו מדברי "הכלבו" משמע דב מצוה ניהו - שנים הנה
לדעת "הל' ט"ו" המקדש היום לפני בא הציבור לביהמ"ס - האם ביד - שיהיה שם
הדלקת נר ושם משאר מנהגים - ישנו קושיות החכם צבי - ישנו מקור קושיות החכם צבי

כל זמן שהנרות דולקין - הדליקה עליו אשתו וביתו - האם מברך ברכת הראיה - מאי שנא
הכוונה שלא לצאת בהדלקת נר איש וביתו, מהכוונה שלא לצאת בהדלקת אשתו - הך דינא
ד"נר איש וביתו" - אינו מתורת "להוציא ידי חובה" - שאני דינו של האכסנאי, מדינו של המהדר
בהדלקת עצמו - "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין" לשיטת הרמב"ם - מנין לנו שאם לא יתכוון
שלא לצאת ידי חובה - לא תחול עליו חובת ה"מהדרין" - דין החפצא של המצוה לחוד - ודין
מעשה המצוה מצד הגברא לחוד - בדברי המהרש"ל שכתב: דלאו כל כמיניה של האכסנאי
שלא לצאת ידי חובתו בהדלקת נר איש וביתו - כיאור ההבדל בין האכסנאי לבין ה"מהדרין" -
ביאור שיטת הרמ"א הנ"ל - הדלקה בערב שבת - לענין ברכה - ברכת הרואה - למי שהדליקו
עליו בביתו - ברכת "שעשה ניסים" - ביאור פלוגתת הראשונים - כשיצא יד"ח האם חוזר ומברך
ברכת הרואה - חידושו של תרומת הדשן - דבטורד או בערב שבת יקדים לברך ולהדליק
מפלג המנחה ולמעלה - בדברי מרן הגר"ז - דהרמב"ם והרמ"א אולי לשיטתיהו גבי ציצין שאין
מעכבין את המילה - דין ההידור של "מהדרין" דחנוכה, ודין ההידור בכל שאר דיני התורה -
כולהו כהדדי נינהו

סימן לא + נר חנוכה וקידוש היום.....

בספיקא דש"ס - "נר חנוכה וקידוש היום מהו" - הנפקא מינה בשאלת העדיפות היא רק כששתי
המצוות עדיין אינן מוטלות עליו - ספיקא דש"ס שייך אף כשהוא כבר חייב בשני החיובים - אין
מבטלין בקו"ע, כדי למנוע ביטול בשו"ת - למ"ד קידוש על היין דאורייתא - האיק יתכן לדחות
מצוה דאורייתא מפני מצוות נ"ח דרבנן

סימן לב + חיוב ה"רואה".....

אם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו - ומאידך, אם הוא טרוד יכול להדליק מפלג
המנחה ולמעלה - תירוץ המחציה"ש - חידוש המאירי - דין ברכת "שעשה ניסים" אינו מברכות
ההדלקה - ברכת הרואה - לענין דינא ד"עובר לעשייתן" - ברכת הרואה - לענין מי שעתיד
להדליק - ראה - דברכת "על הניסים" נאמרה על מעשה ההדלקה - ברכת על הניסים - האם
יסוד דינא הוא ברכת הרואה, או ברכה על מעשה ההדלקה - כשהדליקו עליו בבית - מ"ט אינו
מברך בתורת רואה - יסוד הברכה נאמר על מעשה המצוה - ברכת שעשה ניסים - אם היא פרט
בהלכות נ"ח, או שהוא חיוב הודאה המוטל אקרקפתא דגברא.

סימן לג + ברכת הרואה.....

"ברכת הרואה" - למי שהדליקו עליו בביתו - ביאור שורש פלוגתת הראשונים - האם נחשב
ל"יוצא מן המצוה" - אחר שהדליקו עליו בביתו - האם הוא חייב לראות כדי לזכור הנס - מנלן
שנאמר חיוב "ראייה" - בירך קודם שהגיע זמן המצוה - ההבדל שבין קורע על מתו קודם שמת,
למברך קודם שהגיע זמן הברכה - ברכת הרואה - קודם הראיה בפועל - בקושיית תו"ס מאי שנא
נרות חנוכה משאר מצוות שלא תקנו ברכה לרואה - כשאנו מברך - האם איכא עליה חיוב ראייה
- ברכת הראיה - על "שעת" הראיה או על עצם הראיה - ראייה מהחיי אדם - דהברכה היא על

לענין הלל, ושאלת הרמב"ם בהלכות ברכות - ב' שאלות נפרדות המה - דין הלל בחנוכה - אינו
דין בפ"ע - ביאור תשובתו של הרמב"ם לחכמי לונגיל

סימן מב • דיני החזרות בתפילה, בברכה"מ ובקידוש..... דצה
סימן מג • דין "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה"..... שג
בדברי הס"מ - דמקור הרמב"ם הוא מד' כוסות - בקריאת המגילה - יצא בדיעבד גם בלי פרסומי
בבדי הס"מ - אינו יוצא יד"ח בדליכא פרסומי ניסא • בנר חנוכה - הפרסומי ניסא הוא
ה"חפצא" של המצוה. ובד' כוסות - אין זה החפצא של המצוה

סימן מד • דין "שואל או מוכר כסותו"..... שטו
"שעת הסנה" - לא גרע מדינא ד"אל יבזבו יותר מחומש מנכסיו" - "עני מוכר כסותו" - אמאי
הלא הוא יותר מחומש מנכסיו • מצוות פדיון כשאין לו רק ה' סלעים - צריך לפדות את עצמו
• מה החילוק בין "פיזר הון רב יותר משווה הרגיל", לפיזר הון רב בשוויה הרגיל • בדין שיעור
הבזבז לקיום מצוות - שיעור בחפצא של המצוה, או בחובת גברא • "שואל או מוכר כסותו" -
שיעור בשיווי של הנרות עצמן, או אף על כל הנוגע לקיום המצווה • ישוב קושיית הגרעק"א •
ביאור הא דס"ל לגרעק"א

סימן מה • קריאת התורה בשבת ראש - חודש של חנוכה..... שכ
בינא ד"אס טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש" • והמקור
מ"תפילין" • תמוה, הא בתפילין גופיהו לא פסקינן הכי • כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך
של ראש - כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך של יד • דין במעשה ההנחה - ודין שיהיו
התפילין מונחות - "הקדימה", מדין סדר העבודה - ולא מפני חשיבות העבודה - "תדיר ושאינו
תדיר" - כשהוא בא ליצור סדר, שוב הוי זאת לעיכובא • ע"פ הנ"ל מבוארת קושיית תו"ס בריש
תמיד נשחט • קריאת של חנוכה ור"ה, כיון שהוא סדר קריאה קבוע, הסדר מעכב • ישוב
הוכחת הרמ"א מתפילין • "אין מעבירין על המצוות" - שייך רק בגוונא שהמצוה שהוא עומד
בה, תעשה בכל פרטיה

סימן מו • נותר בשמן של נר חנוכה..... שכו

"הוקצה למצוותו" - לענין נר חנוכה. נר שבת. ונוי סוכה • מהא דמהני תנאי מוכח ד"הוקצה
למצוותו" הוי חלות הקצאה • בטעמא דמהני תנאי ד"איני בודל" • בדברי רש"י דילפינן מסוכה
לשאר מצוות • ביאור ספיקא דהרמב"ן • השו"ט של הרמב"ן תלוי האם "הוקצה למצוותו" הוא
אמנם איסור חדש • תירוץ הסמ"ק על קושיית תו"ס • בניי סוכה - הביזוי הוא של הסוכה ולא
של הנ"י • המוקצה למצוותו אוסר רק את ההשתמשויות שהחפץ מיועד להם • ביאור דברי
השאלות • מאי שנא אתרוג והדס מציצית, לענין איסור דהוקצה למצוותו • בטעמא דבציצית
לא שייך לאסור מצד הוקצה למצוותו • מאי שנא ציצית מנר חנוכה, לענין ביזוי

ענייני ט"ו בשבט

סימן א • מצוות התלויות בארץ בזה"ז..... שמא
סימן ב • תרומות ומעשרות מ"דבר ההולך לאיבוד"..... שעז
סימן ג • מצוות הפרשה, איסורי טבל ושביעית..... שפא
סימן ד • תוספת שביעית (שבת ויו"ט)..... שפז
סימן ה • שביעית ניתנה לאבילה..... שצג
סימן ו • דין חגטה ולקיסה למעשרות ולשביעית..... שצז
סימן ז • מנין שנות ערלה..... שטו
סימן ח • "אילן שמקצתו בארץ" ו"סמוך למיצר" לתרומה וביכורים [תנאים דידושע].....
סימן ט • "הבאה" ו"קריאה" בביכורים..... תמד
סימן י • תוספת שביעית..... תסא
סימן יא • בדיני איסור חדש..... תעא
סימן יב • גבולות ארץ ישראל, למצוות התלויות בה, ולכפ"נ ובפ"נ בגיטין..... תפב
סימן יג • תלוש ומחזובר, בספינה ובעציץ..... תצו
סימן יד • עציץ נקוב ושאינו נקוב..... תקב
סימן טו • דיני סוריא, במצוות התלויות בארץ..... תקה
סימן טז • מי שליקט את דפאה..... תקיג
סימן יז • תרומות ומעשרות בזה"ז [בסוגיא דאין קנין לעכ"ם וכו']..... תקכד
סימן יח • תרומות ומעשרות מ"דבר ההולך לאיבוד"..... תקלב

סימן כד

"הדלקה" במנורה ובנרות החשמונאים

בקשיית האדמו"ר מגור - לד' חגיגת סגן הכהנים מה הדבותא בגס חנוכה, הלא מאז ומעולם היה גם זה מתרחש במשך כל השנה בנרות המנורה

א. מטיין להקשות בשם האדמו"ר מגור הגר"מ ז"ל וקוללה"ה על דברי המדרש הנחומא בפרשת תלוי (בתחילת הפרשה): "א"ר חנינא סגן הכהנים, אני הייתי משמש בנ"ה ומעשה נוסים היה במנורה כשהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת, פעם אחת וכו', אמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי בנ"ה ומאחתי מנורה דלוקה יותר ממה שהיה דלוקה כל ימות השנה" וכו'.

והקשה האדמו"ר מגור הגר"מ ז"ל וקוללה"ה, דלפי דברי רחוקה"כ הג"ל, מאי היא הדבותא בגס חנוכה, הלא מאז ומעולם היה גם זה מתרחש במשך כל השנה בנרות המנורה, ולא נעשה לכך כל זכר. והיא קושיא אלימתא.

דברי הרמב"ם שכתב - ו"מדליק עד שבעה והדלקת הנרות הוא הטבתם" ב. רמב"ם פ"ג מתמידין ומוספין הלכה י': "דיושן המנורה והטבת הנרות בבקר ובין הערביים מלכות עשה שנאמר יערוך

אותו אהרן ובניו והדלקת הנרות זוהי את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להם זמן שנאמר להעלות נר תמיד וכו' מהו דיושן המנורה כל נר שבעה מסיר הפחילה וכל השמן שבער ומקנחו ונתון בו פחילה אחרת ושמן אחר וכו' ומדליק נר שבת והדלקת הנרות הוא הטבתם".

ודברי הרמב"ם פלא, האך יתן דה"הדלקה" היא "הטבה", הלא במפורש שנינו ביומא דף כד ע"כ ד"הדלקה" לאו עבודה היא", ואילו הטבה, מפורש שם, דעבודה היא וזר חייב עליה מיתה, ואילו היתה ה"הדלקה" בכלל ה"הטבה", הלא בדיון הוא שההדלקה תהא עבודה מתורת הטבה.

ביסוד הגר"ח - דאין המצוה בעשה המעשה ההדלקה, כי אם שיהיו הנרות דולקין תמיד

ג. והכריח מזה מרן הגר"ח בספרו, דסבירא ליה להרמב"ם, דעיקר הך מילתא שהדלקת הנרות, אין המלכות בעלם המעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מלכותה הוא שיהיו הנרות דולקין תמיד, ובמה שהנרות דולקין תמיד הוא דהוי יסוד קיום מלכותו. ועל

הוא דקאמר הרמב"ם ד"הדלקת הנרות היא הטבתם" וכו'.

ולפי זה, מה שאמרו ביומא כד ע"כ הג"ל ד"הדלקה" לאו עבודה היא", הכוונה היא למעשה ההדלקה, שמעשה זה אינו עבודה, אבל קיום מלכותו בהא שהנרות דולקין תמיד, הוא זה הכלול ב"הטבת הנרות", אלא שהטבה זאת היא "קיום", שלא שייך לאוסרו או לפוסלו, כיון שאין בו "מעשה".

ורק "הדישון ונחיתת השמן, דינס הוא שעלם מעשיהם שייך לקיום מלכותו, ע"כ הרי הן תשובין עבודה, דדיון עבודה חלוקה רק על עלם המעשה ובמקום שעלם המעשה הוא הכשר דין קיומה, מה שאין כן בהדלקה, דמעשה ההדלקה אינו מוסיף כלל בהכשר דין קיומה, ע"כ לאו עבודה היא" וכו'.

ביסוד הגר"י - דשתי מצוות איכא במצוות ההדלקה של המנורה

ד. והנה יסוד יסוד מרן הגר"י ז"ל הלוי ז"ל וקוללה"ה, דשתי מצוות הן במצוות ההדלקה של המנורה. דמלבד המלכות של הדלקת המנורה, נאמרה עוד מלכות מיוחדת של הדלקת "נר מערבי", ומלכות זו, הוא זה הקרא ד"להעלות נר תמיד".

ויסוד דבריו הוא, מהא דבעינן לשני קראי, לדיון דחיית שבת, כדאיתא בתורת כהנים פרשת אמור [פרשה יג, פסוק א, יא],

ילפותא אחת לדחיית השבת של המנורה, ועוד ילפותא מיוחדת לדיון דחיית שבת של נר מערבי. הרי להדיא, ששני דיונים ושתי מלכות הן, דין ומלכות הדלקת המנורה, ועוד דין ומלכות הדלקת נר מערבי.

בדברי הביה"ל - דכל הנרות מעכבין זה את זה

ה. והנה הבית הלוי בקונטרסו על חנוכה, כתב, דכל הנרות מעכבין זה את זה, דכל שלא הדליק את הנרות כולו, לא נתקיימה אף מלכותו של אחד מהן.

ותמזה על כך מרן הגר"י ז"ל וקוללה"ה, מהא דנאמר במפורש "להעלות נר תמיד", הרי שאף עם נר אחד מקיימין את המלכות של הדלקת המנורה.

ותירץ עלה מרן ז"ל וקוללה"ה, דאמנם מלכות נר מערבי מקיימין בהדלקת נר אחד, ולא נאמר הדיון לעיכובא בכל הנרות, אלא במלכות ההדלקה של המנורה, שמלכות זאת של הדלקת המנורה מתקיימת רק כשכל נרותיה דולקין, שכל נר מעכב את מלכות הדלקת המנורה. אבל אין הכי נמי, מלכות מיוחדת מתקיימת בדיון הדלקת נר מערבי.

מצוות נר מערבי - האם המצוה מתקיימת בזה שהנר דולק או במעשה ההדלקה

ו. ויש לחקור, לפי מה שחידת לן מרן הגר"ח הג"ל ונראה בסיומן יז "נרות חנוכה ונרות שבת" גם בשם מרן

חייבים להפקיר מספק, ואף הפקירו, ואיך שייך לחייב את ההפקר במעשר.

ועדא דכוונת הדברים היא, שכל ההפקר, הוא כנעשה על תנאי, וכן אם בחר לקיטה אזלינן, הו"ל הפקר, ואם בחר חנטה אזלינן, הו"ל של שישית ואין בו חובת הפקרו, שהרי אם של שישית הוא, אין עליו חובת הפקר. וזהו מש"כ "משום חומרא דיינינן ליה כספק", שכתאמר, אכתי ספק הפקר הוא.

בא. ומש"כ "שאלו אחר ראשי לזכות", היינו משום דשמא אינו הפקר, לכן אעפ"י שאינהו אינו ראשי לעכב, שהלל היה הוא מלוות נטישה, ואולי מספק עליו גם לנהוג מנהג הפקר, אעפ"י כיון שהאחר אינו ראוי לזכות, אין בפירות אלו דין הפקר הפוטר ממעשר. דהלל סוכ"ס, לאו "ידו וידך שוין" מיקרי. ונהגם, דלכך זה שאמנם חייב ההפקר, הריהו גם פוטר מן המעשרות, אבל כיון שלמעשה אין בו רשות זכייה לאחרים, לאו "ידו וידך שוין" מיקרי. כנלע"ד ביאר דברי החזו"א.

אלא שהדברים אמורים, רק כדנימא כשיטת רבנותא דמש"כ הרמב"ם שהשיטת הנכנסת לשביעית, חייבת במעשרות, הוא מחמת ספיקא. משא"כ לדון, דהרמב"ם פסק הכי מחורת ודאי ולא מחורת ספק, והיינו, שבתר לקיטה לשביעית ובתר חנטה למעשרות, הרי ודאי דלכאורה תיקשי, שאם

בחר לקיטה לשביעית, אמאי לא יחול גם פטור הפקירא דשביעית, לענין המעשרות.

ויש שרצו לומר אדרבא, אם הפקירא דשביעית הוא מחמת מלוותם של הבעלים להפקיר, א"כ ו"ל, דאין זו אלא מלוות נטישה, ולא חלות הפקר בדיו ממנוות דידהו, ולהכי אין בזה פטורא דהפקר. וז"ל, שאעפ"י שרשות ביד כ"א לקחתו, אעפ"י כ"א מיקרי "שוין", כיון שסוכ"ס, נשאר בעל השדה "בעלים".

ויש שרצו לומר כן גם למ"ד שהוא אפקעתא דמלכא, שאין זו אלא חלות דין של נטישה, כלומר, שהרחמנא "נטש" את השביעית, ולפיכך אכתי לאו הפקר ממנו הוא. וכלפי המבואר, "אינם שווין". והא דהשביעית פטורה ממעשרות, הוא או מחמת ההיקש ל"חיה", כמ"ס בתו"כ כדבובא דרש"י טו ע"א ד"ה א"ל אבי וכו', או משום שאין השביעית בכלל שנת המעשר כמבואר בדברי רבותינו.

בב. אלא שז"ע מהא דמפורש בראשונים, שפטור שביעית מן המעשרות, מחמת "הפקר" הוא, עיין בסוגיית הגמרא ברא"ש טו ע"א: "אמר רבה וכו' א"ל אבי בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא פטורה מן הביעור אמאי דאמרין זיל בחר חנטה אי הכי תיחייב במעשר" וכו'. ועיי"ש ברכ"י ד"ה א"ל אבי וכו' בשלמא סיפא וכו' ומחייב לאפקורה והפקרא פטורה ממעשר וכו'.

פטורה מן המעשר, אינו אלא משום ולפיה מיוחדת, שאין בשביעית דין מעשר, דומיא דחיה, "מה חיה אוכלת וכו' אף אדם". וקצ"ע ברכ"י הלשון הפקר דנקט, וע"כ ז"ל דלאו הפקר ממש הוא, אלא היתרא דמה חיה כמש"נ.

בג. עוד נראה, דהלל רש"י כתב להדיא דספוקי מספקא לו, וא"כ יתכן, שאעפ"י דבעלמא השביעית הפקר ממש הוא ע"י הפקירא דבעלים, אעפ"י כשאין השביעית אלא מספק, ו"ל שאין האחר ראשי לזכות, כמש"כ החזו"א. והא דהוא פטור, אינו אלא משום ה"חומרא" במלוותו של הבעלים, כמש"כ החזו"א דהבעלים אינו ראשי לעכב. ושוב ספיר חייב על הפירות הפטור המסויים של מה חיה וכו' אף אדם וכו', לפטור מן המעשר. שכן ז"ל, דפטור זה, אינו תלוי אלא במלוותם של הבעלים. ואף אם משום לחומרא הוא, ספיר שייך ביה פטורא דמעשר, מהאי טעמא וילפוטא. ודו"ק.

ובדעת הרמב"ם שכתב "כולה הפקר", ודאי דמפורש הוא, דמחורת פטור "הפקר" דעלמא אחינן עלה, ולכאורה אמאי הוזקו אליביה בתו"כ, לילפוטא מיוחדת לפטור ממעשר, מההיא ד"מה חיה" וכו'.

בד. ויתכן מאד לומר גם אליבא דהרמב"ם, דמה דהוזקו להאי טעמא הוא

ובכו"ב עיין ברמב"ם בפרק ה מהלכות מחנות ענייני הלכה ה: "שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני" וכו'.

ודאי להדיא, דפטור שביעית ממעשרות, מחמת הפקר הוא. וברש"י הג"ל הלל מבואר, דאף אם מלוות ההפקר אינה מאפקעתא דמלכא, אלא מלוות הבעלים, הרי זה הפקר ממש, ולא רק מלוות נטישה, עכ"פ חייב ביה פטורא ד"ידו וידך שוין".

אלא דברש"י שם תוכ"ד כתב: "כל הך סיפא, אע"ג דסתרה לה לרישא דקאמרת בה שישית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר דהפקר הוא אלמא בחר לקיטה אזלת בה וכו' דהפקירא דשביעית פטר לה ממעשר כדתניא במכילתא ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השדה מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור, הא לא קשיא דאמינא ספוקי מספקא כך אי אזלינן באתרוג בחר חנטה לענין שביעית או בחר לקיטה כמו במעשר ואזלת לחומרא בשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא".

ודאי להדיא, דלא הסתפק רש"י בפטורא דהפקר דכה"ת, אלא הוזקק להא דלפינן "ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השדה, מה חיה וכו' אף אדם פטור".

וצ"ל אדרבא, מכאן מוכח, דאמנם הפקירא דבעלים, אינו אלא "נטישה", ולא כלל הפקר דעלמא הוא, והא דהשביעית

שלחן שלחן שלחן

ערוך ערוך ערוך

אבן העזר אבן העזר אבן העזר

שתי"ל זתים שתי"ל זתים שתי"ל זתים

סימנים
קיט - קעח

סימנים
סו - קיח

סימנים
א - סה

מסורת
הכתובה

ספר

שלחן ערוך

מטור אבן העזר

כרך ב: סימנים סו - קיח

עם פירוש

שתיילי זתים

מאת רבינו הגדול החכם השלם
כמוהר"ר שלמה (סלימאן) עמר זצ"ל
מגדולי חכמי צנעא לפני כמאה ושישים שנה

ובסוף הספר באו

תכאליל	תורת חכם	שושנת המלך	יד רמ"א
נוסח כתובות ושטרות מתוך תכאליל ישנים כת"י	לרבינו יחיא ב"ר יעקב צאלח זלה"ה	עם גן שושנים לרבינו שלום חבשוש זלה"ה	יבאר טעמי הגהות הרמ"א שהשמיט המחבר

- יוצא לאור מכת"י רבינו המחבר זצ"ל -

ע"י המכון להוצאת ספרים וכת"י
שע"י מוסדות 'שובי נפשי' תכב"ץ
בעיה"ק ירושלים תובב"א
שנת תשפ"ג לפ"ק

ספר זה רואה אור

לעלוי נשמת

אמנו סבתנו ואחותנו

היקרה באדם

תמרה פוזיילוב ז"ל

TAMARA FOUZAILOFF

בת שפרה (שורה) וציון ארי קולנגי ז"ל

אשה צנועה וענווה

מסורה לבעלה ולילדיה

גלב"ע י"ז אייר תשפ"ב

1933 - 2022

ת.נ.צ.ב.ה

כל כבודה בת מלך פנימה

תוכן הסימנים

הלכות כתובות

- א..... סימן סו כמה דיני כתובה
- יא..... סימן סז דין כתובת אלמנה וחרש שוטה וקטן היא או הוא וגר שנתגייר
- יב..... סימן סח כיצד מענת בתולים ומתי נאסרת ומפסדת כתובתה
- יג..... סימן סט כמה מתחייב האדם לאשתו ובניו
- יד..... סימן ע דין חיוב מזונות אשתו ואם חייב להשכיר עצמו
- טו..... סימן עא שחייב לזון בניו ובנותיו כשהם קטנים
- טז..... סימן עב דין המדיר את אשתו מליהנות לו
- יז..... סימן עג שחייב בכסות ומדור וכלי בית לאשתו
- יח..... סימן עד המדיר אשתו מכמה דברים
- יט..... סימן עה חילוק הארצות לענין נישואין ודיני ארץ ישראל
- כ..... סימן עו חיוב עונה
- כא..... סימן עז דין מורד ומורדת או אומרת מאים עלי
- כב..... סימן עח חיוב פדיונה
- כג..... סימן עט חיוב רפואתה
- כד..... סימן פ מעשה ידיה שהיא חייבת לבעלה, ודיני מניקה ושאינה רוצה לעשות מלאכה
- כה..... סימן פא המקדיש מעשה ידי אשתו
- כו..... סימן פב נדרה שלא להניק, ודין מניקה שנתגרשה
- כז..... סימן פג חבלת אשת איש למי היא
- כח..... סימן פד דין מציאת האשה

שתילי זתים

אבן העזר

סימנים

סו - קיה

גידסה חפץ חיים 13

כפר מבורח התוכה

הקדמה בדין האם והשומע

הקדמה

פיק א - בדין ומעשה בתוכה התוכה

פיק ב - נוסח התוכה

פיק ג - ביאורים ועיונים בנוסח התוכה למעשה

פיק ד - טעמי התוכה

פיק ה - ביאור התוכה

דבר אל הלומד

להלן סוגי הגופנים המסודרים בהוצאה זו, של השלחן ערוך, המפרש לשלחן ערוך, הגהות הרמ"א. וכן אופן ציוני ההפניות למדורים שבסוף הספר:

השלחן ערוך - בכתב כזה.

המפרש לשלחן ערוך - בכתב כזה.

הגהות הרמ"א שאינן מושמטות - נכתב רש"י כזה.

הגהות הרמ"א המושמטות - נכתב רש"י קטן כזה, ובנוסף, לפני כל הגהה מושמטת תבוא צורת יד כזו. בסוף הספר הובא מדור 'יד רמ"א', בו יתבארו טעמי ההשמטות. [ישנן הגהות הרמ"א שאינן מושמטות, ונכתבו על ידי המחבר בכתב קטן מפני שהם ציונים. הגהות אלו הובאו בכתב רש"י קטן, אך ללא צורת יד לפניהם].

עיגול כזה. הוראתו, הפניה לספר 'שושנת המלך' - שהובא בסוף הספר.

הלכות כתובות

סימן סו

כמה דיני כתובה

ובו י"ג סעיפים

א "אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה

(א). (ויש מקילין ומתירין להתייחד בלא כתובה, ובלבד שלא יגעול)

(ה"ר"ן ריש כתובות). ב"ה בעל נותן שכר הסופר (ב). ב"ה ואפילו

אם ירצה לייחד לה כתובתה במעות או בשאר ממלטלין,

אין שומעין לו (ג), אלא צריך שיכתוב לה שטר על עצמו

באר הגולה

סימן ס"ו סעיף א' א. לשון הטור מהה"א עובדא דרבי אמי כתובות דף (נ"ו) וי"א ע"א וכדעת הרמב"ן דכניסה מותר מעובדא דא הרב המגיד וכן כתב ה"ר"ן. ב. משנה בנא בתרא דף קס"ו ע"ב. ב". משנה כתובות דף פ' (ע"א) ונ"ב וברייתא

א (א) אסור להתייחד עם הכלה

קודם שיכתוב לה כתובה. כדי

שלא תהא קלה בעיניו

להוציאה" (לבוש סי' סה ס"א):

(ב) והבעל נותן שכר הסופר.

מפני שהוא טובה שלו שעל ידי

הכתובה מותר לבוא עליה.

ואפילו אם הוא תלמיד חכם

(בית שמואל ס"ק ג וחלקת

מחוקק ס"ק ג). ואם הכתובה ביד

הסופר בשביל שכרו, מותר

להתייחד" (באר היטב ס"ק ג בשם

שו"ת תורת אמת סי' קיט): (ג) אין

שומעין לו. שכיון שתהא

כתובתה מוכנת לפניו ליתן לה

המעות או המטלטלין, תהיה גם

כן קלה בעיניו להוציאה מתוך הכעס אם יכעס עליה, ועוד שמא יאבדו או ייזלו (לבוש). ובין

שיתן לה המעות לידה שתצניע בבית אביה או בבית חמיה, כדי שלא יאמר לה בכעסו טלי

כתובתך וצאיה" (חלקת מחוקק ס"ק ד). אבל אם ייחד לה קרקע מותר" (באר היטב ס"ק ד בשם שו"ת

ביאורים והערות

להוציאה. ב. וכמו בכל שטר חוב שהלוח נותן שכר

הסופר. ט"ז (ס"ק ב). ג. נותן הוא שכר הסופר, סלקא

דעתך אמינא שחמיו יתן את כל השכר, שהרי משיא

בתו לתלמיד חכם. רש"ם (בבא בתרא קסח ע"א ד"ה

אפילו צורבא מרבנן). ד. כיון שהכתובה כתובה

וחחומה, אע"פ שנמצאת אצל הסופר, אין חשש על

הבעילה. שו"ת תורת אמת שם. [אף שמצד הסופרים

שמעכבים בידם את הכתובה בשביל שכרם, כתב הבאר

היטב בשם כנסת הגדולה (הגהות הטור אות ו'), שלא

יפה הם עושים, שלפעמים נרפים הם לפרוע החוב,

ובפרט הענים והאביונים, ומניחים אותה עולמית,

ושוהים עם נשותיהן בלא כתובה]. ה. כדאיתא

בגמרא (כתובות פב ע"ב) שבראשונה לא רצו הנשים

לינשא מחמת שאמרו לכשימות או יגרש לא נמצא

מעות לגבות כלום, התקינו שיהיו מניחין את המעות

בבית אביה, ועדיין כשהוא כועס עליה אומר לה לכי

אצל כתובתיך, התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה,

ועדיין כשהוא כועס עליה אומר לה טלי כתובתך וצאי,

עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל

שחא קלה בעיניו להוציאה מתוך הכעס אם יכעס עליה, ועוד שמא יאבדו או ייזלו (לבוש). ובין שיתן לה המעות לידה שתצניע בבית אביה או בבית חמיה, כדי שלא יאמר לה בכעסו טלי כתובתך וצאיה" (חלקת מחוקק ס"ק ד). אבל אם ייחד לה קרקע מותר" (באר היטב ס"ק ד בשם שו"ת

הרמ"א סי' צב: (ד) ויחייב לה מנה או משועבדים לה. ואז אף אם יכעס עליה עד שיעלה בדעתו לגרשה מתוך כעסו, יהיה קשה בענינו למכור נכסיו ויתן כתובה, ובין כך ובין כך יתפייס ולא יגרשנה (לבוש): (ה) ויקנו ממנו מה שהוא חייב לה מנה או מאתים. דסתם קנין לכתובה עומד. אך לא יאריכו זמן החתימה, דילמא מיית חד מינייהו (הרי"ף) בפירוש הכתובות בתכלאל עץ חיים בשם הרדב"ז חיד אלף רמ"ה: (ו) ואין לעדים לחתום הכתובה אלא לאחר שקיבל החתן קנין בפניהם. שהרי שקר הם חותמין (לבוש), וכן פסק הרי"ף שם. וכן המנהג:

שיעידו עליו עדים ויקנו ממנו מה שהוא חייב לה מנה או מאתים (ה). הגה: ויש אומרים דאין לסמוך אעדים רק בשעת הדוחק, ומיד שיש לו פנאי לכתוב צריך לכתוב, כל שכן שאין לסמוך עליהם לכתולה (כן משמע מלשון הטור וכ"כ מהרי"ק שורש ס"ד ומרדכי ריש כתובות), וכן להורות. העמיד לה ערצ קנזן צעד הכתובה, והתנה שהוא יהא פטור ממנה, חסור עד שיהא שעצודה עליו, שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (בית יוסף נשם הרשב"א נחשונה). עיין בחושן המשפט סימן ס' אם יוכל לשעבד עצמו נכחונה נכנסים שלא באו לעולם. ואין לעדים לחתום הכתובה אלא לאחר שקיבל החתן קנין בפניהם (ו) (פסד) הר"ב ומפרק אשה שנחלמה. ויש מקומות שמקילין בזה (מרדכי פ"ד גישין). וכן שיש עדים חותמים על הכתובות שקראו תחת החופה, אף על פי שהם לא שמעו הקריאה, אף על פי דלא שפיר עבדי, אין לשנות מנהגן, שלא להוציא לעז על כתובות הראשונות (אור זרוע):

באר הגולה

שם דף פ"ב ע"ב. ג. רמז"ס נפרק י' מהלכות אישות דכיון דסתם קנין לכתובה עומד הוי כאלו נכתב ג'. ממימרה דרב פפי משמיה דרבא דף כ"א ע"ב.

ביאורים והערות

שם. וכתב שכן מבואר בגמרא (כתובות פב ע"ב) וברש"י (ד"ה כל נכסי) ובתוספות (שם ד"ה בתחילה), דלא כמי שסבר שכיון שעושה לה ביטחון קלה בעיניו להוציאה. ובלבוש וליה. ח. והרי זה כאילו נכתבה כתובה, כיון שמאחר שעשו קנין בעדים, יכולה לילך לעדים שיכתבו לה כתובה בלי לימלך בבעל, כמוכא בגמרא (בבא בתרא מ ע"א) ובחושן משפט (סי' לט ס"ג ושאר מקומות) שסתם קנין לכתובה עומד. הגר"א. והביא ראיה לזה ממקומות שאין כותבין כתובה, שהם סומכים על הקנין לבד מפני שסתם קנין לכתובה עומד והרי זה כאילו כתבו. ט. כלומר, אם כתבו כתובה ועדיין לא חתמו העדים על הכתובה [ועיקר הכתובה היא חתימת העדים], וכל שכן אם לא כתבו כתובה כלל, לא ישהו זמן רב עד שיחתמו. כן מבואר ברדב"ז שם, וכן כתבו הבית יוסף והש"ך (ס"ק ג) דאף שבקנו מיד מותר לכנוס ואינו חייב לכתוב כתובה מיד כשיהיה לו פנאי [כמו מתפס מטלטלין כשאין לו זמן לכתוב כתובה, שכתבו השלחן ערוך והרמ"א בסעיף ב שצריך לכתוב מיד כשיהיה לו פנאי, מכל מקום צריך לכתוב לה כתובה באחד מן הימים הסמוכים, ולא ישהה עם כתיבת הכתובה זמן רב. י. בעץ חיים שם צוין לפי המהדרות הראשונות של

ב' אם אינו יכול לכתוב לה כתובה כגון בשבת או ששכח לכתובה (ז) או ששכח לכתובה. ונוכח לאחר שנתייחד עמה בלילה, וקשה לשלוח אחר סופר ועדים בלילה (חלקת מחוקק סי' י):

ג' אם כתב לה כתובה ונאבדה או שמחלה לו, (ודוקא!) שכתבה לו התקבלתי כתובתי (ח), צריך לכתוב אחרת בעיקר הכתובה (ט), 'שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה. הגה: עיר שכנשה כרקוס או שגלו מן העיר, ואצדו הנשים הכתובות שלהם, נריכים למדש. 1. ראה ביד רמ"א בביאור דעת רבינו שאין הרמ"א כאן חולק על השו"ע.

באר הגולה

סעיף ב' ה. מעובדא דרבי אמי שניינמי צריס הסימן. סעיף ג' ה. מעובדא דאחמיה דרמי צר חמא סוף דף נ"ו. ה. משנה וברבי מאיר שם דף נ"ד ע"ב ודלאמר רב נתמן אמר שמואל הלכה כרבי מאיר בגזירותיו שם נהיה עובדא דף נ"ו ע"א.

ביאורים והערות

יג. משמע מדבריו, שההיתר ליתן לה מטלטלין אם שכח לכתוב כתובה, זה רק באופן זה שכבר נתייחד עמה, אבל אם נזכר לפני שהתייחד עמה, לא יסמכו על התפסת מטלטלין ולא יתייחדו עד שיכתבו כתובה. יד. וצריך ביאור, שהרי בשלחן ערוך (להלן ס"ט) משמע שסובר שהעיקר כדעת הרמב"ם (אישות פ"ב ה"ח) שאפילו אם כתבה לו התקבלתי לא מועילה המחילה, ויש לה כתובה כני כתב שם השלחן ערוך, שאם כתבה לו התקבלתי, אין לה כתובה לדעת קצת פוסקים, וכונתו לדברי המרדכי (ב"ק סי' צג), משמע שסובר שהעיקר שיש לה כתובה, ואם כן למה בכתבה לו התקבלתי צריך לכתוב לה כתובה אחרת, ובמחילה על פה אינו צריך, הרי בשניהם לא חלה המחילה. וביאר הבית שמואל, שבכתבה לו התקבלתי היא סוברת שהמחילה חלה, ולכן היא לא סומכת דעתה על הכתובה, אבל כשמחלה על פה, היא גם כן סוברת שלא חלה המחילה וסמכה דעתה. טו. פירוש, שלכאורה קשה ששם בסימן קה ס"ה כתב השלחן ערוך 'המוחלת כתובה אינה צריכה לא קנין ולא עדים' [ומקורו מדברי הרמב"ם (אישות פ"ז ה"ט)], משמע שאפילו מחילה על פה מועילה והוא פטור, וכאן משמע שמחילה על פה לא מועילה. ויותר קשה, שלהלן ס"ט משמע שדעת השלחן ערוך שאפילו כתבה

ב' (ז) או ששכח לכתובה. ונוכח לאחר שנתייחד עמה בלילה, וקשה לשלוח אחר סופר ועדים בלילה (חלקת מחוקק סי' י):

ג' (ח) שכתבה לו התקבלתי כתובתי. אבל מחילה על פה לא מהני, הואיל ועדיין הוא דר עמה, מה שאין כן כשמגרש אותה או אלמנה שמחלה שיתבאר לקמן סימן ק"ה (ס"ה) בעזרת השם, מהני מחילה על פה (כן למדתי מדברי הבית שמואל סי' ט) (ט) צריך לכתוב אחרת בעיקר הכתובה. רצה לומר, אם מחלה אינו כותב לה אלא מנה או מאתים אם

שאפילו כתבה התקבלתי התנאי בטל ולא מועיל מחילה ותנאי. וביאור הר"ן (שם) והמגיד משנה (אישות פ"ב ה"ו) את דעת הרמב"ם, שיש חילוק אם רוצה לקיימה, למגרשה או אלמנה שמחלה, שאם הוא רוצה לקיימה, אף שכתובה דרבנן חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ותנאו בטל והוא חייב לה כתובה, ואפילו הכי הוי בעילתו בעילת זנות משום דלא סמכה דעתה, אבל אם רוצה לגרשה או אלמנה שמחלה, בזה מועילה המחילה והפסידה הכתובה, וכפי שמוכח מהגמרא (כתובות נג ע"א) שהמחילה קיימת, ועל זה דיבר השו"ע בסי' קה. וכתב הבית שמואל, שכך צריך לבאר גם לשיטת הפוסקים שסוברים שכתבה התקבלתי מועיל ומחילה על פה לא מועיל. טז. הלשון שכתב רבינו שלמד זאת מדברי הבית שמואל קצת צ"ב, שהרי החילוק שהביא רבינו כתב הבית שמואל בשם הר"ן והמגיד משנה, אבל הבית שמואל הקשה על זה מדברי הגמרא בבבא קמא (פט ע"א), וכתב שלולי דבריהם היה אומר תירוצו אחר לדברי הרמב"ם, שדוקא תנאי שהתנה בעת הקידושין או הנישואין לא מהני, משום דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה, אבל אם לא היה תנאי בעת הקידושין אלא שהיא מחלה לו אחר כך, מועיל מחילתה אפילו בעל פה, וזה מה שכתב השו"ע בסי' קה שהמחילה קיימת, ומה שכתב כאן שצריך

פרק א - מדיני ומנהגי כתיבת הכתובה

תקנת הכתובה

- א. תקנת חכמים שיכתוב אדם לאשתו כתובה. והוא התחייבות על סכום של מאתים זוז לבתולה ומנה לאלמנה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. והסמיכו זאת על הפסוק (שמות כב טז) "כמוהר הבתולות" א.
- ב. הכתובה הרי היא כחוב שיש לו זמן, ואינה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל או אם גרשה.
- ג. הבעל צריך לשלם לסופר על כתיבת הכתובה [או לשלם על קניית כתובה מוכנה], מפני שזו טובה שלו.

איסור יחוד בלא כתובה

- ד. אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ואפילו אם ירצה ליחד לה כתובתה במעות או בשאר מטלטלין אין שומעין לו, אלא צריך שיכתוב לה שטר על עצמו בדמי

א. בגמרא (כתובות י ע"א) מובא מקור לחיוב הכתובה מהפסוק "כמהר הבתולות" (שמות כב טז), וכתב הרא"ש (שם פ"א סי' יט) שבאמת כתובה היא מדרבנן כפי שהסכימו כל הגאונים ורבינו חננאל, והפסוק אסמכתא בעלמא הוא. [וכל דבר שגבייתו הוא מדרבנן, משערים בכסף מדינה, ורק בדאורייתא משערים בכסף צורי, כמבואר בגמרא בבבא קמא (לז ע"ב)]. וכן דעת השלחן ערוך (סי' סו ס"ו) והשתילי זתים (ס"ק יח), ודלא כשיטת התוספות (כתובות י ע"א ד"ה אמר ר"ג) שסוברים דקיימא לן כתובה דאורייתא.

ב. שלחן ערוך (סי' צג ס"א).

ג. שלחן ערוך (שם) ושתילי זתים (שם ס"ק ב). וכך היה המנהג בעי"ת צנעא וסביבותיה, שאב החתן הולך לפני החתונה לסופר שיכתוב לו כתובה [ולפי האמצעים שעמדו לרשותו, היה בוחר את רמת יופי הכתובה ותוספת העיטורים, שפעמים כלל גם ציורי עופות]. אמנם ראה בסידור שיח שפתותינו (עמ' תרצט) שבעיר רדאע הרב היה כותב את הכתובה על נייר מיוחד ללא תשלום, כשאר הדברים שנהגו שהעוסק בארזי צירור המצוות לא היה לוקח שכר על המצוה כלל.

יבה, ויהיו כל נכסיו משועבדים לה. ואם אין להם כתובה, יכולים
ית קנין בעדים על מה שהוא חייב לה מנה או מאתיים.

זב לה כתובה ונאבדה [זה הנקרא 'כתובה דארכסא'], או שמחלה לו
לו התקבלתי כתובתי, צריך לכתוב לה כתובה אחרת על עיקר
ה. לפי שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה. ואם
לכתוב 'תוספת כתובה' צריך לכתוב לה כתובה גדולה כמו
ה'.

יח את הכתובה ברשות הבעל, והמנהג שגם אין מניחים את
ביר הכלה, אלא ביד הוריה, או ביד רב המקום.

ה המנהג עד הדור האחרון, לכתוב את הכתובה בכתב יד,
שתמשים בכתובה מודפסת, כי אין צריך שתהיה הכתובה כתובה

(שם), והשמיט השתילי זתים מה שכתב הרמ"א שיש אומרים שאין לסמוך על
ביאור הדברים ביד רמ"א שם.

ס (ס"ק יא).

שכ. כיון שהכתובה ברשות הבעל, אם תקניטנו יקרענה, ותהא קלה בעיני
אהרן (ס"ו סו הגהות טור אות יב) שכן המנהג פשוט בכל ישראל.

יד ס"ו סו ס"ק ג) דמה מועיל שהכתובה תהא ביד הכלה, כיון שהיא עמו
מזה את הכתובה ולקרעה. וראה בירור הלכה (זילבר ס"ו סו).

אלע עמ' רסה).

כגון ק"ק מחיות.

בושם (תשובה כח"י, הובא בשלחן העזר ס"ו ו שמלה לצבי ס"ק א) שאין
כיון שהש"ך (חור"מ ס"י מח ס"ק א) פסק להלכה כדעת רש"י (גיטין כו
בשטרות אסור לסופר לכתוב את התורף שיהיה לו מזומן לעת הצורך,
והמלה והמעוץ והזמן, גזירה אטו גיטין. ואם כן בכתובות הנדפסות
את המילים 'בשנת חמשת אלפים' וממלאים רק את הפרט, וכמו כן
ט"י זה אינו נכון. וכן כתב רמב"ם חמ"ד וקדושין וז"ל (לח"ד

פרק א - מדיני ומנהגי כתיבת הכתובה

ה. צריך שתהיה הכתובה עשויה מנייר חזק, כדי שתעמוד ימים רבים.

העתק כתובה

מ. אין מנהגינו לכתוב 'העתק כתובה', משום שאין כותבים שני שטרות על
חוב אחד. ולכן בזמנינו שנהוג לעשות 'העתק כתובה' לרבנות, צריך
לציין על הכתובה שהיא רק העתק. וכמו כן אי אפשר לסמוך על כתובה
זו להתיר להתייחד עם אשתו, במידה ונאבדה הכתובה.

(שם ס"ק א) ועל פי זה מנהג העולם להשתמש בכתובות הנדפסות. ואדרבא בספר שלחן העזר (שם)
ובחסד יהושע (מהדו"ת ס"י לב) כתבו שעדיף כתובות נדפסות, כי כתובות הנכתבות בכתב יד, על פי
רוב יש בהם טעויות, מה שאין כן בכתובות הנדפסות. הובאו דבריהם באוצר הפוסקים (חלק יח, נוסח
הכתובה, ס"ק עג), וראה שם טעם נוסף בשם הגר"א להעדיף כתובה נדפסת. וכן פסק בשו"ת אגרות
משה (אה"ע ח"א ס"י קעח), וכתב שראה אחדים שמדקדקים לכתוב הכל בכתב יד, אך כתב שזה טורח
שלא לצורך. וכן דעת רבני תימן שעלו ארצה, שהשתמשו בכתובות הנדפסות.

אמנם, מה שכתב בעל שו"ת ערוגת הבושם לפקפק על מה שכותבים את מנין השנים הכללי, והיינו
חיבות 'בשנת חמשת אלפים', יש להעיר, שמנהגינו שכותבים זאת אף בטופסי גיטין, מפני שהגדרת
הזמן שנחשבת לתורף זה רק הפרט ולא הכלל, וכן הביא בספר עלי תמר (על הירושלמי גיטין פ"ג
ה"ב) מטופס גט מתימן שמסר לו מה"ר סלימאן מלאחי זצ"ל, שהיה כתוב בו 'שנת תרין אלפין ומאתן',
וכן ראינו בכתובה שנדפסה בירושלים לפני כמה שנים, עבור ק"ק עדן וכמנהגם, שהשאירו ריק את
מקום מלת 'ומאתן' ומקום מלת 'עסרין' ומלת 'וחמשא', וכן את מקום כתיבת התוספת, אבל את המילים
'תרין אלפין ומאתן' הדפיסו. ומבואר מכך, שסברו שכל זמן שלא כתבו את הפרט בשנים, אין זה מגרע,
וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ה ס"י צ) שמה שנדפס 'שנת חמשת אלפים' אין זה בגדר כתיבת הזמן,
כיון שלא נדפס הפרט של השנה.

ובקונטרס הערות על התכאליל (סדרי חופה וקידושין) הבאנו, שלפי הדעות שמקיימים בכתובה גם שטר
קידושין, יש ענין לכתוב לשמה עכ"פ חיבות 'הוי לי לאנתו', אבל ראה שם שלכאורה המנהג דלא
כדעות הללו, אף שיש דרכים ליישב כפי שהובא שם.

יג. יפה ללב (ס"י קכד ס"ק א).

יד. מנהג זה היה קיים במקצת קהילות ספרד, וכפי שהביאו את עיקרו של מנהג זה בשו"ת הרב"ז
(ח"ד ס"י קיד) ובנוה שלום (דיני כתובה ס"י א) ובנהר מצרים (הלכות כתובות אות ב), אבל בקהילותינו
וכן בשאר קהילות ישראל לא נהגו בזה, כמבואר בחושן משפט (ס"י מא) שאין כותבים שני שטרות
על חוב אחד.

יז. מנהג זה היה קיים במקצת קהילות ספרד, וכפי שהביאו את עיקרו של מנהג זה בשו"ת הרב"ז

ספר

משמרת המדרה

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

מסכת נגעים

ספר

משמרת הטהרה

על

מסכת נגעים

חידושים וביאורים על דברי המשנה והראשונים

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

מאת

שמואל מנחם רבינוביקי [רבינוביץ]

בלאאמו"ר ר' בנימין מאיר ז"ל

שנת תשפ"ג לפ"ק

מאנסי, נוא יארק

הסכמת מרן הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל
לספר משמרת המהרהר ע"מ כלים

כאשר הרה"ק הנצח ר' שאול אהרן רבינוביץ שליט"א
חד סניגטאטא הנהרה לא אספת פאפא, ובריו ירושלים,
והיו חלוצות ולצר ואמרה פרק אהאמדיא וולאסקיס באספת
פאפא, וראוי חלוצאטא אהרן ונהרה לא שולחן אהרן אהרן
אהרן רבין, ולא אהרן אהרן אהרן, ויצר אהרן
לא אהרן אהרן, אהרן לא אהרן אהרן.

אין באנוח אס די בק יברק ישראל יא אמונת
טבת והתלם.

1.6) 1.6) 1.6)

הספר (ובן הספרים הקודמים על מס' כלים ומס' פרה) נא לפנות למחבר

פרק א'

משנה א'

מראות נגעים שנים שהן ארבעה בחרת עזה בשלג וכו'

הלובן או הפתוך בשוה עם שאר העור או גבוה מן העור אינו נגע אלא כמו למח מן הזממים העולים בגוף, עכ"ל. הרי שס"ל דדין עומק אינו דין בטומאת הנגע, שזה דין בעיקר חפצא של נגע, שאם הוא אינו נראה עמוק הוא אינו נגע כלל. (ב) אשר על כן לא הוצרך המשנה להזכירו, שהמשנה באה לבאר דיני טומאה וטהרה של נגע, ועומק אינו דין בטומאת הנגע, שזה דין בעיקר חפצא של נגע, שאם מראהו אינו עמוק הוא נאמך ולא נגע.

ועל פי זה אפשר לבאר דבר אחר ברמב"ם, שכתב כל מראה נגע עור הנשר אינה קרוי נגע ולא מטמאה עד שי"ה מראה הנגע עמוק מעור הבשר, עכ"ל. ומלשון משמע דזה דין מיוחד לנגעי עור בשר. וקשה, דזה הדין בשחין ומכוה נמי, כדאיתא בהדיא בקרא. (ג) וז"ל פ"ט ה"ג דדין עומק אינו דין בטומאת הנגע בלבד, שזה דין בעיקר חפצא של נגע, שאם הוא אינו עמוק הוא רק נאמך מן הזממים. זה לא שייך גבי שחין ומכוה, דרך עור בשר מעלה למחוס. לכן כתב דדין זה קאי רק לנגעי עור בשר. ואין ר"ל דבשחין ומכוה מראה גבוה מטמא, דגם שם הוא אינו מטמא, אלא ששם הוא טהור משום שהמראה אינו מראה המטמא. ולא דמי לנגעי עור, דבעור זה אינו חפצא של נגע כלל. (וכן מרומז בלשון, שכתב אינה קרוי נגע ולא מטמאה, הרי שלא מיירי בדברים שאינן מטמאין בלבד אלא בדברים שאינן מטמאין ואינן קרוין נגעים.)

ויש בזה נפק"מ לדינא, דבשבת (קל"ב:) מבואר דאי קאינא בהרת שייך גם בנגעים טהורין. ולרש"י (ד"ה בנגעים) זה כולל גם בהק. (ד) הרי שדבר שמראהו פחות מד' מראות ג"כ מקרי נגע, אע"פ שאינו מטמא. זה לא שייך גבי נגע שמראהו גבוה (לפי הרמב"ם), שהוא אינו נגע כלל, שהוא

הרמב"ם (פ"א הל"ו) כתב דנגע אינו טמא אלא כשמראהו עמוק מעור בשרו. דלא סגי ל' במראה לובן גרידא, דחרמי בעינן, מראה מד' מראות ומראה עמוק. ומרש"י לא משמע הכי, דבקרא כתיב ומראה הנגע עמוק מעור בשרו, ופרש"י כל מראה לובן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הכלל. ומלשון משמע דאין דין מסוים דבעינן מראה עמוק, שזה רק סימן על לבנויותו. דלענין דינא לא קפדינן לעומק כלל, שהכל תלוי במראה לובן, אלא שקרא בא לפרש דבעינן לובן חזק. והוציא זה מדברי הגמ' בשנועות (ו): ח"ר בהרת עמוקה וכן הוא אומר ומרא' עמוק מן העור כמראה חמה העמוקה מן הכלל. אבל הרמב"ם מפרש הגמ' באופן אחר, דז"ל לא עמוק במשימתו אלא במראית העין כמראה החמה שהיא נראית לעין עמוקה מן הכלל. ולדידי' הגמ' באה לפרש דענין עומק האמור בקרא לאו עומק במשימתו אלא במראהו, (א) אולם לענין מראהו באמת איכא דין עומק. זה עולה יפה עם דבר אחר ברמב"ם. שהוא כתב אם ה' מראה הלובן או הפתוך בשוה עם שאר העור וכו' אינו נגע. הרי שס"ל דדין עמוק לא נאמך במראה לובן בלבד, דזה הדין גם בפתוך. ואי הוה סימן על לבנויותו זה אינו שייך גבי פתוך. והרמב"ם אולי לשיטתו, שהוא סובר דזה דין בפ"ע, שהנגע אינו מטמא אלא כשמראהו עמוק.

היוצא מדברי הרמב"ם דאיכא צ' דינים במראות הנגעים, חלל דלרין מראה לובן כאחד ממראות המטמאין, ועוד שיהא לו מראה עמוק. וז"ע למה חנא דמשנתנו לא הזכיר שניהם, שהוא לא הזכיר דין עומק. בשלמא לרש"י נראה, דאין שום דין של עומק, שהכל תלוי במראה הלובן. אבל לרמב"ם איכא דין מיוחד של עומק, ולמה לא זכר במשנה. (יש לדחות שזה מפורש בקרא ולא בעי למתני. ודחוק.) ויש ליישב פ"פ מה שכתב בסוף ההלכה ח"ל אבל אם ה' מראה

(א) רש"י (שם ד"ה עמוקה) ג"כ סובר הכי, אבל לא הוציא זה מדרשת הגמרא.

(ב) וכן נר' מלשון הרמב"ם בתחילת ההלכה כל מראה נגע עור הנשר אינה קרוי נגע ולא מטמאה עד שי"ה מראה הנגע עמוק מעור הבשר. הרי מבואר דמלבד זה שאינה מטמאה איכא ענין נוסף לדיני קרוי נגע.

(ג) אולי יש לדחות דלא בא למעט שחין ומכוה אלא נחמק. (עי' רמב"ם (פ"ח הל"א) דנחמק טמא אף אם מראהו גבוה.)

(ד) מגמ' נדה (יט.) משמע דבהק אינו נגע, ודלא כרש"י. והחוס' בשנועות (ד. ד"ה בקוץ) חולקים על רש"י, ולדעתם הקוץ אם הבהק אינו עובר.

עמוקים (כדעת הרמב"ם) אפשר לומר דהיכא דאינו עמוק
לית לי שם נגע כלל. אבל אם יש נגעים שהן עמוקין ויש
שהן גבוהין (כדעת הראב"ד דבהרת עמוקה ושאת גבוה),
אין סברא לומר דהיכא דאינו עמוק אין לו שם נגע כלל.
ולענין דין טומאה אפשר לחלק בין זה לזה, אבל לענין
עיקר שם נגע דחשיב כמחמ ולא כנגע לא מסתבר לחלק.
נמצא שחידוש דין של הרמב"ם דאינו חפצא של נגע כלל
הוא דוקא לפי שיטתו דכל הנגעים צריכים להיות עמוקים,
אבל לראב"ד דבהרת עמוקה ושאת גבוה הוא דין בטומאה
הנגע. ונפק"מ לענין קצת בהרת ולענין פסול עבודה,
וכמש"כ.

מראות נגעים שנים שהן ארבעה בהרת עזה בשלג וכו'

גבוה, דלולין בחר מראה הנגע עצמו בלי שום השפעה מן
הגד. ובפרט כשנשתנה מחמת שער שחור, דאפשר לתלוש
אותו. ודבר זה ודאי אינו יכול לקבצו כנגע טהור, דהיכי
ימא דעכשיו הוא טהור וכשחולשו הוא טמא.

והפסוקינו לא נזכר הפסוק כרמב"ן דמיירי בנגע שיש בו
שער, שהוא העמידו באדם שמראה עורו לזן
מאד(י) עד שהבהרת שבו לא נראה עמוק מבשרו(י) וסמך
עצמו אמה ששניו לקמן (רפ"ב) גבי גרמני, דחכמים סוברים
דאין רואין אותו כמות שהוא אלא כציוני. שהוא סובר דזה
הדין גם אם הוא כ"כ לזן עד שהנגע אינו עמוק כלל. ורמב"ן
לא אוקמוהו הכי, ואולי הוא חולק על הספרותו, ולדידי נגע
זה אינו טמא. (ואין להקשות עליו מגרמני, דשם אינו לזן
כ"כ עד שהנגע נראה עמוק.) דעד כאן לא מטמאין לי אלא
כשהגובה בא מן השער, שהוא דבר חיצוני, ולא כשמראהו בא
מעורו. ובפרט לפי מש"כ דשער גרע דאפשר לתלוש אותו,
דזה לא שייך גבי עור.

ואולי יש נפק"מ לענין שער לזן שבתוך הנגע. דכשם ששער
שחור משפיע על הנגע שאינו נראה עמוק כך שער
לבן משפיע עליו שנראה יותר עמוק ממה שהי' נראה בעצמו.
וכאן אין לומר שהוא דבר חיצוני, ששער לזן הוא מעיקר

וכן איכא נפק"מ לענין מוס, דבטורות
י נגעים טהורים פסולים לעבודה,
דש"מ הל"ט(י) כתב דהיינו בהק. הרי
נגע, אלא שהוא נגע טהור. משא"כ כנגע
זה, דזה אינו נגע כלל, שדינו כמחמ מן
לי אינו פוסל את ההקן מעבודה.

הרמב"ם דמראה שאת גבוה. והוא לא
בשאת, שהוא מודה דבהרת עמוקה.
בהרת איכא פלוגתא, שהרמב"ם סובר
ה נגע כלל, שזה נחמ מן האמחים,
הכי. דאם כל הנגעים צריכים להיות

ר' בהרת עמוקה וכן הוא אומר ומראה
מן העור כמראה חמה העמוקה מן הלל
גבוה וכן הוא אומר על כל ההרים הרמים
זאות. הרי מבואר דמראה הבהרת עמוק
ראה עמוק. וקשה, דבפרק אחריתא כמי
ז בעור בשרו ועמוק אין מרא' מן העור
איכא בהרת שמרא' גבוה (או עכ"פ אינו
חמיה, דמראה הבהרת הוא עז, והיכי
כבר הריגו צוה וכתב לא ידעתי פירושו.
בנגע שיש בו שער שלא הפך לזן, וכיון
המפחר בו המראה שלו אינו עמוק.

אנפי. די"ל דאין שום תנאי שהנגע צריך
זה רק סימן על עזות הלזן. ורמב"ן
המציאות, היכי מצינו לזן עז שנראה
דש שום דין. אבל י"ל דנגע שאינו עמוק
הרמב"ם שהבאנו בסימן הקודם, והכא
מחמת הנגע אלא מחמת השער. וזהו
דאי לאו קרא הו"א דדין אותו באשר
ה גבוה ע"כ טהור. אלא שהמורה חידשה
מת דבר נדדי שוב אין דין אותו כנגע

ע"י לענין אי קצתה, ורש"י לא כתב כרמב"ם דנגע שאינו עמוק ל"ש נגע. אבל אם איכא

חפצא דנגע, שהוא סימן טומאה. וזכה"ג דין את הנגע כמות
שנראה עס השער. ונפק"מ למי שעורו לזן ביותר עד שהנגע
עצמו אינו נראה עמוק אלא שהשער לזן מחזק מראהו ומכחו
הוא נראה עמוק. וז"ע(א)

והשאת כקרום ביצה שניה לה בצמר לבן דברי ר"מ

מכילין. וזה הטעם שהחולדה למעלה מהאב, דלפי האמת היא
אינה למעלה אלא למטה, דעיקר חשיבות של שאת הוא משום
גובהה, ולענין זה החולדה היא למטה.

ובן אין לתמוה על זה שחולדה דשאת היא למעלה מחולדה
דבהרת. דאם כולן היו תלויין במראה הלזן אז הי' דחוק
לסדרן הכי, דכיון דבהרת למעלה משאת חולדה הבהרת ראו'
להיות למעלה מחולדה השאת. אבל השתא דאמרין דחשיבות
השאת אינה תלו' בלזן אלא בגובה, מו אין הכרח לומר כן.
דלפי האמת אין שום סדר בין בהרת לשאת, ואינו נכון לומר
דבהרת למעלה משאת, דכל אחד יש לו מעלה כלפי חבירו.

והנה במורת כהנים (הובא בר"ש) ילפינן חולדה דשאת
מקרא דמראה הנגע עמוק. וזה סותר דברי הגמ'
בשבועות, דשם ילפינן לה מקרא דספחת. ור"ש כתב דגמ'
אמאי כרבנן ותו"כ אמאי כר' מאיר, ואשמעינן דחולדה דשאת
עזה משאת. ויש להוסיף ע"פ הגמ' הו"א חולדה
דבהרת וחולדה דשאת מחד קרא, דשמיהן אמו מקרא
דספחת. אבל תו"כ הביאה קרא לכל א"א, דספחת מרבה
חולדה דבהרת ומראה הנגע עמוק מרבה חולדה דשאת. וזה
מבואר היטב ע"פ מש"כ. דלר' מאיר דחשיבותה של בהרת
תלו' בלזן וחשיבותה של שאת תלו' בגובה א"א ללמוד
חולדה דבהרת וחולדה דשאת מחד קרא, שהן חלוקין בעיקר
יסודן, דזו תלו' בלזן וזו תלו' בגובה. לכן הביא קרא מיוחד
לכל אחת. (וכן מדויק, דקרא דדרשו מיני' חולדה דשאת
(מראה הנגע עמוק) קאי אגובה.)

והנה החוס' בשבועות (ה. ד"ה שאת) פליגי על הר"ר
ולדעתם ר' מאיר ג"כ סובר דחולדה דבהרת
למעלה מחולדה דשאת. דחכמים סברי דלמר לזן היינו לז'
לזן נקי בן יומו, והוא לזן יותר מסיד ההיכל, ור' מאיר סו'
דהוא למר שאינו נקי, והוא פחות מסיד(ב) וכתבו כן מש

לדעת ר' מאיר מראה השאת היא כקרום ביצה, שהוא הפחות
מכל המראות. ואע"פ שהיא אב, היא למטה מכל
הנגעים האחרים. ולא רק למטה מבהרת וחולדה, שהיא למטה
גם מחולדה עצמה, דחולדה דשאת היא למטה, ואמר עז יותר
מקרום ביצה. וזה תמוה מאד. והר"ש כבר תמה על זה וכתב
דקרא קדריש (שבועות י:) תניא אין שאת אלא גבוה, ואם
המראה שלה גבוה הלזן שלה ע"כ למטה. ויש עוד חידוש
בדברי ר' מאיר, דלדעתו חולדה דשאת היא למעלה מחולדה
דבהרת. דחולדה דשאת היא למטה לזן וחולדה דבהרת היא
כסיד ההיכל, ומראה הנמר הוא עז יותר ממראה הסיד. וגם
זה תמוה, דבסדר האבות שאת למטה מבהרת אבל בסדר
החולדות היא למעלה. ור"ש תמה גם על זה, וכתב דזה ג"כ
נלמד מקרא, דכתיב שאת לבנה, ולענין מאי קריא רחמנא לבנה,
וע"כ קאי אחולדה, שחולדה השאת לבנה טפי מחולדה הבהרת.

דיוצא מדברי הר"ש דאין שום סברא לדברי ר' מאיר, שזה
גויה"כ בעלמא. ואולי יש ליתן קצת הסבר לזה שלא
יהי' הלכתא בלא טעמא. דהנה לדעת ר' מאיר מראה השאת
הוא למטה מכל המראות, ונלמד מעיקר ליטא דשאת, דשאת
היינו גבוה, ואם הנגע נראה גבוה הלזן שלו ע"כ כהה. ויש
לחקור מהו עיקר כוונת הפסוק צוה, האם זה רק גלוי על
המראה, שלזן השאת הוא למטה, א"ד אינו דין במראה לזן
שלה אלא בגובה שלה, דשאת היא הגבוהה מכל המראות.
ולפירוש הראשון אין שום מעלה בשאת, שהיא הפחות
שבנגעים. אבל לפי השני יש לשאת חשיבות מיוחדת, דלענין
גובה היא החשובה ביותר. ולפי"ז ספיר חשבינן לה כאב, שגם
היא מעולה משאר הנגעים, דלענין גובה היא המעולה ביותר.
דבהרת היא המעולה מחד הלזן, אבל שאת ג"כ מעולה, שהיא
המעולה לענין גובה. ושוב אין לתמוה על זה שהאב הוא
למטה משאר מראות לזן, דעיקר חשיבות של השאת לאו
מחמת הלזן אלא מחמת הגובה, ולענין זה היא למעלה

(א) במו"כ (פר' א' פ"ב הל"ה) תניא מראה הנגע עמוק אין מראה שער לזן נחמד, ללא בעינן שער שנראה עמוק. אבל
(ב) במו"כ (פר' א' פ"ב הל"ה) תניא מראה הנגע עמוק אין מראה שער לזן נחמד, ללא בעינן שער שנראה עמוק. אבל

ספר
משנה
חכמי תימן

הגהות והערות
הלכות שבת
סימנים רמב"ש

ספר משנת חכמי תימן

הגהות והערות על דברי

רשכבה"ג מרן רבי יוסף קארו זצוק"ל בשולחן ערוך

הגאון מוהר"ר משה איסרליש זצוק"ל בהגהותיו

והגאון מוהר"ר ישראל מאיר הכהן זצוק"ל

בספריו הבחורים משנה ברורה ביאור הלכה ושער הציון

הכוללים בתוכן מדברי גדולי חכמי ישראל בתימן

ובפרט הני תרי צנתי דדהבא

מאורי גולת תימן

הגאון כמוהר"ר דוד משרקי זצוק"ל

והגאון כמוהר"ר יחיא צאלח (מחרי"ץ) זצוק"ל

ועוד אצורות בהן מעלות חשובות

כאשר עיני הלומד תחוינה מישרים

נערך בחמלת ה' עלי

העב"י אורן בן לא"א פנחס שאער

שנת ה'תשפ"ב לפ"ג ליצירה, ב'של"ג לשטרות

גירסה חפץ חיים 13

הקדמת המחבר

אמר המלכות, הנה באתי בקצירת האומ"ר. ברוך הוא וברוך שמו אשר עזרני וזיכני ברוב חסדיו לישב באהלה של תורה, כן יעזרני ויזכני לשקוד בתורתו מתוך נחת ושלוה.

ידוע בשער בת רבים אודות מאור הגולה הגאון כמוהר"ר ישראל מאיר הכהן זי"ע, אשר האיר עיניהם של ישראל בחיבוריו, ובפרט בספרו הקדוש הנקרא **משנה ברורה**, הסובב על דברי מרן השולחן ערוך ורמ"א בהגהותיו, אשר לא הניח יתד ופינה בביאורו קב ונקי. ואכמ"ל ולמפורסמות אין צריך ראיה.

אולם כידוע לכל לומד וצורב, בהרבה מקומות אין דרכיו כדרכינו, ר"ל שהוא בפסיקותיו הלך ביד רמ"א ובעקבות רבני אשכנז זי"ע"א וכמנהג אבותיו, ונטה לו מפסיקותיו של מרן רבינו יוסף קארו בבית יוסף ובשלחן ערוך. ואין צריך לומר שלא הכיר ולא ידע, מפני ריחוק המקומות ועוד סיבות, את מנהגותינו אנו יוצאי ק"ק תימן י"ע"א, הפוסקים **כרבינו הרמב"ם ומרן הקדוש מאריהו דאתרין**.

ומפני שזכה ופשט ספרו זה בכל בית ישראל וגמרו עליו את ההלל, נמצאים הרבה מן הלומדים, ובפרט בני הדור הצעיר, נוטים מדרכי אבותינו בהלכה ובמנהג, ופעמים אף מתירים את האסור ואוסרים את המותר, ראה נא גם מש"כ בסימן רמג הערה 8 בשם כמוהר"ר פנחס קורח שליט"א, ואכמ"ל.

ומשום כך, קם כבוד הר"ג **אברהם בן משה שליט"א** ביזומה ברוכה, לערוך בספר מיוחד, את דברי חכמי ישראל דק"ק תימן ומנהגותינו, על פי סדר השולחן ערוך הגהות רמ"א משנה ברורה ביאור הלכה ושער הציון, למען ירוץ הלומד בו. **אקוה** שתועלת מרובה יפיקו הלומדים מחיבור זה. ובקשתי שטוחה לפני כל מעיין דבאם ישנה איזו שהיא טעות או חסרון בדברי ידיני לכף זכות, דאין אני אלא מלוקט בשבילים אחר הקוצרים, וכל הארה והערה עניינית תתקבלנה בשמחה רבה, וזמות הרבים תלויה בו.

ואחלה פני הלומד בכמה כללים בדרכי עבודתו.

א. הבאנו בכל מקום את דעת **רבינו הרמב"ם**, כיון שידוע הוא מאריה דאתרין, ורוב ככל פסיקותיו והליכותיו הם כדעתו. השתדלנו לצטט לשונו, למעט במקומות שכבר המשנ"ב הביא תוך דבריו או בביאה"ל או בשעה"צ, ולעתים הפנינו לשם.

ב. כשהבאנו מדברי הרמב"ם (או ממפרשיו) בהלכות שבת, סתמנו וכתבנו, דרך משל, בפ"ה ה"ו. אבל כשהבאנו מדבריו (או ממפרשיו) בשאר מקומות כתבנו, דרך משל, בפ"ה מהלכות דעות ה"ו. וכן עשינו כשהבאנו דבריו מפירוש המשנה שלו, שאם הם ממסכת שבת סתמנו, ואם משאר מסכתות פירטנו.

ג. כמו כן הבאנו בכל מקום את דעת מאור הגולה הגאון כמוהר"ר דוד משרקי זי"ע"א בעל **שתילי זיתים**, פעמים על לשון מרן בשו"ע או רמ"א, ופעמים על דברי המשנ"ב או ביאה"ל או שעה"צ. השתדלנו גם כן לצטט לשונו במלואה, אך בהרבה מקומות שילבנו את לשונו בתוכם, במיוחד אם יש בה להאיר ההבנה.

ד. בהרבה מקומות כתבנו 'וכ"כ השת"ז', אע"פ שאין בכך מן החידוש. אלא שכוונתנו בזה לאפוקי מדעה אחרת המובאת במשנ"ב וכו', או כדי להעיר שגם השת"ז מודה לנידון.

ה. על הרוב לא הבאנו את מקורות דבריו של השת"ז, אולם פעמים כדי להבהיר הדין ממקורותיו הבאנום.

ו. כמו כן הבאנו בכל מקום את דברי מאור הגולה הגאון כמוהר"ר **יחיא צאלח (מהרי"ץ)** זי"ע"א הפזורים בכל ספריו, ובראשם שו"ת פעולת צדיק, תכלאל עץ חיים והגהותיו על השו"ע. גם כאן השתדלנו לצטט לשונו.

ז. השתדלנו להביא גם את דבריהם של שאר רבותינו הגדולים **חכמי תימן**, הן בדורות הקדמונים, כגון מהר"ס עדני. הן בדורות המאוחרים יותר, כגון מהר"י ונה בחידושי. הן בדורות שלפני פנינו, כגון מהר"י בדיחי בשו"ת חן טוב, מהר"ש חבשוש בשושנת המלך ומהרא"ח נדאף בענף חיים. הן בדור האחרון, כגון מהר"ח כסאר, מהר"י צובירי ומהר"י קורח. והן רבני זמנינו, כגון מהר"ש קורח, מהר"פ קורח, מהר"ע בסיס, ומהר"י רצאבי ועוד.

ח. בהרבה מקומות שילבנו מדברי שאר חכמי קהילות ישראל. ופעמים ביארנו את דברי השו"ע או המשנ"ב וכו'.

ט. השתדלנו לקצר ככל הניתן, כדי לא להלאות את הלומד. לכן הרוצה להבין בבירור את הנדון, יש לו ללמוד תחילה היטב את הסעיף בשו"ע עם דברי המשנ"ב ביאה"ל ושעה"צ, ולאחר מכן לעיין בדברינו.

י. היכן שכתבנו 'ז"ר שם', כוונתנו לסעיף קטן בשת"ז המובא לפנינו.

יא. פעמים הערה אחת משלימה הערה אחרת בביאור העניין בהלכה, שכן דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

לכ על זאת, כיון שכל בלתי תיבת
וכו' בסופה, כוונתנו שההערה מכוונת אל הציטוט הנ"ל ולא על המובא אח"כ. ואם
ישנה תיבת וכו' בסוף הציטוט, ההערה מוסבת באותו העניין עד סופו.

יג. ניקדנו מעט מזעיר אי אלו תיבות כגירסת רבותינו ואבותינו נע"ג.

כצאתי את העיר, אודה לכמוהר"ר **פנחס קורח שליט"א**, שלא חסך מזמנו ובכל
שאלה או בירור עמד לימיני. המקום ב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו
בנעימים, ויזכה להמשיך להשקות העדרים, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. כמו
כן אברך את כבוד הרה"ג **אברהם בן משה שליט"א**, אשר חיבור זה נאצל מכוונת
ומחבוריו. הוא הגבר הוקם על, להרים קרן התורה, ובפרט בשיטת פסיקותיו
ומנהגותיו. ועוד אביע תודה להגאון רבי **עזרא קורח שליט"א** ולהרה"ג **יוסף עראקי**
הכהן שליט"א, על עזר וסיוע רב בלבון כמה נדונים. ואחתום בהכרת הטוב לעזרת
נו"ב מנב"ת שלולא סיועה ותפילותיה, ספר זה לא היה רואה אור. ישלם לה ה'
שכרה, ויאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים. ויזכנו ה' לראות את זרענו יצ"ו נטועים
בבית ה', ויקויים בנו מקרא שכתוב וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אכ"ה.

המייחל לישועת ה' עפר"ח
אורן שאער

מפתח הסימנים

רמב	להזהר בכבוד שבת	א	ער	לומר משנת כמה מדליקין	רמה
רמג	דין המשכיר שדה ומרחץ לגוי	ה	רעא	דיני קידוש על היין	רמו
רמד	איזו מלאכות יכול הגוי לעשות בעד		ערב	על איזה יין מקדשין	ערד
	הישראל	ח	רעג	שיהיה הקידוש במקום סעודה	רפב
רמה	ישראל וגוי שותפים איך יתנהגו בשבת	טז	ערד	דיני בציעת הפת בשבת	רפה
רמו	דיני השאלה והשכרה לגוי בשבת	כב	ערה	דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת	
רמז	דין גויים המביאים כתבים בשבת	ל			רצב
רמח	דין המפליג בספינה וההולך בשיירה בשבת		רעו	דיני נר שהדליק גוי בשבת	רצז
		לה	רעז	שלא לגרום כיבוי הנר	שב
רמט	דינים השייכים לערב שבת	מה	רעת	שיכול לכבות הנר בשביל החולה	שז
רנ	הכנת הסעודות לשבת	נו	רעט	דיני טלטול הנר בשבת	שח
רנא	שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה	סד	רפ	תשמיש המטה בשבת	שיב
רנב	מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת	ע	רפא	שלא יכרע בולך אנחנו מודים	שיד
רנג	דין כירה ותנור ליתן עליהן הקדירות בערב שבת	פג	רפב	קריאת התורה והמפטיר בשבת	שית
רנד	דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי ליגמר בשבת	קו	רפג	למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת	שלא
רנה	הכנת האש קודם הכנסת שבת	קיה	רפד	דיני ההפטרה וברכותיה	שלב
רנו	שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת	קכא	רפה	לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום	שמב
רנז	דיני הטמנת החמין	קכג	רפו	דיני תפילת מוסף בשבת	שמח
רנח	שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה		רפז	ניחום אבלים וביקור חולים בשבת	שנה
	חמה	קלד	רפח	דין תענית ודין תענית חלום בשבת	שנו
רנט	כמה דיני הטמנה וטלטולם	קלו	רפט	סדר סעודת שחרית של שבת	שסה
רס	דיני הכנסת שבת	קמז	רצ	בשבת ישלים מאה ברכות בפירות	שסח
רסא	זמן הדלקת הנרות לשבת	קנד	רצא	דין שלוש סעודות	שעא
רסב	לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה		רצב	דין תפילת מנחה בשבת	שפא
		קסד	רצג	ערכית במוצאי שבת	שפט
רסג	מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן	קע	רצד	דיני הבדלה בתפילה	שצד
רסד	דיני הפתילה והשמן	קצה	רצה	הבדלה שעושה שליח ציבור	שצז
רסה	דין כלים הניתנים תחת הנר	רו	רצז	דיני בשמים להבדלה	תטו
רסו	דין מי שהחשיך לו בדרך	ריב	רחצ	דיני נר להבדלה	תכא
רסז	דיני התפילה בערב שבת	רכג	רצט	שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיכביל	תלד
רסח	דין הטועה בתפילת השבת	רל	ש	שיסדר שולחנו במוצאי שבת	תמז
רסט	דין הקידוש בבית הכנסת	רמד			

משנת חכמי תימן

הלכות שבת

סימן רמב

להזהר בכבוד שבת

שולחן ערוך סעיף א

1. צריך לזרז עצמו לכבוד את השבת.

והא לך לשון רבינו הרמב"ם פ"ל ה"ז, איזה הוא עונג, זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת, הכל לפי ממונו של אדם. וכל המרכה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים, הרי זה משובח, עכ"ל. ומהר"ח כסאר בש"ט שם כתב וז"ל, והוצרכו לאשמען איזהו עונג, לפי שנאמר וקראת לשבת עונג, הייתי אומר עונג לנפש הוא כמה דכתיב והתענג על ה', לכך הוצרכו לפרש איזהו עונג הכולל לגוף ולנפש, עכ"ל. עוד כתב רבינו הרמב"ם שם וז"ל, ואם אין ידו משגת, אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת, הרי זה עונג שבת וכו', עכ"ל. ומהרי"ץ בע"ח ח"א דף צה ע"א כתב בשם הסדה"י וז"ל, מי שאין ידו משגת אין בידו חטא ואשמה, אדרבא יסורין ממרקין עון ייחשב לו. כי כל העולם בנחת ושמחה והוא ביגון ואנחה. וכמה שיוסיף דבר מה ביותר על מה שדרכו בחול, נחשב לו לפני ה' לכבוד שבת ולעונג, וה' יראה לליכב. וחפ"כ שבת זו לפניו יתברך, יותר ממי שמענג אותו במאכלים רבים כי זה הביא מנחה מן הבא בידו ושפך את נפשו לפני ה', עיי"ש.

שולחן ערוך שם

2. ע"כ צריך לצמצם וכו'.

ואל יאמר היאך אחסר פרנסתי בשאר ימים, כי אדרבא אם הוסיף בכבוד שבת, מוסיפין לו, דהכי אמרו חז"ל מזונותיו של אדם קצובים לו מתשרי ועד תשרי חוץ

29. ואם שכנו אינו יודע בעצמו לקדש מנהגי הקידוש שלו וכו'.
ולדעת הפר"ח ומהרי"ץ, עיין לעיל משנ"ב סק"כ והערה 16, שיכול להוציא את
חבירו אפילו אם חבירו יודע לברך, ה"ה כאן.

שולחן ערוך שם

30. עוד כתב המג"א דה"ה בשמקדש וכו'.

וכ"כ השת"ז שם. והוסיף וז"ל, אבל כשמקדש על היין, אסור לברך להם המוציא
אא"כ ישבו בשולחן אחד, כמו שנתבאר סימן קסז סיי"א, עכ"ל. ובסביב לשולחן
שם נתבאר דזה לדעתו דבעינן שישבו בשולחן אחד ממש. וכתבנו שהמנהג כדעת
מהרי"ץ ולא בעינן שישבו בשולחן אחד ממש, אלא העיקר שישבו לאכול יחד,
אפילו בכמה שולחנות, עיי"ש. ולענין דיעבד, עיין פמ"ג כאן (א"א סקיי"ג).

שולחן ערוך סעיה ז

31. י"א שאין מקדשים אלא לאור הנר.

כיון שאין קידוש אלא במקום סעודה, וכבר אמרנו (לעיל סימן רסג ס"י) שהדלקת
הנר צריכים להדליק משום שלום בית, עיקרו אינו אלא בנר שעל השולחן, שת"ז
סקכ"א. וכבר ביארנו בז"ר שם סימן רסג סק"ח דלאו דוקא מונח על השולחן ממש,
אלא העיקר שיהיה במקום האכילה, עיי"ש. וכתב השת"ז שם סקט"ו שהעיקר שיהיו
ממנו כשנכנסים לבית וכיו"ב, וכמ"ש בז"ר שם. ולדינא קיי"ל ד"א וי"א הלכה כ"א
בתרא, כמו שכתב השת"ז בכללים שסידר בסוף הקדמתו.

סימן רעד

דיני בציעת הפת בשבת

שולחן ערוך סעיה א

1. טוב לנשק ידי אמו בליל שבת, שת"ז ריש הסימן. טוב לברך הילדים שלו בשבת,
וניח ידו על ראשו, מהרי"ץ בע"ח ח"א דף קיא ע"א.

שולחן ערוך שם

2. בוצע וכו'.

היינו, כשרוצה לברך על הלחם ולאכול הוא בוצע לכבוד הברכה במקום שנאפה

היטב, עיין לעיל
כדלקמן בסמוך.

הגה

3. ודוקא בלילי שבת.

שיש בו סוד על פי הקבלה, שהתחתונה היא המנהגת ומפרנסת בליל שבת, והבן,
שת"ז סק"ב. וכ"כ מהרי"ץ בע"ח דף קיב ע"א. וכן נהג זקנו מהרי"ץ, ונראה שהסכים
עמו. וכל זה ע"פ הסוד כאמור. אבל רבינו הרמב"ם סתם ולא כתב איזו מהן בוצע,
התחתונה או העליונה, עיין מהרי"ץ בע"ח שם. וכן מנהג רבים לבצוע באופן שהכרות
וקופים. עוד כתב השת"ז שם וז"ל, ויחברם אחוריהם ביתה ופניהם חוצה, עכ"ל.

משנה ברורה סק"א

4. זכר למן דכתיב לקטו לחם משנה.

וכ"כ השת"ז סק"א.

משנה ברורה שם

5. וגם ביו"ט צריך לבצוע על שתי ככרות.

וכ"כ מרן לקמן סימן תקכט ס"א. שהרי המן היה יורד להם משנה גם ביו"ט, עיין
שת"ז שם סק"ה ומשנ"ב שם סק"י.

משנה ברורה שם

6. וגם הנשים וכו' שהיו ג"כ בנם המן.

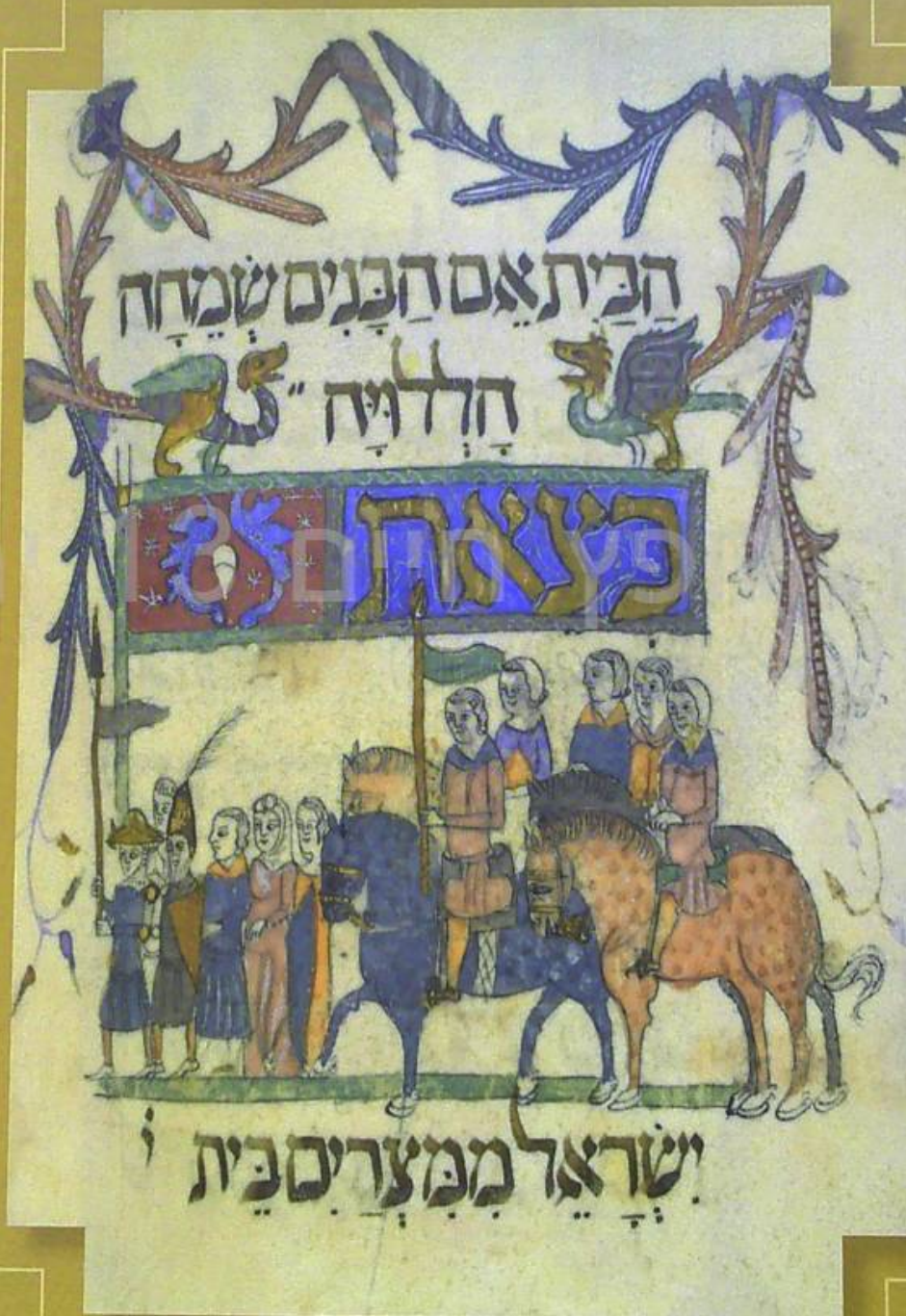
וכ"כ השת"ז סק"א וכ"כ בביאה"ל לקמן סימן רצא ס"ו ד"ה נשים וכו' בשם הב"י.

משנה ברורה סק"ב

7. ובשמוציא אחרים יאמר ברשות וכו'.

עיין מש"כ הרמ"א לעיל סימן קסז סי"ד בהגה ושת"ז שם סקמ"ח ומשנ"ב שם
סקע"ה. אבל בקהילותינו כל אדם בביתו, לא נהגו לקבל רשות, אף אם עמו אורח.
וכן המנהג בבית האבל. אבל בסעודות גדולות, כגון סעודה של חתן או סעודה של
ברית וכיוצ"ב, בין בחול בין בשבת, הרב או הגדול או החתן נוטל רשות ע"י שאומר
בל"ע ברכו יא אַסִּיאָדִי או בלה"ק רבותי ברכו, והמסובים עונים לו בך. עיין שם
בז"ר סקמ"ח.

פירוש רש"י למסכת ביצה

תוכן העניינים

9	הקדמה
	מבוא
13	פרק ראשון: בעלות רש"י על הפירוש למסכת ביצה
18	פרק שני: זמנו של הפירוש למסכת ביצה
26	פרק שלישי: עדי הנוסח של הפירוש למסכת ביצה ויחסם זה לזה
62	פרק רביעי: תוספות בעדי הנוסח של הפירוש
71	פרק חמישי: נוסח פירוש רש"י בספרי הראשונים
77	פרק שישי: נוסח פירוש רש"י המובא על הלכות הרי"ף
85	פרק שביעי: פירוש רש"י ונוסח התלמוד
91	פרק שמיני: חיבורים וחכמים הנזכרים בפירוש רש"י
95	פרק תשיעי: שונות
	הלעזים, הלכה ומנהג וריאליה בפירוש רש"י,
	דיבור המתחיל, התרשים בדף יא ע"א, תיקוני הצנזורה,
	הכתובות: מתני', פיס', גמ', מילוי השורה
110	פרק עשירי: עקרונות המהדורה
	הפנים, שינויי הנוסח, הפירושים, הפתיחות לפירוש רש"י,
	קיצורים וסימנים
121	גוף החיבור
519	נספח: קטעי פירוש רש"י במקצת עדי נוסח
	מקור ז (קטעים), מקור זז (קטעים), מקור ח (קטעים),
	מקור י (קטעים), מקור ל, מקור מ, מקור ס, מקור צ (קטעים)

ביבליוגרפיה	600
ספרי המקור	603
גאונים וראשונים	606
אחרונים על מסכת ביצה	607
אחרונים אחרים	620
מחקרים	623
כתבי היד	636
מפתח המקורות	645
מפתח כללי	
מפתח הלעזים	

הקדמה

פירוש רש"י לתלמוד מהווה כלי עזר יסודי להבנת התלמוד בכל מרכזי התורה בישראל כבר למעלה מתשע מאות שנה. ישנה חשיבות בפרסום מהדורה ביקורתית של פירושי רש"י לכל המסכתות שפירש, וזאת משלושה נימוקים. ראשית, נוסח הדפוס המצוי כיום מבוסס על נוסח הדפוס הראשון שזמנו לפני למעלה מחמש מאות שנה ועל נוסח הדפוסים הבאים אחריו. בנוסח המצוי נפלו שינויים לעומת הפירוש המקורי שיצא מתחת ידו של רש"י, הן כאלה שכבר היו בדפוס הראשון והן שחדרו מאוחר יותר. שינויים אלה עשויים להיות משמעותיים להבנת דברי רש"י, ומשום כך קיים צורך להגיע לנוסח מדויק יותר של הפירוש, נקי מכל השינויים והשיבושים שחלו בו במשך הדורות. את זאת ניתן לעשות באמצעות השוואת עדי הנוסח של הפירוש זה לזה וניתוח ההבדלים ביניהם. שנית, ישנם לעיתים חילופי נוסח בין העדים העשויים לסייע בהבנת דברי רש"י, שכן יש שעד נוסח אחד מבהיר משמעותו של נוסח אחר ויש בכך סוג של פרשנות. ושלישית, המהדורה מציגה לפני הלומד את הנוסחים השונים, וכך יכול הוא לברר אם הנוסח שהוא מכיר תקין או שישנה מסורת של נוסח אחר באחד העדים.

פירוש רש"י למסכת ביצה נשתמר בכתבי יד רבים יותר מכל פירושי רש"י למסכתות התלמוד. בספריות ברחבי אירופה ובארצות הברית ישנם שמונה כתבי יד המכילים את כל הפירוש או את רובו; כתב יד כמעט שלם המורכב משילוב של שני כתבי יד חלקיים, ודפוס קדום שלם. מצויים גם שמונה כתבי יד ודפוס קדום המכילים קטעים קצרים מהפירוש. עדי הנוסח הם מהמאות הי"ג-הט"ו. נוסף על כל אלה, קטעים מהפירוש מצוטטים בפירוש רש"י המובא ברי"ף, בספר עין יעקב ובחיבורי הקדמונים על המסכת. בחיבור זה נעשה ניסיון צנוע להגיש ללומד מהדורה ביקורתית של פירוש רש"י למסכת ביצה, המציעה נוסח נקי ומדויק יותר של הפירוש מזה שבגמרות המודפסות כיום. המהדורה מנסה להתחקות אחר הנוסח האותנטי של הפירוש מתוך בחינת עדי הנוסח המצויים לפנינו. הספר מורכב משני חלקים. החלק הראשון הוא המבוא, בו תוארו עדי הנוסח ונדונו היבטים שונים הקשורים בפירוש רש"י למסכת ביצה. החלק השני הוא המהדורה, והיא כוללת את גוף הטקסט (הפנים), מדור שינויי הנוסח המבוסס על כל עדי הנוסח הישירים, ומדור נוסף ובו הערות המוקדשות לתולדות הנוסח של הפירוש וכן הערות פרשניות הנוגעות להבנת דברי רש"י. לשם פענוח מדויק של הכתב בעדי הנוסח השגנו צילומים איכותיים שלהם. את כתבי היד פרנקפורט דמיין וטוריגו,

בעלות רש"י על הפירוש למסכת ביצה

מדפיסי התלמוד הראשונים באיטליה, בני משפחת שונצינו ואחריהם דניאל בומברג, קבעו פירוש קצר פשטני-מקומי לצד התלמוד. בומברג ולעיתים גם קודמיו נהגו לציין בשער הספר או בדברי החתימה שמדובר בפירושו של רש"י, ומאז ועד היום נשאר פירוש זה במקומו הקבוע בדפוס התלמוד. הועלו פקפוקים בדבר בעלות רש"י על הפירוש הנדפס למסכתות מסוימות, אבל אין מקום לפקפק בדבר ייחוסו של הפירוש למסכת ביצה.¹ אדרבה, ניתן להעלות ראיות שונות לכך שרש"י הוא מחבר פירוש זה. א. עדויות מעתיקים: בכמה כתבי יד יש עדות המעתיק בדבר בעלות רש"י על הפירוש. בראש מקור א כתב המעתיק בכותרת: 'יצ"ע מלאי"ס (=י"י צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה [תה' מו, ח]) אתחיל לכתוב פי' ביצה של רש"י. ומקור ג נפתח: 'בשם השם נעשה ונצליח פי' מסכת יום טוב לרבינו שלמה זצוק"ל. וכן במקורות הח: 'פירוש מסכת יום טוב לרבינו שלמה זצ"ל, וגם במקור ו: 'בשם אל מלך מטיב לכל טוב אתחיל לכתוב פירוש יום טוב לרש"י הצרפתי זצ"ל.² במקור ב פתח המעתיק דבריו בשיר קצר המסתיים באזכור רש"י: 'היסוד שלמה רב שלומינו ביאר בחוק יום טוב

- 1 ר' יהושע בר' יוסף אב"ד קרקוב (1593-1648) כתב בשו"ת פני יהושע (או"ח, חלק ב, סי' ד): 'ולבי אומר לי כי לא יצאו דברים אלה מפי התוספות כלל, אלא אחד מן המתחילין כתבו. וכן קבלתי כי רוב דברי רש"י ותוספות ז"ל בביצה הם מוטעים ומעורבים מפירושים אחרים'. כוונתו הייתה ביחס לנוסח דפוס בן ימיו של פירוש רש"י ותוספות שהיו לפניו, אך לעניות דעתנו דבריו ביחס לרש"י אינם נראים כלל. מוזר שהזכיר בדבריו את פירוש רש"י אף על פי שתשובתו שם דנה בתוספות. ובספר אחר שלו, מגיני שלמה, שבו תירץ קושיות תוספות על רש"י, כתב דברים דומים אך ללא אזכור רש"י (לג ע"א ד"ה 'וחכמים אומרים'): 'דברי התוספות שלנו שעל מסכת ביצה קבלתי שהן באין בערבוב מפירושים אחרים והרבה דברים לא יצאו מפיהם ז"ל. הוא מציין שהערכה זו קיבל, 'קבלתי', בלא לציין ממי קיבל. אחד מרבותיו היה מהר"ם ואולי ממנו שמע קבלה זו, אך גם מהר"ם לא התייחס לרש"י אלא לתוספות (על תוספות בדף ז ע"ב ד"ה 'דאמר'): 'כל לשון התוספות במסכת זו מגומגם ואינו מדוקדק'. הכינוי 'הצרפתי' לרש"י היה מצוי בתקופת הראשונים בארצות שמחוץ לצרפת, בעיקר בארצות המזרח. ראה אפטוביצר, ראבי"ה, עמ' 402-403; פרידמן, פירוש, עמ' 409-413.
- 2

משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב ולוקה משום הבערה.

הנה ביאור רש"י אצלנו לעומת ביאורו בפסחים מז ע"ב.

רש"י בפסחים	רש"י בביצה
לוקה משום מבשל גיד ביום טוב: כישול שאינו ראוי.	לוקה משום מבשל גיד: שהבשול אב מלאכה הוא ובשול גיד דבר האסור הוא ואינו ראוי לאכילה ועומד באיסור לא תעשה כל מלאכה דלא הותר אלא לצורך.
ולוקה משום מבשל בשר בחלב: אפילו הוא חול וקסבר יש בגידים בנותן טעם ובשר הם.	ולוקה משום מבשל בשר בחלב: לאו משום יום טוב הוא דמלקות דבשול יום טוב הא תנא ליה אלא אפילו הוא חול לוקה משום מבשל בשר בחלב דכתיב לא תבשל ג' פעמים אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול.
משום הבערה: שלא לצורך דהבערה מלאכה לעצמה ובשול מלאכה לעצמו.	משום הבערה: שהיא מלאכה לעצמה וקא סבר יש חלוק מלאכות ליום טוב ללוקות שתיים על שתי מלאכות משום יום טוב.

בשני המקומות ישנם אותם שלושה דיבורים, אך בביצה הביאור בלשון ארוכה וברורה יותר ומובאים המקורות בתורה ללאוין.

ג. ביאורים המובאים יותר מפעם אחת בפירוש.⁹ תכונה זו מצויה גם במסכתות אחרות, אם מעט ואם הרבה.¹⁰ ד. שימוש רב בלעזים לביאור מילים. מ' קטן ערך טבלה בדבר

מ"י עד/עולם.³ במקור ק אין כותרת בשער המסכת, ובסופה, אחר פירוש המסכת, שדדבר על הכנת מסכת, באים דברי חתימה מאת המגיה ר' גבריאל שטרשבורק, שמדבר על הכנת הפס של 'הגמרא והפירוש והתוספות והמרדכי'. מילת 'הפירוש' מכוונת אל רש"י.⁴ מקורות דו מצויים תחילת הפירוש וסופו אך אין כלל אזכור של רש"י. בשאר המקורות א נשתמרו תחילת הפירוש וסופו. מהקרה הרבה שבין העדים שבהם מוזכר רש"י בין אלה שבהם הוא אינו מוזכר ברור שכל העדים הם של אותו חיבור, ומחברו על פי עדויות דלעיל הוא רש"י.

ב. ציטוטי ראשונים: הראשונים מהמאה ה"ב ואילך מרבים לצטט פירוש זה או נמעט זהה לפירוש שלפנינו למסכת ביצה ומביאים את הדברים בשם רש"י, כדלהלן פרק חמישי. משמע שגם לדעתם מחבר הפירוש הוא רש"י.

ג. תכונות הפירוש: הפירוש למסכת ביצה כתוב בסגנון פירוש רש"י לתלמוד. נביא כמה ראיות לדברינו.

1. הפירוש מלווה את הסוגיה מתחילתה ועד סופה ומפרש מקומי על דרך זפוט, בניגוד לפירוש בעלי התוספות המתמקד רק בנושאים נבחרים בסוגיה ומרבה להשוות בינה לבין סוגיות אחרות בתלמוד. אומנם הפירוש לביצה ארוך יחסית לפירוש רש"י לשאר המסכתות - מספר המילים בפירוש לביצה גבוה באופן יחסי ממספר המילים ברוב רובם של הפירושים למסכתות אחרות.⁵ האריכות נובעת מכמה תכונות: א. ביאור ברור רובם של הפירושים הלכתיים. נבאר הכוונה: רש"י בפירושו לתלמוד קיצר בשפירש אגדות; משום כך במסכת ביצה, שכמעט כולה רק נושאים הלכתיים, הפירוש יחסית ארוך. ב. ביאור ארוך ומפורט יחסית. ניתן להבחין בכך מתוך השוואת הפירוש באן לפירוש רש"י במקומות מקבילים. נראה דוגמה לשם ההשוואה.⁷ בדף יב ע"א-ע"ב מצויה ברייתא:⁸

על שיר הפתיחה במקור ב ראה להלן סוף פרק עשירי.
דברי מגיה מקור ק מובאים להלן, עמ' 42. בשער דפוס ויניציאה רפ"א נכתב: 'מסכת ביצה עם פירוש רש"י ותוספות'.
ראה ארנד, סוכה, עמ' 14, ושם הערה 3.
ראה הנתונים אצל ארנד, סוכה, עמ' 14 הערה 3. ביחס למסכתות ברכות ומגילה שבהן יש הרבה אגדות.
דוגמה נוספת המלמדת על אורכו של הפירוש לביצה היא הביאורים לסוגיית כרם רבעי בדף ה ע"א עולה - ד"ה 'ותניא' - ע"ב ד"ה 'כבר נמנו' לעומת הביאורים לאותה סוגיה בראש השנה לא ע"ב ד"ה 'היה טוב בדף כד ע"ב ד"ה 'ולערב'.
סתם ציטוטים במבוא מפירוש רש"י למסכת ביצה הם מתוך מהדורתנו.

רבה אם יכולין לומר לו שחוט מיד שיש לו כבר עפר למטה שרינן ליה אבל אם
 35 אנו צריכין לומר לו חפור תחילה לא נתיר לו. דילמא: לאחר חפירה ממליך*
 36 נמצא שחפר* בחנם. הא עדיפא: דלא תגזור הכי. והא קא עביד כתישה: לרב יהודה
 37 פריך דאמר והוא שיש לו דקר נעוץ אלמא טעמא* דמתניתין לאו משום דאתי
 38 עשה דוכסהו בעפר (שם) ודחי את לא תעשה כל מלאכה (שם' כ, י) אלא משום
 39 דכבר חפור ועומד הוא והא קא עביד כתישה שעדיין רגבים מדובקים בו* ואינן
 40 ראויין לכסוי אלא אם כן כותשן וכותש תולדה דטוחן הוא ומלאכה היא.
 41

35 רבה] חסר בגה יכולין] יכול בנה אנו נוסף ז לו (ראשון) חסר בד שחוט... לומר לו
 [שחוט... כבר עפר מוכן למטה... לומר לו לך] ט מיד] שכל נוסף א שבכל נוסף ו שיש
 ישו לו (שני) חסר ד כבר עפר למטה] עפר למטה אבו עפר למטה כבר ג שרינן] שדינן
 ב ליה] חסר ד אם אנו] חסר ב אם גה 36 לו (ראשון) לך נוסף אבנהו תחילה] וכסה
 נוסף ג תח[י]לה ז דילמא] דילמא בה לאחר חפירה ממליך* ממליך לאחר חפירה ג ...
 מימלך בד אחר הפיר... ז ולא שחוט נוסף ק 37 נמצא] ונמצא בגדהט שחפר* שחופר
 בק שהפר ז עדיפא] עדיפה ז דלא ולא גז תגזור] טפי נוסף בנה הכי] הכא ג והא
 ומודים שאם שחט וכול' והא ב פיס' ומודין שאם שחט כולי והא גה <...> והא ט לרב
 (ד) [ל]רב ז 38 פריך דאמר] (דאמ' פריך) [פריך דאמ'] ב והוא] חסר ד נעוץ] מבעוד יום
 נוסף אהו טעמא*] דטעמ' ק משום] (דנ) נוסף א דאתי עשה דוכסהו בעפר] דכסהו בעפ'
 דאתי עשה ד 39 דוכסהו בעפר] דיום טוב ושמחת בחגך א חסר בגהו דיום טוב ושמחת בחגך
 ו [דכסהו] ט את... כל מלאכה] וכל מלאכה לא תעשה הוא דאתי עשה ודחי את לא תעשה הוא
 א את] חסר דט כל מלאכה] ה[ו]א ב הוא גהו ולא תעשה הוא נוסף ד 40 דכבר חפור]
 חפור ד חפור ה ועומד הוא] הוא ועומד בדקר א הדקר נוסף ב הוא העפר ג ועומד דט הוא
 ו כתישה שעדיין] כתישין דעדין א ... שיש ד ... ועדיין ה ... דעדיין ו כתישה... ז בו] הן או
 בו] זהם ק 41 לכסוי אלא אם כן כותשן וכותש] לכיסוי דכותש ז כותשן] כותשן א כותשין
 ב כותש[ו] ה וכותש... עביד גומא] [וכתישה תולדה דטוחן היא ומלאכה היא והא קעביד גומא]
 ה וכותש] וכותשה בג ומלאכה היא] ואב מלאכה הוא א ואב מלאכה דט מלאכה הוא ו ואב
 מלאכה היא ז

36 חפור: במקורות אבגהז: 'לך חפור'. 39 דוכסהו בעפר: כעין זה אצל ר"י מלוניל.
 במקורות בגהז וברש"י על הרי"ף לעדיו ואצל ר"א אין מילים אלה, ובמקור א וכעין זה
 במקור ו הנוסח: 'דיום טוב ושמחת בחגך (דב' טז, יד)'. וראה רבנו חננאל להלן ח ע"ב
 ד"ה 'ודחינן ודאי'. כל מלאכה: במקורות בגהז וברש"י על הרי"ף לעדיו ואצל ר"א
 אין מילים אלה. הפסוק הוא בשבת, והעיר מסורת הש"ס בפסחים מח ע"א שעדיף היה
 שיהיה פסוק בעניין יום טוב, כנאמר בפסח: 'כל מלאכה לא יעשה' (שם' יב, טז). קרוב
 לכך הנוסח במקור א: 'וכל מלאכה לא תעשה'. ורש"י בדף ח ע"ב ד"ה 'ודאי נמי' מביא
 פסוק הנאמר לגבי פסח: 'לא תעשה מלאכה' (דב' טז, ח). וראה רש"י להלן יב ע"א ד"ה
 'לוקה' (ראשון) ודברינו שם. 40 בו*: כך ברוב העדים ואצל ר"י מלוניל. במקורות אוק
 ובכתב יד ברלין של רש"י לרי"ף ואצל ר"א: 'הם' או 'הן'. וברוב עדי הנוסח של רש"י
 על הרי"ף וברייב"ב, רייב"ן, ריי"א בכתב יד לייפציג, תלמיד הרמב"ן ור"ן אין 'בו' ואין
 'הם'. 41 ומלאכה היא: במקורות אדזט וברוב עדי הנוסח של רש"י על הרי"ף ואצל ר"י
 מלוניל במקום 'ומלאכה' הנוסח: 'ואב מלאכה'. לגבי 'היא' אולי עדיף כבמקורות או ואצל

27 קא מהדרי והכי קאמרי לא יגמור מעשה השחיטה דהיינו כסוי* לא יגמור מעשה
 28 אף על פי ששחט לא יגמור. השוחט שבא לימלך: אף על גב דהשוחט
 29 דיעבד על כרחיק הכא לכתחילה השוחט שבא לשחוט בהמה ובא לימלך לה
 30 יעשה אם ישחוט אם לאו הואיל ואין לו עפר תחוח בית שמאי אומרים כו
 31 יוסף אמר* כו: ולקמיה מפרש במאי קמפלגי רבה ורב יוסף אליבא דבית שמאי
 32 בעפר (וי' יז, יג): משמע שיהא* נבלל וטמון בעפר קודם הכסוי. וכסוי עפ"י
 33 משמע דלא קפיד אלא אכסוי. אית לן דרבי זירא: ובעינן עפר למטה והכי קא
 34

ק דאי] דוקא ג שחט] עבד אבו דמשמ' דיעבד נוסף ג ליה בית שמאי] חסר ב ליה
 בית שמאי ו 26 לשחוט] למישחט ו כן] חסר ב [כן] ט *תיחוח מוכין] מוכין תחוח
 תוחח... בגה מוכן תיחוח דק מוכן ט ישחוט] יש[ל]ח[ו]ט לכרח'ל ז כו' נוסף ו 27 בגדהט
 (רבית הלל אכסוי לחודיה קא מהדרי) וכו' בתמיה א בתימ' בז חסר ט הא] והא א ו
 הלל] וב"ה ד חסר ט אכסוי] א[כי]סוי א מכיסוי בדט איכסוי ז לחודיה] לחודי ו 28
 מהדרי] קאמרי ד [הוא] דמיהדר (ליה) ז השחיטה] שחיטה ד שחיטה וב"ה מכיסוי לחוד
 קאמרי והכי קאמ' לא יגמור מעשה שחיטה ד דהיינו] דהני ט כסוי* הדם נוסף תחוח
 ישחוט] לישחוט ו 29 אף על פי] ואע"פ ג יגמור] השחיטה נוסף או עד כאן נוסף
 השוחט שבא] ובא או ... ובא ז שבא... לשחוט בהמה] חסר בגדהט דעלמא] בעל
 ז 30 דיעבד] דאיעבד אז על כרחיק הכא] הכא על כרחיק אזו לנו] לפנינו ז 31
 אעשה או ישחוט] אשחוט א אם (שני) ואם גוז תחוח] חסר אד תוחח בט מוכן ו
 יוסף אמר* כו] חסר ה 32 אמר*] אומר א אומ' ק ולקמיה] ולקמן דט קמפלגי] פלגו
 פליגי בגדהוט 33 משמע שיהא*] (נפסל ל) נוסף א שיהא ב ... שהו' ק נבלל] נבלל
 נפללו הכסוי] כיסוי ד וכסהו] (וי)כסהו עפר] בעפר אבו 34 דלא] לא א ה
 בה דרב] ר' ו ובעינן] ובעיא ד למטה] רבה סבר אי איכא עפר מוכן כול' נוסף ג
 ליה נוסף ו

השוחט חיה ועוף: השוחט משמ' דאיעבד אין לכתחילה לא ופליגי ב"ה ואמרי
 ישחוט דמשמע לכתחילה. מכלל דתנא קמ' סבר ישחוט: לכתחילה בתימ' והא השחט
 דתנא תנא קמא משמע דאיעבד. הא לא קשיא: כלומר אי לאו פירכא אחריתיה
 קשיא. דלא ישחוט ויכסה קאמ': כלומר אם שחט לא יגמור מעשה השחיט' והיינו
 כיסוי ותנא קמא סבר יגמור אם שחט. אלא היינו פירכא דקתני סיפא ומודי שא
 שאם) שחט שיחפור בדקר ויכסה מכלל דרישא בלכתחלה פליגי ואי רישא לכתחלה
 הוא היכי קתני השוחט דמשמע דאיעבד אין לכתחילה לא כו' תוס'.
 דאי שחט: במקורות אבו: 'דאי עבד'. ובמקור ג נוסף: 'דמשמע דיעבד'. ובמקור ק
 'דעבד' לפני 'דאי'.

פירוש רש"י לתלמוד הוא כלי עזר יסודי להבנת התלמוד. בספר שלפנינו יוצאת לאור מהדורה ביקורתית של פירוש רש"י למסכת ביצה. המהדורה מבוססת על עדי הנוסח של הפירוש, והוקדם לה מבוא, שבו תוארו עדי הנוסח ונידונו כמה היבטים בפירוש רש"י למסכת ביצה.

המהדיר, ד"ר אהרן ארנד, מרצה במחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן, ומפרסם מחקרים בפרשנות התלמוד ועולם התפילה. בין השאר ההדיר את פירוש רש"י למסכתות ראש השנה, סוכה ומגילה.

עיצוב העטיפה: דיקלה יובל

על העטיפה: בני ישראל יוצאים ממצרים. הציור שולב מתחת למילה 'בצאת', שבפסוק 'בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז' (תהלים קיד, א). פסוק זה פותח את המזמור השני של פרקי ההלל הנאמרים בשלושת הרגלים. בציור גברים ונשים, מהם הולכים מהם רכובים על סוסים. ראשון ההולכים נושא דגל וכמוהו אחד הרוכבים.

עמוד מתוך כתב יד של הגדת ברצלונה, ספרד, המחצית הראשונה של המאה הי"ד.
באדיבות הספרייה הבריטית, לונדון. Add. 14761, f. 66v © The British Library Board.

ISBN 978-965-536-407-1

גליון 101

יצחק ש' פנקובר

תולדות פירוש רש"י לתנ"ך

לאחרונה וכולה חיות וחסד
דניאלתי - כמו שהשתקתה
כען כן הגיהה חור בקו
באנטיסון והאמן
יבין ועפוא יבין וא
ואבט : ואחוסין

עור יבט

יצחק ש' פנקובר

תולדות פירוש רש"י לתנ"ך

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

אסופות

כג

תוכן העניינים

הקדמה

9

מבוא

11

שער ראשון: פירוש רש"י לתורה

פרק א.

תהליך הקנוניזציה של פירוש רש"י לתורה

35

פרק ב.

הגהות רש"י לפירושו לתורה

57

פרק ג.

הגהות נוספות של רש"י לפירושו לתורה

104

פרק ד.

פירוש רש"י לתורה: עשרה דפים מאינקובולה ספרדי

147

שנתגלה לאחרונה

שער שני: פירושו של רש"י לנביאים

פרק ה.

הגהות שהגיה רש"י את פירושו לספרי הנביאים

161

פרק ו.

הגהות רש"י לפירושו ליהושע ולמלכים

183

פרק ז.

הגהות רש"י, הגהות תלמידיו, והגהות אנונימיות בפירוש רש"י

230

לספר יהושע

פרק ח.

ארבע תוספות בפירוש רש"י לירמיה

252

פרק ט.

על גלגולי נוסח פירוש רש"י ליחזקאל כו 17

278

פרק י.

על גלגולי נוסח פירוש רש"י, פירוש רד"ק ותרגום יונתן

294

ליחזקאל כו 6

פרק יא.

פירוש רש"י לספר יחזקאל: לרגל הופעתו במהדורה חדשה

320

במקראות גדולות "הכתר"

367

פרק יב.

הגהות רש"י לפירושו לספר הושע

396

פרק יג.

הגהות רש"י והגהות תלמידיו לפירוש רש"י לספר עמוס

הקדמה

לאחר כשלושים שנה של מחקר בתולדות פירוש רש"י לתנ"ך באתי להציג לפני שוחרי פירוש רש"י את פירות מחקריי מקובצים יחד. זה מספר שנים שעמיתי מדרבנים אותי לאסוף את מחקריי בספר אחד לנוחיות הקוראים, ועתה זה מתגשם במסגרת הסדרה "אסופות" של מוסד ביאליק.

המחקר הראשון שלי בנושא, משנת 1994, התרכז בפירוש רש"י לפסוק אחד, יחזקאל כו 17. במסגרת של מחקר אחר, עיינתי בדברי רש"י לפסוק במקראות גדולות ורשה תר"ך-תרכ"ו, וראיתי שדבריו סותרים זה את זה, וברור היה שהנוסח שלפנינו אינו משקף את הנוסח המקורי. באותן שנים הייתי "בן-בית" במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שבספרייה הלאומית בירושלים, שם הייתי חוקר במיוחד כתבי יד מקראיים וחיבורים של מסורה. שיערתי שבמקרה של פירוש רש"י העיון בכתבי היד יעזור לפטור את בעיות הנוסח שבדפוס. באותן שנים עדיין היה קיים קטלוג מפורט במכון לתצלומי כתבי יד עבריים עם כרטיסים רבים עד מאוד, מחולק לפי קטגוריות שונות, כגון: מחברים, חיבורים, וכו', ובכל קטגוריה היו הכרטיסים מסודרים עם פרטי פרטים אודות כתבי היד. וכך הגעתי לכתבי היד שהייתי מעוניין בהם, ובמקרה הזה כתבי יד של פירוש רש"י לספר יחזקאל. העיון בכתבי היד אכן פטר את בעיות הנוסח שבדפוס וחשף בפניי את תולדות הפירוש לגבי הפסוק הנדון.

לאחר מספר שנים זכיתי לההדיר את פירוש רש"י לספר יחזקאל, במסגרת של מקראות גדולות "הכתר"; ובעזרת עיון בכתבי היד עמדתי הפעם על תולדות נוסח פירוש רש"י לספר כולו.

במשך השנים המשכתי את מחקריי בפירוש רש"י, לרבות בפירושו לתורה, כדי לגלות את תולדות נוסח הפירוש. היתרון הגדול של חוקר במאות העשרים והעשרים ואחד במחקר המבוסס על כתבי יד עבריים הוא קיומו של המכון לתצלומי כתבי היד העבריים. שהרי כאן החוקר יכול לעיין בכמות גדולה של כתבי יד מכל רחבי העולם, דבר שלא היה אפשרי במאות הקודמות. כפי שיתברר מפרקי הספר, רק בדיקה בכמות גדולה ומגוונת של כתבי היד של פירוש רש"י מגלה נכונה את תולדות הפירוש.

אמנם, לפעמים יש צורך לבדוק כתב יד מסוים במקור, מכיוון שהמיקרופילם איננו באיכות מספיק טובה. לכן נסעתי ללייפציג בשנת 2003 כדי לבדוק את פירוש רש"י לתורה

ד רביעי: שני חכמים בפירוש רש"י לתנ"ך
טו. שני חכמים הנזכרים בכתבי היד לפירוש רש"י לתנ"ך:
ר' יהודה ור' יהודה הדרשן

451

467

471

499

יוגרפיה

יפרות חז"ל

פרים ומאמרים

שימות כתבי יד

125. כתבי יד של פירוש רש"י לתנ"ך 499; ג2. 28. כתבי יד של תרגום נקלוס 504; ג3. 22. כתבי יד של פירוש רד"ק 505; ג4. 11. כתבי יד של תרגום יונתן 506; ג5. 8. כתבי יד עם פירוש של ר' יהודה ב"ר שם הדרשן לפיוט על "שושן עמק איומה" להקליר 506; ג6. 6. כתבי יד של תלמוד בבלי 507; ג7. 4. כתבי יד של גלוסרים 507; ג8. 4. גבי יד של חיי עולם 507; ג9. 3. כתבי יד של ספר היראה לר' יונה גוודי 508; ג10. 3. כתבי יד עם פירושים של רבנו שמעיה 508; ג1. 3. כתבי יד של אוהב משפט לר' צמח בן שמעון דוראן 508; ג12. 2. גבי יד של המשנה 508; ג13. 8. כתבי יד של חיבורים שונים 508

ית פרסום נוסח ראשון של פרקי הספר

510

513

544

547

555

557

זות

פתח המקורות

פתח החיבורים

פתח האישים

פתח הלעזים

פתח העניינים

הה. הקורא יגלה שבכל פרק ופרק בספר בדקתי כמות גדולה של כתבי יד. כאמור זה התאפשר
זודות למכון לתצלומי כתבי היד העבריים שבירושלים. והנני מודה לספרנים ולספרניות
זוכן על שירותם האדיבה במשך שנים רבות מאוד. כמו כן הנני מודה לפרופ' יוסף עופר
ז לעזר בהודמנויות שונות בפרשנות דברי רש"י ולמר דניאל פאנו שאתו התייעצתי בכל
ני לעזים בפירוש רש"י. כמו כן אני מודה לגב' יונה בר-מעוז שאתה התייעצתי בכל
ור להתדרת פירוש רש"י ליחזקאל.

דאוי לשים לב, שבסוף כל פרק יש רשימה מקוצרת ממוספרת ובדרך כלל מסודרת
אל"ף בי"ת של כתבי היד השייכים לאותו הפרק. המספרים של כתבי היד שבהערות
חסים בכל פרק לרשימת כתבי היד שבסוף אותו פרק. פיענוח של קיצורי כתבי היד
מות שבסופי הפרקים נמצא בסוף הספר ברשימות הכוללות המסודרות לפי אל"ף בי"ת.
אסיים בציון תופעה מבורכת של השנים האחרונות: צילומים דיגיטליים של כתבי יד
ים רבים הועלו למרשתת, בייחוד באתרים של ספריות שונות, לרבות בקטלוג הממוחשב
ספרייה הלאומית בירושלים ובאתר "כתיב".

ש' פנקובר

מבוא

פירוש רש"י לתורה

גם בדור ההוא היה רש"י ע"ה, דהיינו רבינו שלמה יצחקי בן הרב החסיד ר' יצחק
מטרויש צרפתי, שפירש כל התורה כולה מראש ועד סוף, הן תורה שבכתב הן תורה
שבעל פה... והוא נקרא אדון וראש המפרשים בכל מקום, מפני שגדלה אור תורתו
ומעלת חכמתו מאד בפירוש התורה, בין התורה שבכתב בין בתורה שבעל פה, כאשר
הוא מפורסם וידוע לכל. והאיר עיני כל ישראל, וע"פ תורתו וחכמתו העולם עומד.

(ר' דוד קונפורטי, קורא הדורות, ט ע"א)

ובפרט דקדוקי רש"י, כי בכל דיבור ודיבור של רש"י יש בו נסתרים, עניינים מופלאים,
כי חיבר החיבור שלו ברוח הקודש. צאו וראו ברש"י על התור[ה], שהקורא סובר שהוא
קל, ראו במזרחי [בפירושו של ר' אליהו מזרחי] ובכל מפרשי דבריו ותמצאו נפלאות.
ורש"י על הגמרא ג"כ הוא; כולם מרועה אחד נתנו.

(ר' ישעיה הורביץ, שני לוחות הברית, מסכת שבועות, קפא ע"א)

פירוש רש"י לתורה הוא הפירוש הכי נפוץ והכי נלמד במשך כל הדורות, גם בעידן כתבי היד
וגם בעידן הדפוס. הוא נלמד על ידי הצעירים בבית הספר מאז הגיל הרך ושוב נלמד אחר כך על
ידי המבוגרים בלמדם את פרשת השבוע. עם הזמן התרבו הפירושים על פירוש רש"י עצמו,
לרבות אלה מפרי עטם של תלמידי חכמים. לשון אחר, הפירוש עבר תהליך של קנוניזציה
(ראה פרק א), עד שנחשב — במאה הי"ד, ושוב במאה הי"ז — כאילו נכתב ברוח הקודש.
הפופולריות של הפירוש משתקפת בתפוצתה העצומה במשך הדורות. למשל, לפחות
240 כתבי יד שרדו מהפירוש על התורה (בין כחלק נפרד, בין כחלק מהפירוש לתנ"ך כולו),
ואין שום פירוש אחר על התורה ששרד בכמויות דומות. ולהפך רובם שרדו בכמויות זעירות.
דוגמה מפורסמת היא פירושו של רשב"ם על התורה, ששרד בכתב יד אחד בלבד (ואחר כך
נאבד במלחמת העולם). ומתחילת עידן הדפוס העברי (הרבע האחרון של המאה הט"ו) שרדו
תשעה דפוסים של פירוש רש"י לתורה, ולאחרונה נתגלה עשרה דפים של דפוס עשירי. ומן
המאה הט"ז ועד היום הזה, במשך יותר מחמש מאות שנה, לא פסקו מלהדפיס את הפירוש

הנהגות, נראית כמבוססת על דרשת הפסוק בשם' כט 27: "וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה, אשר הונף ואשר הורם". היינו, "אשר הונף ואשר הורם", שנראה לכאורה מיותר, בא ללמד שיש הנפה וגם הרמה בכל אחד משני המקרים של חזה ושוק (ראה משנה מנחות ה, ו). ועוד, יש ללמוד מכאן גם למקרים אחרים של הרמה והנפה. בניסוח אחר, נמצא שכל אחד מהלשונות הנפה והרמה מתכוון למעשה לשתי פעולות אלה. בהתאם לתפיסה זו, אנו קוראים בפירוש רש"י במקומות אחרים: שם' כט 24 (על איל המילואים): "תנופה" – מוליך ומביא..., מעלה ומוריד... (ראה משנה מנחות ה, ו; מנחות סא ע"א, סב ע"א); וי' כג 11 (על עמר ראשית הקציר): "והניף" – כל תנופה מוליך ומביא, מעלה ומוריד; במ' ה 25 (על מנחת אשה סוטה): "והניף" – מוליך ומביא, מעלה ומוריד.

תפוצת ההגהה בכתבי היד: ההגהה חסרה ברוב (15) כתבי היד האחרים שבדקנו – 1, 2, 4-7, 9-13, 17, 19, 21-22. מאידך גיסא, בנוסף לכ"י לייפציג 1, ההגהה נמצאת במיעוט (7) כתבי היד – 3 (בגיליון), 8, 14 (בסוף: "בהרמה ותנופה"), 15 (בסוף, בסדר הפוך: "דשתיהן בהנפה והרמה"), 16, 18, 20 (רוב כתבי היד האלה גם כללו את ההגהות שלעיל). בכל כתבי היד האחרונים, אין שום ציון לזהות את בעל ההגהה; אלא התוספת נמצאת בפנים, כאילו שזו חלק מהפירוש המקורי. יוצא דופן משתי בחינות הוא כ"י 20: שם ההגהה באה שלא במקומה (סימן מובהק לתוספת), באמצע הפירוש לפסוק הבא, וי' 16 (לפני "דרש דרש"); ועוד, שם צוין במפורש, לפני תחילת ההגהה: "הגהה"; היינו, לפנינו הגהה.

יש לשים לב להבדל נוסח בין כתבי היד שמביאים הגהה זו. בכ"י לייפציג 1, ההגהה מתחילה, בדין, בדיבור המתחיל "שוק התרומה וחזה התנופה". וכך נמצא גם בכתבי היד 3 (בגיליון), 14-15, 20. ואולם בכתבי היד 8, 16, 18, יש שיבוש קטן: שם לפני דיבור המתחיל הנזכר, מביאים דיבור מתחיל נוסף – "על אשי החלבים", והוא מהמשך הפסוק. מה פשר דיבור המתחיל הנוסף, שלא במקומו? הפתרון יתברר כשנשים לב שדיבור המתחיל הזה אכן מופיע בהמשך הפירוש המקורי לפסוק. יש לשחזר את התהליך הבא: בתקופה קדומה מישהו הכניס את ההגהה למקום הלא נכון, לאחר דיבור המתחיל שבהמשך הפסוק ("על אשי החלבים"). כשסיים את ההגהה, המוסיף (או שמא מישהו אחר בשלב מאוחר יותר) הרגיש שצריך בכל זאת לפתוח את המשך הפירוש עם דיבור המתחיל המתאים, ולכן כתב שוב את דיבור המתחיל "על אשי החלבים". נמצא בכתבי יד אלה שדיבור המתחיל "על אשי החלבים" מופיע פעמיים, פעם שלא במקומו, ופעם במקומו, וביניהם נמצאת ההגהה שלנו.¹⁰⁸

108 מאורי, פירוש רש"י שהיה לפני רמב"ן, עמ' 205, טור האחרון, דוגמה 7, ציין שהתוספת חסרה בכ"י 20. נראה שהמיקום המיוחד של התוספת (באמצע פסוק 16, במקום בראש פסוק 15) הטעה אותו.

109 בדיקה בשישה כתבי יד נוספים מגלה כתב יד אחד ללא ההגהה (כ"י 28), וחמישה (שאינם כתבי יד אשכנזיים) עם ההגהה: כתבי היד 25, 26 (בטעות: "לא ידעתי", במקום: "לא ידענו"; ובסוף: "דשניהם בהרמה ותנופה"), 27, 29 (בסוף: "ששניהם בהרמה ותנופה"), 30 (בסוף, בסדר הפוך: "ששניהן בהנפה והרמה"). מבין כתבי היד האלה 25, 27 גורסים "על אשי החלבים" בראש ההגהה. גם לעיל רוב כתבי היד האלה כללו את ההגהות; ראה לעיל, הערות 46, 58.

הנהגות, נראית כמבוססת על דרשת הפסוק בשם' כט 27: "וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה, אשר הונף ואשר הורם". היינו, "אשר הונף ואשר הורם", שנראה לכאורה מיותר, בא ללמד שיש הנפה וגם הרמה בכל אחד משני המקרים של חזה ושוק (ראה משנה מנחות ה, ו). ועוד, יש ללמוד מכאן גם למקרים אחרים של הרמה והנפה. בניסוח אחר, נמצא שכל אחד מהלשונות הנפה והרמה מתכוון למעשה לשתי פעולות אלה. בהתאם לתפיסה זו, אנו קוראים בפירוש רש"י במקומות אחרים: שם' כט 24 (על איל המילואים): "תנופה" – מוליך ומביא..., מעלה ומוריד... (ראה משנה מנחות ה, ו; מנחות סא ע"א, סב ע"א); וי' כג 11 (על עמר ראשית הקציר): "והניף" – כל תנופה מוליך ומביא, מעלה ומוריד; במ' ה 25 (על מנחת אשה סוטה): "והניף" – מוליך ומביא, מעלה ומוריד.

פירוש רש"י לתורה הוא הפירוש הנפוץ והנלמד ביותר במשך כל הדורות, גם בעידן
כתבי היד וגם בעידן הדפוס. עם הזמן התרבו הפירושים על פירוש רש"י עצמו,
ובכלל זה פירושים פרי עטם של תלמידי חכמים. לשון אחר, הפירוש עבר תהליך
של קנוניזציה, עד שנחשב - במאה הי"ד, ושוב במאה הי"ז - לפירוש שנכתב
כביכול ברוח הקודש.

הפופולריות של הפירוש משתקפת בתפוצתו העצומה במשך הדורות. לפחות
240 כתבי יד שרדו מן הפירוש על התורה, ואין שום פירוש אחר על התורה ששרד
במספרים דומים. מתחילת עידן הדפוס העברי שרדו עשרה דפוסים של פירוש
רש"י לתורה. ומן המאה הט"ז ועד היום הזה, במשך יותר מחמש מאות שנה, לא
פסקו מלהדפיס את הפירוש על התורה במאות דפוסים.

ואף על פי כן, הנוסח של הפירוש קשה. היו חכמים שהעירו על חילופי נוסח בפירוש,
אבל רק במחצית השנייה של המאה הי"ט ניסה אברהם ברלינר להציג נוסח מתוקן
של הפירוש על התורה על סמך כתבי יד. במהדורה הראשונה (1866) הסתמך על
שבעה כתבי יד ורשם את חילופי הנוסח, ואילו במהדורה השנייה (1905) הסתמך
על יותר ממאה כתבי יד אבל לא רשם את חילופי הנוסח. כיום בידינו שתי מהדורות
של פירוש רש"י לתנ"ך הראויות לציון: מקראות גדולות "הכתר", והמהדורה של
"על התורה", הנמצאת במרשתת.

הספר שלפנינו נועד לעמוד על תולדות פירוש רש"י לתנ"ך, בייחוד על פי בדיקה
של כתבי יד רבים מאוד ולעמוד על הגהותיו של רש"י לפירושו, היינו על מקומות
שבהם שינה את פירושו או הוסיף עליו. רק העיון המדויק בכתבי היד של פירוש
רש"י מאפשר לעמוד על תולדות הפירוש.

יצחק ש' פוקובר, הוא פרופסור מן המניין במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.
ספריו ומאמריו הרבים עיקרם בשלושה נושאים: תולדות נוסח התנ"ך והמסורה
בכתבי יד ובדפוסים; המקרא בפרשנות חז"ל; פרשנות התנ"ך מימי הביניים, ובייחוד
תולדות פירוש רש"י לתנ"ך.

שדי חמד

לרבינו חיים חזקיהו מדיני זללה"ה

אסיפת דינים
מערכת חנוכה

גיהסה חפץ חיים 13 ירושלים

שדי חמד

לרבינו חיים חזקיהו מדיני זללה"ה

אסיפת דינים
מערכת חנוכה

13 ירושלים

גירסה חפץ

נערך מחדש בתוספת מראה מקומות ציונים הארות ומילואים

משה בלאאמו"ר רבי יצחק שליט"א נקש

הוצאת

"פינת הספר"

פעיה"ק ירושלים תובב"א

חנוכה ה'תשפ"ד

פתח דבר

ספרו האדיר של רבינו השדי חמד, חובק זרועות עולם בכל מרחבי התורה, ויד גדולי רבותינו היתה ממשמשת בו תדיר, עוד בחיי חיותו של רבינו, נתכתבו עימו גדולי דורו בכל קצוות תבל, ממכתבים מרבינו האור שמח ורבינו הנצי"ב מוולאז'ין, ועד אשר שלח לו ריש גלותא דבבל בעל בן איש חי, ואף מקומם של חכמי הונגריה, רוסיה, וארץ הקדש, לא נפקד, ואף בספרנו זה, ניתן לראות מכתבים רבים מהגאון רבי שלמה כהן זצ"ל בעל בנין שלמה ועוד, כבן דורו של רבינו המשנ"ב דן בדבריו, ואף המשנ"ב הביאו פעמים רבות.

הוצאת ספרו של רבינו נתפרסה במשך שנות חייו לאורך זמן רב, ועל כן סדר ספרי רבינו הינו מורכב למאד, שכן במשך השנים שב ושנה פרקו, הוסיף בו כהנה וכהנה, ואף שינה את סדר דבריו ממקום למקום, הם חלקי ספרו אשר נקראו בשם פאת השדה, שיורי הפאה, ופקועות השדה, שכיח הוא הביטוי "בנדפס כתבתי" כאשר המכוון על אשר יצא מקודם לכן לאור.

רבינו האריך בהקדמת ספריו בחומר האזהרה שלא להדפיס את ספרו מלבד בעלי הזכויות, אשר להם מכר זאת לצמיתות כפי שבאר בדבריו היטב, וכהיום הינם בידי האמונות של הרה"ג רבי עזרא ב"ר שלום הלוי זצ"ל חטאבי שליט"א, כפי שהאריכו גאוני הבד"ץ העדה החרדית זצ"ל במכתבם המצ"ב.

הרה"ג רבי עזרא שליט"א במסירותו הרבה לתורת רבינו השדי חמד, שנים רבות השקיע דמים מרובים ומיטב כחו ואונו, בהאדרת תורת השדי חמד במהדורה חדשה, ובסדר נכון בו יבואו כל דברי רבינו על סדרם ובמכונם, בו ישובו תוספות רבינו המאוחרות למקומן המקורי, וישולבו פאת השדה ושיורי הפאה כל אחד במקומו, כאשר גילה המחבר הק' את רצונו, פרויקט אדיר מימדים זה שהתפרס על פני שנים רבות נמצא בס"ד לקראת סיומו אי"ה.

ספרו של רבינו מתחלק לחלק הכללים שסדרו כפי סדר הא' ב', וחלק המערכות שעוסק סביב נושאים כמועדים וכדו', כעת החלנו בהוצאת המערכות הנוגעות למועדי השנה, בס"ד בחג הסוכות העצל"ט, זכינו להו"ל מערכת סוכה ולולב מספר שדי חמד שהתקבל באהבה ובחיבה רבה בקרב רבנן ותלמידהון אשר שנים רבות ביקשו מי ישקנו מים מבאר זו, וכעת

BETH DIN ZEDEK
OF THE ORTHODOX
JEWISH COMMUNITY
JERUSALEM E. ISRAEL
JERUSALEM ST.

ת.ד. 5006 פ.ו.ח.
פאקס 6221317
טל. 6252808-6246345

בית דין צדק
לכל מקהלות האשכנזים
ע"י העדה החרדית פרו"ח
מקו"ח ירושלים תוב"א
רח' שטראוס 26/א

בס"ד

י"ו מני"א תשנ"ח

מודעה ואזהרה

הננו מאשרים בזה כי נתברר בפנינו כי הרב עזרא לוי חטאבי הי"ד מן הרה"ג רבי שלום שליט"א קנה את כל הזכויות הבלעדיות של הדפסת והוצאה לאור של הספר "שדי חמד" שחיבר הגאון המפורסם כקשי"ת רבי חיים חזקיה מדיני זצ"ל ונשי"ק חס"ד לו ולורעו אחריו נ"י.

ומעתה כל זכות בלעדית שיש על ספרי שדי חמד הנ"ל היום שייכים לסדר ספרו חטאבי הי"ד הנ"ל ואין רשות לשום אדם לשום מוסד ושום חברה ושום חסיד ספרים, להדפיס בשום צורה שהיא לא בתבנית המקובלת ולא בתבנית אחרת, גם רשות בכתב מהרב עזרא לוי חטאבי הנ"ל.

וכמו שגזר המחבר שמי שידיפס בלי רשות מהקונה ממנו הזכות ישלם נזקיו והשומע לאזהרה ישכון בטח ושקט מנפשו.

וזכות הגאון המחבר זי"ע תנן עלינו ועל כ"י, ונוכה לראות בשמחתו וישקט על זה ישראל הקרובה בביתא נוא"צ בב"א.

חב"ד"צ דמנהיג ירושה

נאם: הרב יצחק יצחק ב"ר

נאם: הרב יצחק יצחק ב"ר

נאם: הרב יצחק יצחק ב"ר

©
כל הזכויות שמורות

זכות הדפסת והעתקת ספר
שדי חמד בבל צורה שהיא הינם
בבעלותו הבלעדית של הרה"ג
רבי עזרא הלוי חטאבי שליט"א.

052-763-8702

ת.ד. 50263 י-ם

אין להעתיק ולאבסן במאגרי
מידע גם לא בצורה חלקית כפי
שהאריכו רבני הבד"ץ העדה
החרדית במכתבם המצ"ב

נשטת בבל האדה והעדה
משה נדע
054-844-3310

כמעשנו בראשון המשכנו למערכת החנוכה שכדרכו של רבינו מלאה
בחקירות עריבות שנידונו בספרים פחות נודעים.

כמו כן כל ציוני מראי המקומות אשר בספרינו זה, צוינו גם לפי המהדורה
החדשה של ספרי הכללים של השדי חמד העתידה לראות אור בס"ד,
ובמקביל השארנו גם את הציונים למהדורה הישנה המצויה כעת בבתי
המדרשות.

רבינו ערך בעצמו המפתחות לספרו, ואף אנו הלכנו בעקבותיו, ובכדי
להקל על המעיין בקטעים ארוכים וכדו' חילקנו לכותרות משנה על פי לשון
רבינו במפתחות, מלבד מקומות בודדים שרבינו לא ציינם במפתחות בהם
הוספנו כותרת בכתב מעט שונה להבדיל בין קדש לקדש כאשר יראה המעיין.

נודה בזאת, לגאון האדיר רבי יעקב חיים סופר שליט"א שעצתו אמונה
וברכתו מלווה את רבי עזרא הי"ו, מזה רבות בשנים, ולגאון האדיר רבי
יחיאל מיכל הלוי דוימטרובסקי שליט"א, אבי כל תופשי משוטייך מלחיין
וחובלייך במים האדירים של רבותינו האחרונים, שבמסירותו הרבה זכינו
להגיע עד הלום.

אודה בזאת לאאמו"ר הגאון רבי יצחק שליט"א, אשר כל אשר לי מכחו
הוא, יחד עם אמו מורתי תליט"א, במסירות נפשם חשקם ותפילותיהם
שנשמח ונעלה בדברי התוה"ק ובה נהגה יומם ולילה, כה יברכם השי"ת
בנחת מכל יצ"ח מתוך בריאות איתנה לאוי"ט.

ולמו"ח הגאון האדיר רבי אלחנן יצחק מלכא שליט"א ראש כולל מטה
משה, גדול העומד על גבינו לעלות במעלות התוה"ק לבלי הרף, וחותרם
תורתו מושפע בכל סביביו לבלי הכר ואף בספרנו זה כאשר יראה הרואה,
וגם כאשר משה יושב ודורש סתם הכל מפי רבו כדאיתא ביבמות צו ב'.

זכינו בספר זה שעבר תחת שבט ביקורתם של ג' מופלגי תורה ששמו
עיונם ועיונם ברוב ככל הדברים, הרבנים הגאונים רבי יצחק דוד שנק
שליט"א, ורבי מיכאל יהודה ליב צוויג שליט"א, וגיסי רבי אשר חיים בן
שמעון שליט"א, אשר העבירו הדברים בשבט ביקורתם והוסיפו רבות
ממעיונם הנובע, ומרוחב ידיעותיהם, ודבריהם משוקעים בין בתרי הספר.
וכמו"כ לתוספת הביקורת פתחנו בס"ד קו טלפוני לחי
הספר "בלכתך בדרך" בו השתתפו כמה ת"ח

לאחי היקר הרה"ג רבי בועז ני"ו ולהרה"ג רבי עקיבא יוסף שלזינגר שליט"א
והרה"ג רבי צבי אריה דיסלר שליט"א.

עם כל זאת בהיות ואין עיקר עסקנו השתא בהנך סוגיות, ואינה מלאכת
אומן הנעשית בשכר כנהוג בכגון זאת, ויחד עם ידידי הנ"ל עיקר עיוננו בזה
הוא להוסיף ניצול הזמן לזמני הפנאי כבימי שישי שבת ושעות הליל הדרכים
וכו', אשר על כן מהדורה זו הינה לביקורת, נשמח ונודה לכל הארה והערה,
בתקוה שיתוקנו הדברים בעתיד בס"ד.

כמו"כ הודאה מיוחדת בזה לג"א שליט"א שיגע ועמל רבות בציון מראי
המקומות ופרטי המחברים שהזכיר רבינו, וזאת למודעי כי מאות מראי
מקומות נוספו, ובחלקם אף תוקנו למקומם הנכון, וכן בהוספת פירוט מדויק
כגון ציון עמוד א' או עמוד ב', או כאשר צוינו סימנים נוספו הסעיפים או
הס"ק, שכדרכם של גאוני אותו הדור הסתפקו במראה מקומות כלליים, וניתן
לומר שבזכותו פנים חדשות באו לכאן, וכשם שהוחזק האי גברא להגדיל
תורה ולהאדירה, ומצוה גוררת מצוה אף בספרנו זה, כה יוסיף חדרי חדרי
בתוה"ק.

י"ל לרגל יום פטירת הגאון המחבר זיע"א - כ"ד כסלו
משה בלאאמו"ר יצחק נקש

ידוע לכל שספרי השדי חמד שיצאו לאור עוד בחיי המחבר זצ"ל נמסרו ישר מידו למדפיס ולמו"ל רבי יוסף צבי לעוו מווארשא בקנין לו ולזרעו אחריו והנ"ל מכר בשנת תרצ"ו את כל זכות ההו"ל של ספר שדי חמד לרבי שניאור זלמן שמאטקין, מווארשה לצמיתות, ובשנת תשנ"ח מכר נכדו ר' ישראל שמאטקין נ"י בהר"ר יהודא שמאטקין ז"ל בהר"ר שניאור זלמן שמאטקין זצ"ל, שהינו היורש היחידי של רבי שניאור זלמן הנ"ל, את כל זכותו הבלעדית בספרים הנ"ל לר' עזרא הלוי חטאבי נ"י בן הרה"ג רבי שלום הלוי זצ"ל לו ולזרעו אחריו מעתה ועד עולם, ולכן אין רשות לשום אדם ולשום מוסד ושום חברה ושום הוצאת ספרים להדפיס את ספרי שדי חמד ולא להדפיס ולא לצלם או לתרגם או להעתיק למאגר מידע או לסרוק אפילו חלק מהספר ללא אישור בכתב מאת המו"ל הרב עזרא חטאבי הנ"ל.

(נ"ב כל שטרי המכר מודפסים בסוף כרך א' מספר שדי חמד)
ראה לעיל אישור גאוני הבד"ץ העדה החרדית ירושלים תובכ"א.

תוכן העניינים

פתח דבר.....

ג.....

מערכת חנוכה.....

טו.....

חקירה למה הוצרכו לנס שנמצא פך שמן חתום בחותמו של כה"ג והלא טומאה הותרה בציבור... טו
לישב אי נימא שטומאת זיבה לא הותרה בציבור... טז
אם חששו למה שנטמאו השמנים מה הועילו בפך הזה והרי כולם היו טמאים ויטמאו השמן
בהדלקתם.....

אי בזמן הנס כבר גזרו שיהיו הנכרים כזבים לכ"ד..... יז
דברי הרא"ם בירור טומאת השמן..... יח
לישב דבחינוך ל"א טומאה דחווה בציבור..... כא
למה קבעו שמונת ימים והנס לא היה אלא שבעה..... כז
בענין הדלקת הנרות של שעה שצריך שיהיו גדולות כדי שידליקו כשיעור ושיעור שמן של
כל נר כמה משקלו..... כט

חקירת הקדמונים על הפך של שמן שהצניע הכה"ג מה ראה על ככה ולמה לא הצניע כלי
גדול..... לג

אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה היינו שמן תרומה שנטמאת..... לו
לענין הדלקה בצרי ועיטרן בחנוכה..... לח
אם מותר להדליק בחמאה שנאסרה משום בשר בחלב דמצוות לאו להנות ניתנו או"ד כתמ"ש... מט

עוד בענין נ"ח משמן שריפה..... מה
מה נשתנית מצות נ"ח שעושים בה הידור מהדרין מן המהדרין..... מז

שמן שנפל בו עכבר ויש בו שישים לבטלו אלא שהוא מאוס אם מותר להדליק בו נר חנוכה... נא
אם מותר להדליק קצתם משעוה קצתם משמן זית..... נב

כל השמנים ראויים יותר מנרות שעה לפי שהנס היה בשמן..... נה
אם כבו הנרות קודם קבלת שבת אם גם ככה"ג אמרי' כבתה אין זקוק לה..... נו

למ"ד הנחה עושה מצוה אי בעי' עכ"פ שתהיה הדלקה ע"י אדם..... נז
למ"ד כבתה זקוק לה אם צריך לברך בשנית..... ס

הכלים הראויים לנ"ח ואיזה מהם קודם משום זה אלי ואנוהו..... סא
כלי שאין ראוי לעמוד מעצמו בלא סמיכה אם הוא כשר להדלקת נ"ח..... סב

אם קליפה של ביצים כשרה לנ"ח..... סג
למה לא הזכיר רבינו הקדוש במשנה נס של חנוכה..... סד

שוכר בית ובתוך ל' יום באו ימי חנוכה והניח נ"ח בימין כדין מי שאין לו מזוזה וכו' ויומא
דמישלם זמניה ויניח מזוזה הוא עדיין בימי חנוכה אם יניח הנ"ח במקומו ויהיו שניהם בימין
אם יטלנה ויניחה בשמאל..... סז

בנוסח אמירת הנרות הללו קדש הם..... סח
בנוסח על הניסים שייסדו לומר ולך עשית שם גדול וקדוש וכן מסיים כדי להודות לשמן
הגדול טעם לשבח..... סט

אם מותר לזרוק לאשפה השמן הנותר מנ"ח כדין תשמישי מצוה או אסור כדין תשמישי
עג

להאי גברא רבה האברך המופלג
החפץ בעילום שמו שתרם סכום
נכבד מהוצאות הספר, זכות התורה"ק
תעמוד לו ולנו"ב שיזכו לראות
בנים ובני בנים תלמידי חכמים
מופלגים, ויזכה להתעלות עוד כהנה
וכהנה במעלות התורה והיראה.

ביאור לשונו הזהב דרב האי גאון דאיכא תרי גווני אמירת הלל "תורת קורין" ו"תורת אומר שירה".....
 ולמש"נ דאיכא הלל דכל פרק ואיכא הלל דכל צרה על גאולתן, נראה שכל פרק הוא בתורת קורין וכל צרה על גאולתן הוא בתורת שירה.....
 ומעתה אמירת הלל בזמן מפלת רשעים תליא אי בתורת קורין אתי' או בתורת אומר שירה.....
 לנת' עולה בדעת רש"י ורשב"ם דהלל דחנוכה כהלל דליל פסח שהוא בתורת שירה ודלא כרה"ג ומייתי כן מהצ"פ שדייק במס' סופרים שאכן בחנוכה ופסח צ"ל בנעימה משא"כ בשאר ההלל.....
 דרך רב האי גאון והגר"א בזה לכא' אחרת שלענין ההלל הוי חנוכה יו"ט וד' דוכתי שרבינו הגר"א אזיל לשיטתו שנקט חלות יו"ט בחנוכה.....
 ביאור הא דגומרים ההלל כל שמונה לב' הדרכים שנתבארו בגדר הלל דחנוכה.....
 גדר הלל דליל פסח לפי"ז דבהגדה הוא בתורת שירה ובביהכ"נ בתורת קורין.....
 ב' דרכים בגדר הלל דשחיטת הפסח שלכא' הוא ב' תירוצים בגמ' אי הוא הלל דיו"ט או שיש גדר הלל שלישי הלל דמצוה ופש גבן ג' גדריו הלל, א. מועד ב. נס ג. מצוה.....
 לדון אי בהלל דליל פסח איכא משום בנפול אויבך לאור משנ"ת.....
 ביאור ד' הירושלמי דמברכים פעמיים בליל הסדר ומענין ברכה על חצי מצוה.....
 ובזה ניתנה ראש ונשובה לבאר דברי הבנין שלמה שבחיוב נשים בהלל בחדא הודאה סגי להו ומ"ש מגברים.....

סי' ב': בענין ברכה על חצי מצוה.....

חקירת השד"ח למ"ד ככתה זקוק לה אי מברך מוכיח דהו"ל חצי מצוה ותלוי אי שייך לברך על חצי מצוה.....
 שוכח פשיטא דמברך ואינו ענין לנדון והנדון הוא אי החצי מזיק ברכה.....
 בדיקת חמץ אין להוכיח שהוא מחייב מצ"ע.....
 ראייה מספיה"ע יש לדחות שהוא ברכה על מעשה מצוה.....
 לעולם איכא תרי מחייבים לברכה על קיום ועל מעשה ואיכא הא בלא הא והא בלא הא.....
 ראית הגריש"א מברכה על ד' מינים בלולב בכ"א לחוד.....
 ראייה מהפמ"ג שנסתפק על מילה ופריעה.....
 גדר לישב הסתירות בכ"ז.....
 ראייה מדין ציצין המעכבין.....
 ראית הנוב"י מחצי הלל לד' תוס' בירושלמי.....
 ראייה ממג"א לענין ברכה על נרות הידור.....
 ויל"ע אימתי הנידון מחמת שהתברר שלא קיים המצוה ואימתי עבד חצי מצוה.....

סי' ג': בקושיית הפר"ח לתי' הב"י שחילקו פך השמן לח' חלקים כיצד הותר להם לעשות כן.....

ריג

למה השמיט מרן בשו"ע דין המהדרין (שלא כתב אלא דין מהדרין מן המהדרין).....
 כהן אלמון והוא יחידי בביהכ"נ ביום א' של חנוכה שקורין בס"ת עם הכהן עד סוף ברכת כהנים ולפי"ד הוזה"ק אין נכון שישא כפיו אלמון יחידי איך יעשו.....
 לפי המנהג שכתב הרמ"א לקרות בכל יום פרשת שני הנשיאים (נשיא של היום ושל מחר).....
 הדין כן גם בר"ח ושבת.....
 בסדר קריאת הס"ת ביום ח' של חנוכה באיזה מקום יפסיקו העולים שיש בזה מנהגים שונים.....
 בר"ח טבת שיש בו שני שירים שיר של ר"ח ושיר של חנוכה איזה מהם להקדים.....
 נרות שעושים מחלב ויש בהן תערובת שומן חזיר אם כשרות לנ"ח ושבת.....
 פלפלא אריכא במאי דאמרינן בש"ס לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורה בלבד.....
 ידון אי מחמת איסור חשיב מאוס כדין הקריבהו נא לפחתך.....
 דברי רבינו בענין זה במערכת הלמ"ד כלל פ"א.....
 יש להסתפק אם צריך שני"ח תהיה משלכם.....
 חקירה כשחל יום ראשון של חנוכה בשבת שצריך להדליק מבעו"י איך יכול לברך שהחיינו וכו' לזמן הזה והרי עדיין לא הגיע הזמן.....
 כלי שהשמן דולק בו בלא פתילה אם כשר להדלקת נ"ח.....
 שכח לברך ונזכר קודם שהדליק כולן אם יכול לברך ואם יש חילוק בין ברכת להדליק לברכת שעשה ניסים ושהחיינו.....
 במה שנחלקו הפוסקים בהדלקת נ"ח במוצ"ש אם תהיה קודם הבדלה או אחר הבדלה איזו משתי הסברות מוסכמת יותר.....
 בקריאת מגילה במוצ"ש אם צריך להבדיל קודם הקריאה.....
 בברכת להדליק נר אם לומר של חנוכה כדרך שאומרים בברכת הדלקת נר של שבת ויום טוב או לומר להדליק נר חנוכה.....
 אם חייב אדם להשכיר עצמו בשביל נר חנוכה כמו שצריך להשכיר עצמו על ד' כוסות.....
 רמז בתורה למאי דקיי"ל נ"ח שהניחו למעלה מכ' אמה פסולה.....
 נ"ח שנתן בה שמן כשיעור חצי שעה ודלק יותר אם מותר להשתמש כנגדה אחר החצי שעה.....
 על הטעמים שאמרו בפוסקים על מה שהנהיגו להדליק נר חנוכה בביהכ"נ.....
 אם יש טעם על מה שנהגו עתה להדליק בביהכ"נ גם בעת תפילת שחרית.....

מילואים

סי' א': בגדרי הלל דחנוכה וביסוד המחייב בהלל בכה"ת.....
 דברי הרמב"ם דאין נשים חייבות בהלל בחנוכה וביאור בנין שלמה מדוע אין לחייבם ואשר יל"ד בזה.....
 עוד תי' הבנין שלמה דהלל דחנוכה הוא על הנצחון וצ"ע מנלן הא.....
 לבאר מכת הגמ' בפסחים דתרי דיני אמירת הלל איתנהו.....
 לנתבאר דהלל דחנוכה מחמת נצחון המלחמה הוא תקשי מדוע לית בזה משום בנפול אויבך וכו'.....
 למה הוצרכו לב' טעמים שאין אומרים אימתי אמרי' האי כללא.....

ועל מה שהוכיח הגאון מוהר"ש לאנדא [בנודע ביהודה תניינא בחלק או"ח סי' ג'] דבשאר מצות לא בעינן מן המותר בפין, ממאי דאמרינן בסוכה (דף כ"ג א') בפיל קשור דכשר לדופן סוכה כמו שכתבתי בשמו למעלה (בד"ה ועוד הקשה על המגן), ראיתי בס' ארחות חיים החדש (בחלק שני סי' תקפ"ו אות ג') שכתב בשם הפ"ת (וכנראה פתורנו הוא פתחי תשובה ששמעתי שנדפס על חלק אורח חיים ולא ראיתי) דלאו ראייה היא, דעיקר הסוכה היא הסכך ולא הדפנות דאין פוסל בה אף דבר הפוסל בכל המצות כמו דרך גדילתן עכ"ל.

ובעניותי איני מבין דחיה זו, דנהי ודאי

מ. ואכן כן הוא לפנינו.

מא. עד כאן נעתק ממערכת הלמ"ד.

מב. שבת כג א'.

מג. יש להבחין שיש בכאן ג' נידונים, א. האם צריך שהשמן יהיה שווה פרוטה וזה פשיטא ליה שלא, ב. האם בעי' שהשמן יהיה ראוי לאכילה ושיהיה בו דין ממון ולא איסורי הנאה, וזה מסיק ג"כ שאי"צ, וזה הנידון הנקרא האם בעי' "לכם", והיינו שאין המכוון בנידון זה האם צריך שיהיה "שלו", אלא מה שנקרא בגמ' בסוכה (לה א') לכם, שפירושו 'לכל דרכי הנאתו', ואיכא שם ב' אופנים האם צריך שיהיה דין ממון שיקרא לכם או התר אכילה, ג. והנידון שלישי ובו נראה שמניח בפשיטות שצריך, והוא שיהיה השמן שלו, ומייתי זאת מדינא דאכסנאי שמשותף בפריטי, וע"ז אין להוכיח מהא דיש שהתירו להדליק באיסורי הנאה, די"ל דאתי שישות שאיסוה"נ מקרי שלו ורק הוי אינו ברשותו, ודו"ק היטב בלשונות כאן שזה המכוון.

הנה לגוף הראיה מדינא דאכסנאי, יש לחלק דלעולם המדליק בעצמו הרי התיחסות הנר שייכותו אליו ברורה, ובוה אי"צ שיהיה שלו, ורק באכסנאי בעי' השתתפות בפריטי, שרק יד"כ איכא התיחסות של הנר אליו ג"כ, אבל במדליק גופא אי"צ זאת, אולם בפשטות בר"ן פסחים דף ז ב' מוכח שנקט כן, שדן בענין אימתי מברכין בעל ומתי בל' וכתב וז"ל "דלהכי ברכין להדליק נר חנוכה דאינו יוצא אלא ביטול דהאמרינן ב' רמה מדליקין דצריך

האמרינן בספרי לא"ח (סי' צ"ט אות ג') כי התוספות ריי"ד דערבה לא בעי שיהא שוה פרוטה, והוא הדין נר חנוכה^{מא}.

לענין לכם, כיון שמצינו דלולב ביום טוב שני לא בעי לכם^{מב}, הוא הדין נר חנוכה, ובשער אפרים נסתפק באיסור הנאה כגון בשר בחלב אי יוצא לר' חנוכה הואיל דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואי בעי לכם ודאי אינו יוצא, ומשמע דפשיטא ליה דלא בעינן דין מסוק בנר חנוכה, והיתר אכילה ודאי לא בעינן, מדיוצא בשמן שרפה לחד מאן

יש להסתפק אם צריך שיהיה תורה משלכם

דאמר, אך גם דין ממון נראה דלא בעינן, ויוצא בשמן של מעשר שני, ודוק בכל זה. כה דבר האיש אדוני האר"ש ידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו, בספרו הבהיר בית יצחק (בחלק יו"ד סוף סי' קמ"ה).

והנה עם כי אין ספר שער אפרים אצלי, מכל מקום ממה שכתבו רבני האחרונים בשמו, הייתי מבין שדעתו בפשיטות דלא בעי לכם בחנוכה, (לא כדכתב הגאון יצ"ו דמשמע דפשיטא ליה וכו'), שכתב לענין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב הא נקיטין מצות לאו

ובלאו הכי הק' כיצד יקיים אכסנאי אליבא דב"ש, אכן נ"ל לישב שהאי נר דקאמר שלב"ש צריך להפקירו קאי על הכלי דמקרי נר שרק עליו מצווה בשביתת כליו, אבל על השמן שבנר אי"צ להפקירו ולק"מ.

והנה הנך פריטי קנין כסף נינהו והעירו בזה דרבנן ביטלו קנין כסף ויש שתי' כדברי הרמ"א (ד"ס סי' קצ"ט ג') לענין יין לקידוש דקונה בקנין כסף שעשאוה כד' פרקים בשנה, והנה בביאור עד זה ב' במקראי קדש סי' ל' בשם הגאון מחרקוב שנתקן דומיא דמנורה שהיה לכל ישראל חלק בה בהיות שבאה מתרומת הלשכה, ולפי"ז ביאר דהא דסגי בקנין כסף, משום דבהקדש מהני קנין כסף לחוד כדאי' בקידו' כז ב', אלא שהעירו ע"ז שבנר שבת נמי בעי' השתתפות בפריטי, ואשר נראה שגם אי בעי' שלו ענינו הוא התיחסות וכמו"כ נתינת הפרוטה עיקר הדבר והוא צורת התיחסות וסגי בקנין דאורייתא או במי שפרע דרבנן להכי.

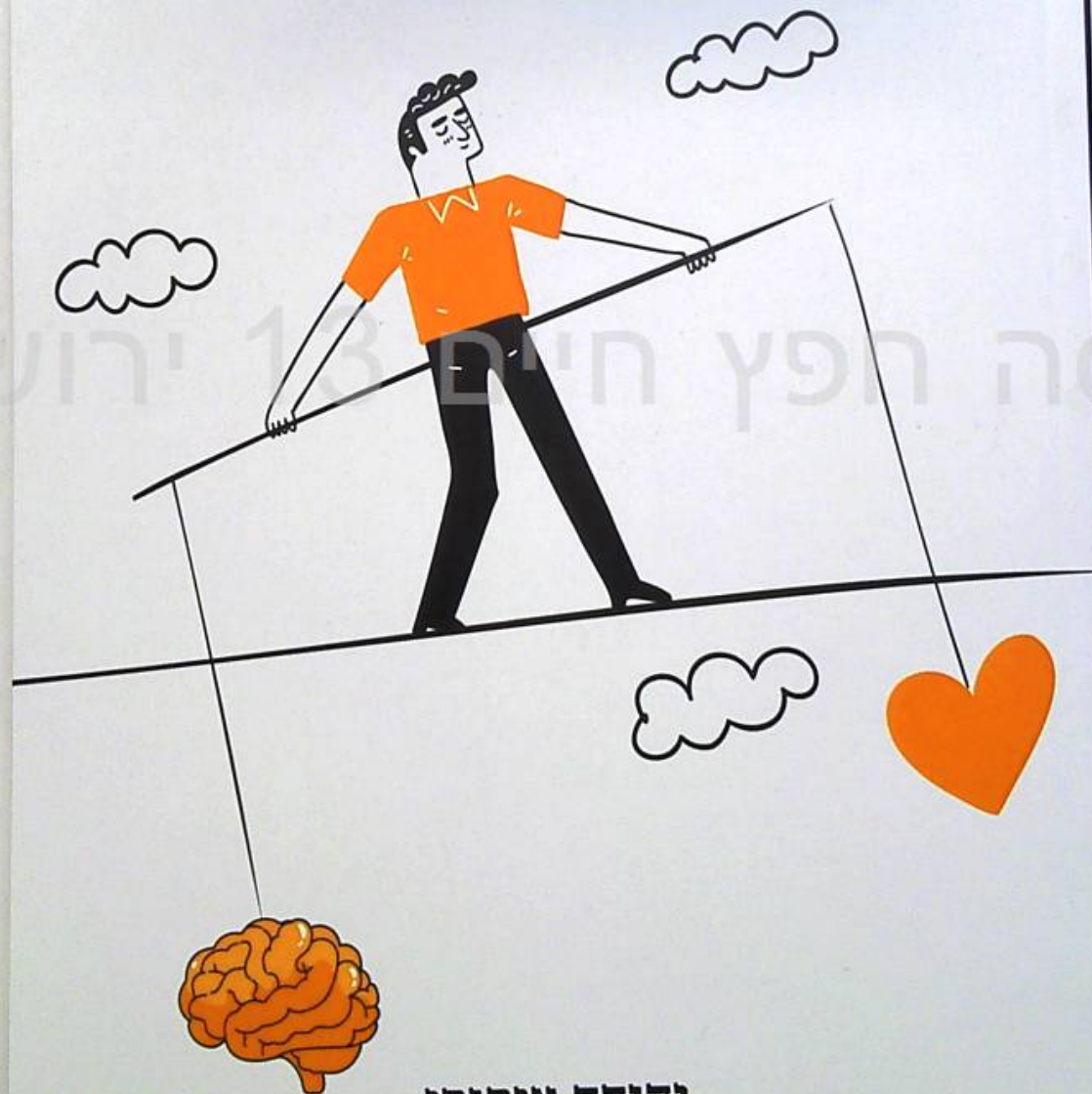
ובזה מבואר שאף שאי"צ לכם לענין שיהיה בו דין ממון והתר אכילה מ"מ צריך שיהיה שלו כמש"כ הראשו' בפריטי, שענינו התיחסות ולא דין לכם בכל דרכי הנאתו שהא מנל' שיהיה כזאת בנ"ח.

ויל"ע אי יועיל השתתפות בפריטי בנר שהוא איסוה"נ, שאמנם גם אי איסוה"נ מקרי שלו מ"מ ל"ש בהו מכירה כיון שהו אינו ברשותו, ומ"מ י"ל שליצור התיחסות ע"י הפרוטה מהני, אלא שתו י"ל שא"כ נמצא דמתהני באיסוה"נ, ובפשוטו לא מהני.

דלל קמ"א באות הנ"ל, ושם

ללאחור להצליח

התבוננות מן הפנים לחוץ
להתפתחות בחיים

יהודה ציפורי

יהודה ציפורי חווה על בשרו את כל מה שריכוז לספר ברור אחד.
את השאלות, התשובות, דרכי הפעולה, וכל מה שיכול לעזור לכם ביום-יום,
בחייכם האישיים וביחסים שלכם עם הסביבה.

אתם מול עצמכם

אתם בזוגיות

אתם ובני המשפחה

אתם והחברים שלכם

אתם בעבודה

אתם בהתפתחות האישית

אתם והגשמת החלומות שלכם

אתם והיכולת שלכם להציב מטרות ולשים אותן כגורלכם.

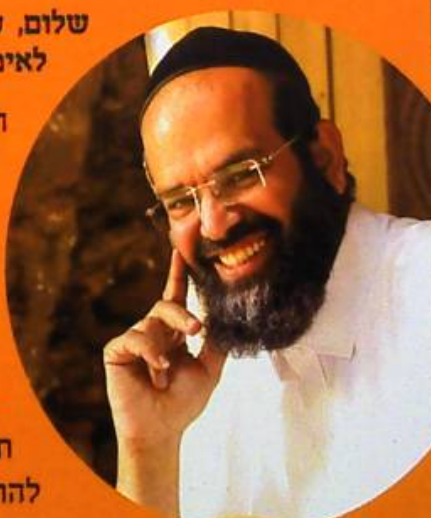
בשפה פשוטה, בהירה וברורה, מתייחס המחבר לכל הנושאים הללו בדרך של
שאלות פתוחות, המאפשרות לקורא להרהר בהן, לדון בהן, ולהגיע לתובנה אישית.

**שלום, שמי יהודה ציפורי, ואני קואצ'ר - מאמן מוסמך
לאימון אישי, זוגי ומשפחתי.**

המתאמנים שלי מגיעים מכל גוני החברה
הישראלית, אך לכולם דבר משותף אחד: התחושה
שיכול להיות אחרת. שצריך להיות אחרת.
אין מי שמבין אותם יותר ממני, כי אני גם הייתי
שם.

כמי שהצליח לחולל שינוי משמעותי בחייו, אני
מושיט יד לכל אחד ואחת שרוצים לעשות זאת.
תהליך האימון האישי יספק לכם כלים מקצועיים
להתחזקות פנימית ולביטחון עצמי, בירור המטרות
האמיתיות שלכם והדרכים להגשים אותן.

התקשרו אליי ונצא לדרך.

ספר
תשובות
הרב קאפח

על הלכות ומנהגים בעניינים שונים
מאת הרב"ג הרב יוסף קאפח זצ"ל

נאסף בואר ונערך ע"י
הרב שלום בן הרב עובדיה גגר שליט"א

ספר

תשובות הרב קאמפ

על הלכות ופנהגים בעניינים שונים
מאת הרב"ג הרב יוסף קאמפ זצ"ל

נאסף בואר ונערך ע"י
הרב שלום בן הרב עובדיה נגר שליט"א
ראש כולל "בית מדרש יחיאל" ראש העין
ורב ראשי לארואל לשעבר

חלק ז'
תשי"ב

סימן א'

ח"י שבט תש"מ לק"י

כבוד הרב שלום נגר שליט"א

כנהר שלום

לשאלותיך

(א) אשר לנתוחי מתים והשמוש באבריהם, הרי דברי הרמב"ם ברורים בפ"ד אבל הל' כא', המת אסור בהנאה כולו. ואפילו עורו שהתוס' דנים בו לכאן ולכאן, עיין צמח צדק סי' יג דלדעת רבנו אסור מדאמר כולו, ואין זו צריכה לפנים. וכל שאתה שומע משאינם בני תורה שים אונך כמשפך שמע בזה והוציא בזה.

(ב) לאילונית יש סימנים ברורים שקבעים חז"ל, וכל שאין לה אותן סימנים אין לחוש לה לאילונית ומתיבמת לפום דינא.

(ג) לענין "ובא לציון" במוצאי שבת, הרמב"ם לא חילק בין סדר היום של מוצאי שבת לשחרית של כל יום כמ"ש בסוף פ"ט תפלה "אומר סדר היום", וכבר באותו פרק הלכה ו' כתב "ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הן הנקראין סדר היום". בדפוס נכתב בטעות "סדר קדושה". וכך דעת מרן בש"ע שאומרים ובא לציון, ממה שכתב בס' תקנת שכליל ט"ב שחל במוצאי שבת מתחיל מואתה קדוש, משמע דכל שאר מוצאי שבת מתחיל ובא לציון, וזלתי לאותם שכל שנתם ט"ב.

(ד) על המדרשים איני יודע לאיזה ספר אתה מתכוין, ואם הכוונה לרות רבה, חלילה לומר דברים הללו.

(ה) לענין קדוש מעומד משמע מדברי הרמב"ם דרך כליל סוכות מעומד כמ"ש בפ"ו סוכה הל' יב. אבל המנהיג כתב שהעידו בשם הרמב"ם שאומר ויכולו מעומד כיון שהוא עדות.

1

ח"י שבט תש"מ

לק"י

כבוד הרב שלום נגר שליט"א

כנהר שלום

לשאלותיך

אשר לנתוחי מתים והשמוש באבריהם, הרי דברי הרמב"ם ברורים בפ"ד אבל הל' כא', המת אסור בהנאה כולו. ואפילו עורו שהתוס' דנים בו לכאן ולכאן, עיין צמח צדק סי' יג דלדעת רבנו אסור מדאמר כולו, ואין זו צריכה לפנים. וכל שאתה שומע משאינם בני תורה שים אונך כמשפך שמע בזה והוציא בזה.

(ב) לאילונית יש סימנים ברורים שקבעים חז"ל, וכל שאין לה אותן סימנים אין לחוש לה לאילונית ומתיבמת לפום דינא.

(ג) לענין "ובא לציון" במוצאי שבת, הרמב"ם לא חילק בין סדר היום של מוצאי שבת לשחרית של כל יום כמ"ש בסוף פ"ט תפלה "אומר סדר היום", וכבר באותו פרק הלכה ו' כתב "ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הן הנקראין סדר היום". בדפוס נכתב בטעות "סדר קדושה". וכך דעת מרן בש"ע שאומרים ובא לציון, ממה שכתב בס' תקנת שכליל ט"ב שחל במוצאי שבת מתחיל מואתה קדוש, משמע דכל שאר מוצאי שבת מתחיל ובא לציון, וזלתי לאותם שכל שנתם ט"ב.

(ד) על המדרשים איני יודע לאיזה ספר אתה מתכוין, ואם הכוונה לרות רבה, חלילה לומר דברים הללו.

(ה) לענין קדוש מעומד משמע מדברי הרמב"ם דרך כליל סוכות מעומד כמ"ש בפ"ו סוכה הל' יב. אבל המנהיג כתב שהעידו בשם הרמב"ם שאומר ויכולו מעומד כיון שהוא עדות.

עין איה

ענייני חנוכה

שבת כא, ב- כג, א

למרח

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מהדורה מוגהת ומדוקדקת
בתוספת מקורות והפניות

עין איה

ענייני חנוכה

שבת כא, ב- כג, א

למון

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מהדורה מוגהת ומדוקדקת
בתוספת מקורות והפניות

גירסה חפץ חיים

עין איה לחנוכה

מסכת שבת פרק שני

כא. ב כשבאו בגמרא לפרש שמנים ופתילות דמתניתין הזכירום לענין חנוכה ואמר רב מדליקין בהן. א"ר ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קבלה. כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקבלה. אמר אי זכאי גמירתה לשמעתא מעיקרא, והא גמרה. נפקא מינה לגרסא דינקותא.

ולא קבלה. שלא חשבה" לסמוך על דבריו: אי זכאי. אילו הייתי זוכה ללמדה הייתי גורסה כשמעתי ראשונה: גרסא דינקותא. מתקיים יותר משל זקנה?

• עין איה •

ה. פתילות ושמנים דמתניתין לענין חנוכה, אמר רב מדליקין בהם, מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה.

א. כ"ה ברש"י שבע"י. וברש"י בגמ': שלא חשבו. ועי' גם הג' רא"ם הורוביץ ד"ה 'ולא קבלה' וד"ה 'תוס' ישנים מפני'.

ב. עי' אבות פ"ד משנה כא: "אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה, לדיו כתובה על נייר מחוק." ועי' בפה"מ לרמב"ם שם וברש"י ורבנו יונה שם.

ג. "אמר רבה, פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מפני שהאור מסכסכת בהן (רש"י: מסכסכת - 'קופץ', או 'אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ'). שמנים שאמרו חכמים, אין מדליקין בהן מפני שאין נמשכין אחר הפתילה" (שבת כא ע"א).